

Владимир БУЛДАЕВ:
"САГААЛГАН - УГАЙМНАЙ,
АРАДАЙ ҺАЙНДЭР"

5 н.

АБА, ЭЖЫН БУЯН ХЭШЭГТЭЙ,
"АЛТАРГАНЫН" АЛТАН ЛАУРЕАТ –

БАЯРМА ДАМБИЕВА

12 н.

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Буряад Үнэн

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай сонин

2013 оной
февралийн 7
Четверг

№ 5 (21904)
(819)

Үбэлэй
һүүлшын
харагшан үхэр
һарын 27 гарагай 5
www.burunen.ru

Буряад Үнэн

САГААЛГАНАЙ БЭЛЭГ

ГИМН НАРА ХАРАБА

8

Февраля
ГБАДТ

Лудуб Очиров

в концертной программе

САГАА АЛХА

Специальный гость
АНУАР НУРШЕЙСОВ
(Республика Казахстан)

А так же:

Дарима Дугданова А. Г. Лубсанов Эрдэни Батсук
LUXOR Цыдып Аюшиев, Ринчин Дашицыренов
Детская хореографическая студия «Солон Гуа»

Ведущие: Ануар Нурпейсов и Ерлан Сейтказинов

НАЧАЛО 18:00 БИЛЕТЫ ПО ТЕЛ: 222-451

САГААН ҺАРЫН ҺАЙНДЭРЫЕ угтуулан, Буряад орондомнай шэнэ дуун мундэлбэ. Эдир хүгжэмшэн Лудуб Очировта "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан Сагаалганда зорюулһан дуу зохёохыень дурадхаһан байгаа. Буряадайһан эгээл сахиһа һайндэртэ зорюулагдаһан дуунууд олоор бии боложо байбашье, хадуугдама, хүнгэнөөр, хаанашье дуулахаар дуун үсөөн. Ород арадай "В лесу родилась елочка" гэхэн мэтэ, олон зоной хүхюүгээр тодон абамаар, ходоол дуулажа байха дуун хэрэгтэй болоод байгаа.

Лудуб удаан бодомжолжо байнгүй, Буряадай элитэ шүлэгшэн Дулгар Доржиевагай "Сагаалган" гэхэн шүлэг дээрэ хүгжэм зохёожо эхилээ. Эдэ хоёр бэлигтэйшүүлэй зохёохы холбоон бэхижэнхэй, хожууланайнь зохёоһон дуунууд олоор мундэлһэн.

- Би 2010 онһоо эхилээд, жэл бүри Сагаалганда зорюулжа, дуу зохёодог заншалтай болонхойб. Мүнөө жэлэй дуумни 4-дэхи дуун болоно. Дуунай хүгжэм зохёоходо, намда тиимэшье хүшэр бэшэ, шүлэгэй үгэнүүдыень сэдхэлдэмни таарама байха ёһотой, тиихэдээл ульгам, сээжхээ дуун гараха бушуу, гэжэ Лудуб хөөрэнэ.

Мүнөө дээрээ энэ дуу хэншье шагнаагүй. Шэнэ дуунтай танилсуулга Сагаан һарын үдэр, бүхэдэлхэйн ёхорой флеш-моб нааданда үнгэрхэ. Сагаалганай гимн гэжэ нэрлэгдэһэн дуунай зэдэлһэнэй удаа, бидэ уншагшадаа дуунай үгэтэй танилсуулхабди.

Байгша оной февралийн 8-да Лудуб Очировай хубиин концерт Буряад драмын театрай тайзан дээрэ дэлгэгдэхэ.

Ц. САМПИЛОВА.

САГААЛГАН

Үгэнь Дулгар ДОРЖИЕВАГАЙ,
Хүгжэмьнь Лудуб ОЧИРОВАЙ

Үржэн тэнюун дайдадамнай
Хүрэжэ ерээ Сагаалганнай.
Үдэр хоногууд хойно хойноһоо
Хүтэлэн ерээ улаан нараая.

Дабталга:

«Сагаа алха», Сагаалганнай
Талаан хэшэг асараа.
Сарюун элшээр газаамнай
Саруул гэрэлээ сасанхай.

Баяртайгаар шэнэ дуунуудаа
Багашуул бидэ дууланабди.
Элдэб олон хатар наадануудаа
Эбтэйгээр наадан хүхинэбди.

Дабталга:

«Сагаа алха», Сагаалганнай
Талаан хэшэг асараа.
Сарюун элшээр газаамнай
Саруул гэрэлээ сасанхай.

Сагаалганда һаһа нэмэжэ,
Бэлэгэе абаад баяртайбди.
Үбгэн буурал аба, эжыгээ
Үглөө эртүүр амаршалаабди.

Дабталга:

«Сагаа алха», Сагаалганнай
Талаан хэшэг асаранхай.
Сарюун элшээр газаамнай
Саруул гэрэлээ сасанхай.

Буряадай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

ШЭНЭ НОМ

ГАЗПРОМБАНКТАЙ ХЭЛСЭЭН БАТАЛАГДАБА

Буряад Республикын Правительство Газпромбанктай хэлсээ баталба. Хэлсээнэй ёһоор, Россиин эгээл томо банкнуудай нэгэн республикын инвестпрограмманууд руу мүнгэ номолхо түсэбтэй. Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшын уялга дүүргэгшэ Александр Чепик ба Регионий олзо орошын департаментын дарга - нэгэдэхи вице-президент Виктор Корендюк гэгшэд хэлсээн доро гараа табиба.

Газпромбанк нёдондо март нара соо Улаан-Үдэ хотодо нээгдэһэн юм.
- Манай республикы шэлэжэ, алдуу хэбэгүйт. Юүндэб гэхэдэ, шэнэ инвестпроектнуудтэ хабаадаха аргатай болохот. Манай республика Россиин Федера-

циин эгээл түргэн хүгжэжэ байһан регионнуудай тоодо оронхой. Мүн экономика хүгжэлтэтэй 10 регионнуудай нэгэн гэжэ тоологдоно. Танай банкын ашаар хари гүрэнэй болон Россиин Федерациин инвесторнууды олохобди гэжэ найданабди. Тэдэнтэй

харилсаа холбоо тогтоолгодо туһалбалтнай, баяртай байхабди, - гэжэ Александр Чепик мэдээсэбэ.
Газпромбанкын түлөөлэгшэ Виктор Корендюк Буряад ороной хүгжэлтын нөөсэ баян гэжэ тэмдэглээд, 2013 оной туршада республика дотор хэгдэхэ ажалай түсэб табихабди гэжэ мэдүүлбэ:
- Танай эндэ хуули тогтоолгын эмхи инвестпроектнууды дэмжэдэг гэжэ мэдэнэбди. Илангаяа экономикын онсо талмайнуудта. Аяншалга хүгжөөлгын гол зорилго табигданхай. Энэ хадаа эгээл һонирхолтой шэглэл, бидэ элдэб һалбаринуудтай ажалладагбди. Танай республика дотор өөһэдынгөө урда табиһан ба тандашье хабаатай зорилгонууды бэелүүлжэ шадахабди гэжэ мэдэрнэб.

Баталагдаһан хэлсээнэй ёһоор, тус банк Буряад Республика руу шэглэгдэхэ шэнэ программа болон проектнууды мүнгэн зөөрээр һомололгын элдэб арга боломжо, мүн гүрэнэй ба үмсын хамта ажаллалгада хабаадалга хараадаа абаха түсэбтэй.

Буряадай Правительство федеральна болон региональна инвестпроектнуудтэ

банкые хабадуулха тухай болон үндэр технологиин банкые операци болон үйлэдбэри Буряад ороной финансова дэлгүүр дээрэ нэбтэрүүлхэ тухай асуудалнууды хараадаа абаха.
Хэлсээ баталһан хоёр тала гарай бэлэгүүды (Буряад орон тухай ба Газпромбанкын ажаябуулга тухай номууды) бэе бээдээ барюулба.
- Мүнгэн бэлэг-инвестицинууды бэлэглэбэл дээрэ, - гэжэ бэлэг абахадаа, Александр Чепик шоглобо.

Газпромхойд Буряад орон, Байгал далай ерэжэ, амарха хүсэлэнтэй байһанаа мэдүүлбэ.
Газпромбанк Россиин эгээл томо гурбан банкнуудай тоодо оронхой, Түбэй ба Зүүн Европын банкнууд соо гурбадахи һуури эзэлнэ. 3 миллион шахуу физическэ болон юридическэ нюурнууд энэ банктай харилсаатай.

Цырегма САМПИЛОВА.

ФОТО-ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. Чепик В. Корендюк хоёр хэлсээ баталалгын үедэ.

Ю. ЗОНХОВОЙ фото-зураг.

ТҮБЭД, БУДДЫН ШАЖАН ТУХАЙ ШЭНЭ НОМ

Буддын шажан, Түбэдые шэнжэлдэг мэдээжэ эрдэмтэн, Түбэд руу 14 дахин экспедицидэ ошоһон аяншалагша Андрей Михайлович Стрелковой "Тибет. Легенды и тайны Страны снегов" гэхэн 448 хууданатай шэнэ ном хэблэлһээ гараба.

Автор 1996 онһоо 2011 он болотор хугасаада Түбэдөөр ябажа суглуулһан шэнжэлгэнүүдээ 24 гаршаг доро ном соогоо орууланхай. Тэдээн соонь гэгээн хутагтануудаар уулзалгануудай зураглалнууд, Түбэдэй болон буддын шажанай түүхын мэдээнүүд, Саһата гүрэнэй түүхэ домогууд, агууехэ даяаншадай агы нүхэнүүдэй, дасан дугангуудай, байгааалин зураглалнууд үгтэнхэй. Түбэдэй, Буряадай болон Монголой буддын шажанай ёһо заншалай түлөөлэгшэдһөө абтаһан олонхи мэдээнүүд түрүүшынхией толилогдобо гэжэ һануулая. Андрей Михайлович номоо өөрынгөө зурагуудаар болон фото-скрит болон түбэд хэлэнүүд дээрэ бэшэлгэнүүдшы болон бусад һонин зурагууд бии. Энэ номые Буряадай Үндэһэн номой сангай киоскһоо худалдажа абаха аргатай.

НЭЭР ШААЛГАН ҮБЭЛЭЙ ЗАНШАЛТА НААДАН БОЛОХО

Февралийн 2-3-да Улаан-Үдэдэ "Пионер" гэхэн худалдаа наймаанай -сүлөө саг үнгэргэлгын байшан соо Сагалгание үгтуулһан фестиваль үнгэрөө. Тус хэмжээ ябуулгы Улаан-Үдэ хотын захиргаанай Социальна политикын талаар хорооной Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар управленин залуушуулай зүблэл эмхидхээ юм.

Тиин түрүүшын үдэртэ хүүгэд, оюутад, залуушуул буряад хубсаһанай, ёохор хатарай, арадай дуунай, шог ёгто хөөрөөнүүдэй мурьсөөнүүдтэ хабаадажа, илагшад тодоруулагдаа. "Дэгэл" номинацида Буряадай багшанарай колледж илаа, "Ёохор наадан" – Буряадай Үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай 1-дэхи "б" классай хурагшад, "Сэдь-

хэлэйм аялга" – ВСГАКИ-гай "Ульгэр" ансамблин дуушан Зоригма Гармабазарева, "Энээлдэе!" – Хяагта хотын үншэн хүүгэдэй гэр.

Хоёрдохи үдэр буряад арадай наадануудта зорюулагдаһан байна: нээр шаалга, алта нюулга, шагай наадан. Эндэ баһа олон зон хабаадаа юм. Шагай нааданда ВСГАКИ-гай оюутад эрхим байһанаа гэршэлээ, алта нюулгада Буряадай Үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай хурагшад шалгараа.

Нээр шаалганай мурьсөөн нилээд олон хүнэй анхарал татаа гэжэ тэмдэглэлтэй. Эмхидхэгшэд тус мурьсөө анханайн дүримөөр үнгэргэхээ оролдоо юм: яһан бүхэндэ эзэн олгогдоо (200 түхэриг табижа), нээр шааха хүн сохисо бүхэнэйнгөө түлөө 30 түхэриг түлөө. Тиин 10 гаран залуу нээр шаагшад хабаадажа, ехэнхидээ Ахын аймагһаа асарагдаһан юһэн

яһанһаа гурбаниинь лэ бүтэн зандаа үлөө. Бүхэ яһануудай эзэн Сергей Дондоков 1450 түхэриг сэбэр олзо олоо. нээр шаагшад дундаһаа Агын хүбүүн Баатар Ешидоржиев гурбан яһа хухалжа, 550 түхэриг шанда хүртөө.

Эдэ үдэрнүүдтэ республика дотор хаа-хаанагүй нээр шаалга үнгэргэгдэнэ гэжэ һануулая. Тиин февралийн 23-да Буряад драмын театр соо түрүүшынхией республиканска мурьсөөн эмхидхэгдэхэ юм. Тус хэмжээ ябуулгада яһанууд суглуулагдажа эхилэнхэй гэжэ дуулгая. Эгээл олон яһанууды тушаһан аймаг гү, али нютаг, эмхишье байг – 10000 түхэригөөр шагнагдаха, мүн эгээл бүхэ яһанай түлөө 5000 түхэриг шан барюулагдаха. Бүхы асуудалнуудаар 43-60-42, 43-46-26 гэхэн телефоннуудаар хонходоходо болоно.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

«Булган малгайта Буряадни» концертһээ тэмдэглэлнүүд

60 НАНАНАЙ ЖАРГАЛ НАЙХАН ГЭХЭ ГҮ, АЛИ «ДУУНУУД – МИНИИ ДАЛИНУУД»

УЯН СЭДЬХЭЛТЭЙ, урагшаа һанаатай, залуушуулые уран шүлэгөөрөө урмашуулдаг, дали жэгүүр ургуулдаг поэт, бэлиг-

тэй багша Нина Токтохоевна Ленхобоева-Артугаевагай дуунууд олондо мэдээжэ болонхой. һаяхан 60 наһанайнгаа жабхаланта ойгоо Түнхэнһөө үг гарбалтай Баатар Ардынович нүхэртээ, үри хүүгэдтээ, үнэн нүхэдтээ, түрэл гаралтаяа, Сэлэнгэ, Харгана нютагаархидтаяа үргэнөөр тэмдэглэһэн бэрхэ багша, бэлигтэй поэт юбилейнэ үдэшээ «Булган малгайта Буряадни» гэжэ нэрлэһэн байна. Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театр соо хүлөө гэшэхын аргагүй олоороо сугларһан шагнагшадтай анхаралда зохёохы үдэшингөө 3 часай концерт зорюулба. 85 дуунай «баглаа» бариһан авторай үдэшые, илангаяа залуу дуушад, дуу зохёогшод уран бэлигээрээ шэмэглээ гэжэ онсолон тэмдэглэхээр. Республикын

соёлой министрэй орлогшо С.А.Добрынин, Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ М.Р.Чойонов, Түнхэнэй землячествын зүгһөө Искусствын колледжын директор Б.Б.Турбянов, Сэлэнгын болон Түнхэнэй аймагуудай захиргануудай, Харгана нютагайнь түлөөлэгшэд, түрэлэйнь зон халуун амаршалга хүргэжэ, зохёохы амжалта хүсөө. «Дуунуудын арад зондоо хүргэгдэнэ, багшын ажал хүндэтэй ажал, тиимэһээ зохёохы бэлигтэй поэттэ, дуу бэшэгшэдэ, залуу зоние дэмжэдэг Нина Токтохоевнада элүүр энхые, үшөө олон дуу, шүлэг зохёохыень хүсэнэб» гэжэ Сергей Александрович онсолбо, бэлэг сэлэг барюулба.

«Сайн байна, нүхэд» дууень (хүгж. Ц.Шойжонимаевай) эдир дуушан, республика

соогоо суурхадаг Адисо Содномова, «Хэнгэргэмини» дууень (хүгж. В.Шобосоевагай) мэргэжэлтэ «Байгал» театрай солист, республикын арадай артистка Сыдыб Банчикова зохидоор дуулаба. Уран бэлигын урмашуулдаг «Дуунууд - минии далинууд» гэхэн дууень (хүгж. А.Егоровой) "Гэсэр-Дангинын" республиканска конкурсдо илагша, ВСГАКИ-гай оюутан Мэргэн Батожапов аргагүй гоёор гүйсэдхөө.

Эрхүүһээ ерэхэн Александр Мадыев, Бэлигто Дармаев, Наталья Бамхаева, Москвагай Александра Будаева, Улаан-Үдын Андрей Чимитдоржиев, Баир Батодоржиев, Степан Литвинцев, Валико Гаспарян, Сэлэнгын аймагай Янжима Чаптакова, Хэжэнгын суута "Үетэн" бүлэгэй дуушан Лариса Баяндиева концертдэнь хабаадажа,

олондо һайшаагдаа. Тиихэдэ багашуул Юмжана Батожагарлова, Цыбан Эрдынеев, «Алтай Туяа» (Харгана) гэхэн дууша бүлэг, Лудуб Очиров халуунаар үдэшэгдөө.

Эстрадын «одод» Ринчин Дашицыренов, Цыдып Аюшеев, Чингис Хандажапов, Солбон Доржиев уран бэлигээр гэршэлһэн байна. 60 наһанайн жаргал үрээһэн жабхаланта дуунуудын шагнагшадтай зүрхэ сэдхэл хайлуулжа шадаа. Уран бэлигээр улад зондоо зорюулжа, урма зоригтой, ульгам буряад хэлээр дэлгэрүүлжэ, уянгата дуунуудаа, шүлэгүүдээ эдэлүүлжэ, ута наһатай, удаан жаргалтай ябыт даа, Нина Токтохоевна!

Бэлигма ОРБОДОЕВА, Дмитрий АЛТАЕВАЙ фото.

МҮНӨӨ ЖЭЛЭЙМНАЙ САГААЛГАН ҮРГЭН ДЭЛИСЭТЭЙГЭЭР ҮНГЭРХЭНЬ

“ДЭЛХЭЙН ӨОХОР” флеш-моб, Беларусин Жабар Үбгэнэй айлшалалга, Сагаан Үбгэнэй байшан нээлгэ, “үльгэрэй верста” тодхолго, “Верхнеудинскийн нюусанууд” гэхэн залуушуулай бэдэрэлгын наадан – эдэ бүгэдэ хэмжээ ябуулганууд хүн зоной анхарал татажа, Сагаан харын хайндэрые мартагдашагүйгөөр шэмэглэхэ гэжэ ханагдана.

Буряад Республикын соёлой министрэй орлогшо Сергей Добрынин, Аяншалгын талаар республиканска агентствын хүтэлбэрлэгшэ Людмила Максимова, “Спутник-Бурятия” ООО-гой гүйсэдхэхэ дарга Андрей Измайлов, “ИГРА” гэхэн креативна бүлгэмэй хүтэлбэрлэгшэ Виталий Ханхалаев, мүн хүдөө ажахын болон эдэе хоолой министрэй орлогшо Юлия Дагданова гэгшэд Сагаалганда зориулагдахан хэмжээ ябуулганууд тухай хөөрөжэ үгөө.

Мүнөөшье жэлдэ соёлой эмхи зургаанууд нилээд олон хонирхолтой хэмжээ ябуулгануудые бэлдэжэ гэжэ тэмдэглэмээр. **Февралиин 11-дэ** 14.00 сагта Советүүдэй талмай дээрэ заншалта ёһоороо зүжэглэмэл наадан эмхидхэгдэхэ, 16.00 сагта олонийтын баяр ёһололой суглаан болон концерт наадан үнгэргэгдэхэ. Түгэхэлдэнь оперо болон баледэй урдахи талмай дээрэ бүгэдөөрэн хамтаржа, “Дэлхэйн ёохор” флеш-моб хатархабди. Республикын Правительствын дэмжэлгэдэ хүртэһэн ёохорнай энэ удаа бүри олон зоние хабаадуулхаар хүлээгдэнэ. Тус хэмжээ ябуулга манай Хэблэлэй байшанай үүсхэлээр түрүүшынхиез нёдондо үнгэргэгдөө нэн гэжэ ханаула.

Сагаан харын үргэлжэдэ Оперо болон баледэй театрта буряад дуунай үдэшэ, “Энхэ-Булад баатар” оперо, Ольга Жигмитовагай концерт болон бусадшье хонирхолтой хэмжээ ябуулганууд эмхидхэгдэхэ. Буряад драмын те-

атр зүжэглэмэл концерт, Хориин, Захааминай, Яруунын, Ивалгын болон Зэдын нютагаархидай уулзалгануудые дурадхахаа гадна хүдөө нютагуудаар ябажа, харагдаша баярлуулха. Хүүхэлдэйн “Үльгэр” театр “Һэеы гэр тухай домог” гэхэн зүжэг, буряад хэлэнэй хэшээл-зүжэг харуулха. Тиихэдэ соёлой бусад эмхи зургаанууд баһал һонин-һонин хэмжээ ябуулгануудые бэлдэнхэй гэбэл: “Зүүн буряадуудай 100 дуун”, буряад шатараар мүрьсөөн, “Морин-хуурай аялга” концерт, морин-хуурай фестиваль, “Баатар-Дангина” гэхэн регионууд хоорондын конкурс, “Сагаан һара” гэхэн эстрадна дуушадай уласхоорондын конкурс...

2013 он Буряадта Аяншалгын жэл гэжэ сонсохогдонхой гэжэ хануула. **Нээлгэ февральин 14-дэ 17.30 сагта Оперо болон баледэй театр соо үнгэрхэ.** Тиигэжэ долоон хоногой туршада нилээд олон хэмжээ ябуулганууд, тэрэ тоодо зургаандахи “Үльгэрэй сагалган” эмхидхэгдэхэ. Энээнһээ урид Бүхэроссийн Үбгэн Жабар, Хүйтэнэй эзэн - Чысхан, Ямало-Ненецкэ тойрогой - Ямал, Тывагай - Соок-Ирей, Карелиин - Паккайне, Костромагай Саһан хүүхэн хайндэртэмнай айлшалаа. Нёдондо тус проект уласхоорондын хэмжээндэ гаража, Японой Ямагата хотоһоо Ямамото ерэнэн байна. Харин мүнөө Беларусин Жабар Үбгэн үлгэн хайхан Буряадтаманай айлшалха юм.

Февральин 14-дэ Этнографическа музейдэ Сагаан

Үбгэнэймнай байшан нээгдэхэ. Мүн тиихэдэ Сибириин дэбисхэр дээрэ түрүүшын, Росси дотор табадахи “үльгэрэй верста” (бусад үльгэрэй геройнуудай ажаһуудаг газарай зүг болон зай харуулхан харгын тэмдэг) тодхогдохо. “Спутник-Бурятия” ООО-гой гүйсэдхэхэ дарга Андрей Измайловай хэлэнээр, иигэхэдэ Буряад орон “Российн үльгэрэй карта” гэхэн проектдэ орохонь гэшэ. Февральин 16-да Байгалай аяншалгын поезд “Үльгэрэй Сагаалган” хараха зорилготой хүүгэдые нютагамнай асарха.

Тиихэдэ **февральин 14-15-да** ниислэл хотодомнай “Верхнеудинскийн нюусанууд” гэхэн залуушуулай ехэ һонин наадан эмхидхэгдэхэ. Иимэ нааданууд Росси дотор үгы юм. “Энэмнай эдэбхитэйгээр сагаа үнгэргэлгэдэ

хабаатай шэнэ арга болоно. Залуушуулые хотынгоо түүхээр болон аяншалгын замуудаар хонирхуулха, элүүрые сахилгада анхаралыень татаха зорилго табигдана”, - гэжэ “ИГРА” гэхэн креативна бүлгэмэй хүтэлбэрлэгшэ Виталий Ханхалаев тэмдэглэ.

Тус нааданда 400-гаад оюутад болон залуушуул хабаадахаар хараалагдана. Түрүүшын үдэртэ спортын ориентирование дурадхагдажа, тэдэ хотын үйлсэнүүдээр, аяншалгын замуудаар ябажа, тусхай даабаринуудые дүүргэхэ. Удаадахи шатада гараһан 30 команда хоёрдохи үдэртөө ехэнхидэ хотын түүхэдэ хабаатай мэдэсын талаар мүрьсэжэ, илагшад элирүүлэгдэхэ. Аяншалгын талаар республиканска агентствын хүтэлбэрлэгшэ Людмила Максимовагай хэлэнээр, байгша

ондо үшөө хоёр иимэ наадан үнгэргэгдэхэ юм. Нэгэниинь, таахада, зунай сагта Байгал шадар эмхидхэгдэжэ, амархан зоние хабаадуулха.

Буряад Республикын Хүдөө ажахын болон эдэе хоолой министрество Буркоопсоюзтай суг хамта баһал Сагаалганай бэлэг бэлдэнхэй. Юуб гэбэл, февральин 8-да 10.00 сагта Түб дэлгүүр дээрэ “Сагаан һара, мэндэ амар!” гэхэн республиканска яармаг дэлгэгдэхэ юм.

Эндэ 30 гаран предпряти, тэрэ тоодо “Моолок Бурятии” ОАО, Бэшүүрэй тоһоной завод, Мухар-Шэбэрэй хүнэй комбинат, “Мясной двор плюс” болон “Бурятмяспром” ООО-нууд, “Амта” ЗАО, “Бурятхлебпром” ОАО хабаадажа, элдэб янзын эдэе хоолой зүйлнүүдые дурадхаха.

Һүүлэй һонин

“БАЙКАЛ ФИНАНС” МЭДЭЭСЭЛЭЙ АГЕНТСТВО ЖЭЛЭЙ ДҮНГҮҮДЭЭР ЭРХИМҮҮДЫЕ НЭРЛЭЭ

“БАЙКАЛ ФИНАНС” республикын дэбисхэр дээрэ ажал ябуулдаг эрхим банкнууд, страховоной компанинууд, пенсионно жасанууд болон хүдэлэсэгүй зөөриин агентствэнүүдые элирүүлхын тулада **2012 оной апрель һарада сайт дээрэ “арадай һунгалта” эмхидхэнэ байна.**

Тиин тэрэнэйнь дүнгүүдээр 26 банкын дундаһаа “ВТБ24” болон “БайкалБанк” шалгараа, 24 страховоной компаниин дундаһаа “Росгосстрах” болон “Страховой дом ВСК” түрүүлэ, 11 пенсионно жасын дундаһаа “Социальная защита” болон “Благосостояние” эгээл олон дуу суглуулаа, хүдэлэсэгүй зөөриин 196 агентствын дундаһаа “Надежда Плюс” болон “Прогресс” эрхим гэжэ тоологдоо.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ОЛОНИИТЫН ПАЛАТЫН БҮРИДЭЛДЭ ОРОХЫН ТУЛА ДАНСАНУУД ТУШААГДАЖА ЭХИЛБЭ

БАЙГША оной мартын 15-да Буряадай Үндэнэтэнэй номой сан соо республикын олонийтын палатын гэшүүдые һунгалгын конференци ажалаа ябуулха.

Республикадаманай 650 олонийтын эмхи тоологдоно, элдэб янзын шалтагаануудаар 52-ын өөһэдынгөө гэшүүдые дэбжүүлэхэ эрхэгүй. Палата руу дүн хамта 42 хүн орохо ёһотой: 21-ниинь олонийтын эмхинүүдые түлөөлэхэ, харин нүгөө хахадыень республикын Тол-

гойлогшо, Арадай Хурал болон муниципальна байгууламжануудай эблэл бүрилдүүлхэ. Гэбэшье РБ-гэй Толгойлогшын болон Правительствын Захиргаанай Хүтэлбэрлэгшын орлогшо Михаил Харитоновой онсолһоор, олонийтын палатада депутадууд, ноёд һайд орохогүй юм.

Конференцидэ хабаадаха дуратай эмхинүүдэй дансануудые тушаан абалга февральин 5-һаа мартын 5 болотор республикын Толгойлогшын болон Правительствын Захиргаанай Яһатан хоорондын харилсаануудай болон эрхэтэнэй үүсхэл хүгжөөлгын хороондо үргэлжэлхэ. **Хаягшын: Улаан-Үдэ хото, Лениний гудамжа, 54-дэхи гэр, 214 6 болон 220-дохи кабинетүүд.** Тиихэлээрэ конференциин хүдэлмэридэ мийн хабаадахаа ханаһан, мүн хабаадахынгаа хажуугаар түлөөлэгшээ дэбжүүлхэ зорилготой эмхинүүд ондо-ондоо дансануудые тушааха юм. **Бүхы асуудалнуудаар 8 (3012) 21-07-72 телефоноор хандахада болоно.**

ХАЛУУН УНАНАЙ ТАРИФУУД ХУУЛЯР ХИЗААРЛАГДАХАЯ БОЛИБО

ГЭБЭШЬЕ Тарифуудай талаар республиканска албанай хүтэлбэрлэгшэ Оксана Чебунинагай онсолһоор, эндэ ханаагаа зобохо юумэн үгы. **Юуб гэбэл, халуун уһанай сэнгүүдые ТГК-14 бэшэ, харин тус лэ албан тоолон тогтоодог.**

“Халуун уһанай сэн хүйтэн уһанай болон дулаасуулгын элшэ хүсэнай тарифуудһаа дулдыдадаг гэжэ мэдэнэбди. Тиймэнэе хүйтэн уһанай болон дулаасуулгын элшэ хүсэнай сэнгүүдэй ургалтын хууляар хизаарлагдадаг нэн тула бодото дээрэ халууншые уһанай тариф хизаарлалтатай гэшэ”, - гэжэ Оксана Ивановна ойлгуулан хэлэ.

“ТГК-14” компаниин хангалгануудта хүртэдэг зондо байгша ондо иимэ тарифууд тогтоогдонхой:

- халуун уһаар хангалгын хаамал байгуулгатай газарта – январийн 1-һээ июнийн 30 болотор хугасаада нэгэ куб. метрэй түлөө 90,29 түхэриг (ургалтань – 0,23 түхэриг);

- халуун уһаар хангалгын нээмэл байгуулгатай газарта – энэл хугасаада 103,16 түхэриг (ургалтань – 2,58 түхэриг). Ойлгогдоогүй бүхы асуудалнуудаараа хүтэлбэрлэхы компанинуудтаа (ТСЖ, ЖСК...) болон коммунальна хангалгануудые үзүүлдэг эмхинүүдтэ хандахада болоно. Мүн тиихэдэ Тарифуудай талаар республиканска агентствын сайт дээрэ энээн тухай тодорхой мэдээсэл олохот.

Гадна олон квартиратай гэрэй хамтын хэрэглэлэй газарнуудай зайн галай түлөө түлбэриие амыарлаһан хубилалта оруулагдаа. Тиин январийн 1-һээ коммунальна хангалгануудай түлөө түлбэрийн данса соо хамтын хэрэглэлэй газарнуудай зайн галай түлөө түлбэри зааһан нэмэлтэ мүр би болло гэшэ. “Анхан тус хангалга гэр байра эдлэлгын норматив соо ородог һаа, мүнөө амыарлагдаба”, - гэжэ Оксана Чебунина хэлэ.

Тиигэжэ хамтын хэрэглэлэй счетчиггүй гэртэ ажаһуудаг бүхы зон квартира дотороо болон хамтын хэрэглэлэй газарнуудта (подъезд болон газахине гэрэлтүүлдэг, лифтын хүдэлгэдэг түхээрлэгэ) хэрэглэгдэнэ зайн галай түлөө ами аминдань түлэдэг болобо. Хамтын хэрэглэлэй газарнуудта хэрэглэгдэнэ зайн галай хэмжээн хүн бүхэнэй эзэлдэг квартирын талмайһаа дулдыдан тоологдожо, бултанда хубаагдадаг.

Жэшэнь, 5 дабхар гэрэй бүхыдөө 1000 дүрбэлжэн метр талмайтай подъезд соохи (хамтын хэрэглэлэй 200 дүрбэлжэн метр талмай) 45 дүрбэлжэн метр талмайтай квартирын эзэн 53 түхэриг түлэхэ юм.

Хэрбээ түлбэрийн хэмжэээ зүбшөөгөөгүй ушарай гарбал, квартирын эзэн тэрэниинь дахин тооложо гаргуулха эрхэтэй. Мүн тиихэдэ Буряад Республикын гэр байрын гүрэнэй инспекцидэ 8 (3012) 46-10-32 дугаартай телефоноор хандахада болоно.

Энэ хуудаһа Дыжит МАРХАДАЕВА бэлдэбэ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2013 оной февралын 4-нөө 8 хүрэтэр

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

Зүблэхэ зүйл:
1. Арадай Хуралай хороонуудай 2013 оной январин 28-наа февралын 1 хүрэтэр дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшэнэр)

04.02. 11.00 Арадай Хуралай бага танхим

2. Арадай Хуралай 2013 оной январин 28-наа февралын 1 хүрэтэр үнгэргэгдэһэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

3. Буряад Республикын хуулинуудые федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

4. Арадай Хуралай 2013 оной февралын 4-нөө 8 хүрэтэр түсэблэһэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

5. 2013 оной январин 28-наа февралын 1 хүрэтэр Хуули ёһоной үрүлгэһэн дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова)

6. 2013 оной январин 28-наа февралын 1 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын үрүлгэһэн дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ Э.Б.Намдакова)

7. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлүүдтэ 2013 оной январин 28-наа февралын 1 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай тухай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.Б.Хайдапова)

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нутагай өөһэдн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албан асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ гушан хоёрдохи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
08.02 10.00 Арадай Хуралай бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мургэлэй нэгэдэлүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ гушан хоёрдохи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
07.02 10.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон 2012 оной хүдэлмэри тухай мэдээсэл
Зүблэхэ зүйл:

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон 2013 оной хүдэлмэрийн түсэб тухай
Зүблэхэ зүйл:

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ гушан хоёрдохи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
06.02 10.00 Арадай Хуралай бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2013 оной февралын 4-нөө 8 хүрэтэр түсэблэһэн хэмжээ ябуулганууд тухай
04.02 13.30 Арадай Хуралай бага танхим

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документнуудые гүйсэдхэлгын байдал тухай
3. Элдэб асуудалнууд

АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:
«Буряад Республикада бюджетүүд хоорондын харилсаанууд тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
06.02 10.00 каб.235

Зүблэхэ зүйл:
«Алас Дурна зүгы болон Байгалай регионоие социально-экономическа талаар хүгжөөхэ тухай» федеральна хуулиин түлэбэй байгууламжаар Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай дуралданууд тухай
06.02 14.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нутагай өөһэдн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албан асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)

Зүблэхэ зүйл:
«Буряад Республикын хуулинуудые, Буряад Республикын Президентын, Арадай Хуралай, Правительствоын зарлигуудые, тогтоолнуудые толилохо гурим тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай
07.02 14.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:

«Буряад Республикын дэбисхэртэ этил спирт, архиин болон спирт холисотой продукци үйлэдбэрилгые болон тэрэнэй эрьесые хуули ёһонуудаар гуримшуулгын зарим асуудалнууд тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
04.02 14.00 каб.119
08.02 10.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:
«Хүдөө ажыхын үйлэдбэрийе дэмжэлгээр Буряад Республикын гүрэнэй зарим эрхэ түлөөлэгэнүүдые өөһэдн хүтэлбэрийн албан зургаануудта олгохо тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
06.02 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай экономика политикын, байгаалин нөөснүүдые хэрэглэлгын болон оршон тойронхине хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
«Захиргаанай талаар хуули эбдэлгэнүүд тухай» Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
05.02 10.00 каб.211

ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

М.М.Гершевич – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ
06.02 9.00-12.00 каб.118/327

Ц.Б.Батуев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо
04.02 14.00-17.00 каб.118/233

А.Т.Стопичев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хорооной түрүүлэгшэ
05.02 14.00-17.00 каб.118/218

Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

Сталинграддай байлдаанда туйлагдаһан илалтын 70 жэлэй ойдо

СЭРЭГШЭДЭЙМНАЙ БААТАРШАЛГА ХЭТЭДЭЭ МҮНХЭ

СТАЛИНГРАДАЙ БАЙЛДААН 1942 оной июлин 17-һоо 1943 Соной февралын 2 болотор 200 үдэр ба хүнийн туршада таһалгарягүй үргэлжэлһэн байгаа. Энэ асари ехэ байлдаан Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда, бүхы Дэлхэйн хоёрдохи дайнда үндэһэн хубилалтын эхи табья нэн. Германиин 6-дахи армиин, 4-дэхи танкова армиин немец-фашист сэрэгшэд Сталинград хотые булимтаран эзэлжэ абахын тула хархис шунахайгаар добтолоо һэн. Сталинграддай фронтын (командалагшань генерал-полковник А.И.Еременко), Донской фронтын (командалагшань генерал-лейтенант К.К.Рокоссовский), Баруун-Урда фронтын (командалагшань генерал-лейтенант Н.Ф.Ватутин) сэрэгшэд, илангаяа генерал В.И.Чуйковой удардаһан 62-дохи арми хархис дайсантай эрэлхэг зоригтойгоор тулалдажа, шанга добтолгыень зогсоһон байгаа. Энэ байлдаанда хоёр талаһаа айхабтар ехэ хүснэ – 2,5 миллион сэрэгшэд, 2 мянга шахуу танк, 2 мянга гаран самолёт болон бусад айхабтар ехэ буу эзбсэгүүд хабаадуулагдаһан байгаа юм.

1942 оной ноябриин 19-20-до Улаан Армиин гурбан фронтын сэрэгшэд добтолгодо орожо, Сталинграддай баруун-хойто, урда захада шэбээлһэн дайсанай 22 дивизие (330 мянган хүн) хүрээлэһэн. Хүрээлэгдэһэн сэрэгшэдэ аршалан абарха хэдэлгэ декабрь һарада гаргахадань, совет сэрэгшэд тэдэниие усадхаа бэлэй. 1943 оной январин 31-нээ февралын 2 болотор үргэлжэлһэн шанга тулалдаанда генерал-фельдмаршал Фридрих Паулюс түрүүтэй 6-дахи армиин үлэгдэл (91 мянга хүн) бээ тушааһан байгаа.

Буряад ороной олон мянган сэрэгшэд Волго мурэнэй эрье дээрэ

болоһон асари ехэ байлдаанда хабаадаба. Эдэнэй 1450 сэрэгшэд эндэ баатарай үхэлөөр унаһан юм. Советскэ Союзай Героинууд – Улаан-Үдэһөө Игорь Сергеевич Иванов, Мухар-Шэбэрэй нэблэдэй (Подлопатки) тосонһоо Осип Андреевич Денисов, дайшалхы Алдар Солын гурбан шатын ордендо хүртэһэн Кабанскын аймагта тоонтотой Николай Федорович Суворов, Петр Андрианович Попов, Иван Иванович Быков, Захааминай аймагай Санага нутагһаа Бата Микишкеевич Дамчеев болон бусад дайшалхы замаа Сталинградһаа эхилһэн намтартай. Эдэнэй олонхид нютагаа бусажа, амгалан ажал дээрэ амжалтатайгаар

хүдэлһэн юм. Бата Дамчеев түрэл нютагаа бусажа, сомоной Советэй түрүүлэгшээр хүдэлөө һэн. Санагада тоонтотой поэт Мэлс Самбуев «Мамайн добуун» гэжэ поэмэ соогоо нютагайнгаа эрэлхэг сэрэгшын габьяа солье мүнхэлөө бэлэй.

Сталинграддай байлдаанда хабаадагшад соһоо мүнөө Буряад орондо 30 гаран сэрэгшэд мэндэ ябана. Богдан Хмельницкийн, Александр Невскийн ба бусад дайшалхы орденуудаар шагнагдаһан 92 наһатай Матвей Михайлович Ильонов «Буряад үнэн» сонинной үнгэргэдэг «Буряадай түрүү хүнүүд-2012» гэхэн конкурсн «Сагаан үбгэн» гэхэн гаршагта лауреат болоо һэмнай. Игэжэ алдарт сэрэгшэднай мүхөөгөө үгтэнгүй, дундуур болон залуу үетэндэ үльгэр жэшээ харуулжа ябана бшуу.

СССР-эй Журналистнуудай холбоон, Россиин Федерациин Физкультура болон спортын комитет спортивна журналистнуудай бүхэроссиин семинар 1982 оной октябриин эхээр Волгоград хотодо эмхидхэ һэн. РСФСР-эй 50 гаран область, хизаар болон автономито республикын 120-ёод спортивна журналистнууд нуралсал-семинарта хабаадаба. Манай республикаһаа Валерий Бадмаев («Правда Бурятии») бидэ хоёр энэ хурал-

даанда хабаадаа һэмди. Томо ехэ газетэнүүдэй, Түбэй телевидени болон Бүхэсоюзна радиогой мэдээжэ журналистнууд, эрдэмтэд, суута спортменүүд элидхэлнүүдые хэһэн, лекцинуудые унаһан байгаа. Энэ хуралдаанһаа ехэ хургаал абаа һэмди. Сүлөө сагай гарахада, эмхидхэлшэд нонин экскурсинүүдые үнгэргэдэг байба. Волгоград соогуур ябуулжа харуулха. Дайнай үедэ һандаргагдаһан Павловай байшан тэрэ шэгээрнь орхижо, музей болгогдошонхой. Офицер Павловай сэрэгшэд энэ гэртэ орожо, хархис нохосуудтай эрэлхэгээр даялалдаһан байгаа.

1942 оной сентябрь, 1943 оной январь һарануудта Мамайн добуун дээрэ илангаяа шанга байлдаанууд боложо, энэ үндэр газар совет сэрэгшэдэй, немец булимтарагшад гурта ээлжэлэн 14 дахин ороһон байна. Сталинграддай байлдаанда туйлагдаһан илалтын хүндэлэлдэ хүшөө-ансамбль энэ добуун дээрэ бодхоогдонхой. Холоһоо харахада, 80 гаран метр үндэртэй энэ хүшөө хүрөөтэйгөөр үзэгдэхэ юм. Скульпторынь Е.В.Вучетич, архитекторынь Я.Б.Белопольский. Музейн ханануудта олон мянган сэрэгшэдэй нэрэнүүд һиилгэдэнхэй. Экскурсида хабаадахада бидэ баатар сэрэгшэдэй алдар габьяае

хүндэлжэ, дурасхаалье мүнхэлжэ, хүшөөгэй хаяада баглаа сээсүүдые, веногуудые табибабди, дурасхаалай дэбтэрнүүдтэ һанамжануудаа бэшэбэди. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда, бүхы Дэлхэйн хоёрдохи дайнда үндэһэн хубилалта хэһэн энэ асари ехэ байлдаан тухай мартагдашагүй дурасхаал зүрхэ сэдхэлдээ үлөөжэ, нютагаа бусаа һэмди.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист, Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

Владимир Булдаев: "САГААЛГАН - УГАЙМНАЙ, АРАДАЙ ҺАЙНДЭР"

Манай хөөрөлдөөн

Буряад арадай эгээл хүндэтэй һайндэр - Сагаалгание Бүгтуулан, Арадай Хуралай регион хоорондын харилсанай хорооной түрүүлэгшэ, Бүгэдэ Буряадай үндэһэн соёлой хүгжэлтын эблэлэй президент Владимир Булдаевтай уулзажа, хөөрөлдэһэн байна.

- Владимир Романович! Сагаалганнай жэл ошохо бүри улам бэхжэжэ байна. Зүгээр энэ һайндэрые аймаг аймагараа илгаран тэмдэглэлгэ зарим зондо һайшаагданагүй. Та энэ ушараар юун гэжэ һананат?

-1991 ондо Буряадай АССР-эй Верховно Сөвөдэй депутат байха үедэм Сагаалгание гүрэнэй хэмжээндэ тэмдэглэдэг болоһон юм. Тиигэжэ гүрэнэй һайндэр болоо бшуу. Һүүлэй жэлүүдтэ Сагаалганнай элдэб хэмжээндэ тэмдэглэгдэе. Монгол лэтын тоололгоор энэ һайндэр һара, үдэр һэлгэгдэдэг. Гэбэшье, Сагаалганһаа һара урид республикынай Толгойлогшо заабол энэ һайндэр тухай тогтоол гаргадаг, амаралтын үдэр гээд тэмдэглэгдэнхэй. Аймаг бүхэнэй түлөөлэгшэдэй хабаатай Правительствын баяр ёһолол мүнөө жэл гол түлэб оперо болон баледей театрта үнгэрхэ. 15 хоногой туршада аймагһид нютагайхидтаяа уулзажа, аха захатанаа хүндэлхэ, эрхим зоноо ёһолох, һонинтоёо хубаалдажа, хүхилдэхэ - ехэ һайхан заншал гэжэ тоолоноб. Минии түрэнһэн Кабанскын аймагай захиргаан һуурингуудай толгойлогшонор, һургуулийн директорнуудтэй ехэ делегаци ерээд, Улаан-Үдэдэ ажаһуугша нютагаархидтаяа уулзажа, һүүлшын һонингуудтаяа хубаалдажа, ажал хэрэгһингэ амжалта, шийдхэ асуудалнууд тухай мэдээсэжэ зүбшэдэг. Амжалта туйлаһан эрхим зоноо хүндэлхэ, ёһолох, һайхан заншал ха юм.

- ВАРК хүн зониёе Сагалганда олоор хабаадуулха талаар ямар ажал ябуулнаб?

- Нёдондонһоо эхилээд, Бүхэдэлхэйн зоной хабаадалгатай ёһор хатарай флеш-моб эмхидхэлгэ танай Хэблэлэй байшан нэбтэрүүлээ. Ямар бэрхэнүүд гэшэбта! Энэ хэмжээ ябуулга хадаа бүхы буряадуудые нэгдүүлнэ,

арадайнгаа хатар дэлгэрүүлхэ, хүн зонойе эблэрүүлхэ гэнэн ехэ гоё һайхан заншал бии болгот. Иимэ түргэн бүхы дэлхэйн зон дэмжэхэ гэшэнь гайхамшаг үйлэ гэшэ. Регион хоорондын ниитэ эмхиин бүридэлдэ ородог хари гүрэнүүдтэй ба Российн бүхы шахуу хото тосхонуудай түлөөлэгшэдтэ хандажа, флеш-мобто хабаадахыень урыалһан байнабди. Тэдэнэр бүгэдэ эдэбхитэй хабаадаа. Мүнөөшье жэл хабаадахаяа мэдүүлжэ байна. Манай республика дотор 100 гаран элдэб яһатан ажаһуудаг. Тэдэндэ анхарал табигдаха ёһотой. Нёдондо "Ульгэр" гэнэн хүүхэлдэйн театр соо үхибүүдэй Сагаалган үнгэргэгдөө. Бүхы яһатадай үндэһэн соёлой түбүүдтэй үхибүүд уригдаа. Тэдэнэр Сагаалган гэхэдэ, ганса амтатай конфет эдихэ бэшэ, мүн Сагаалган юун гэшэб гэжэ мэдэхэ, театрай зүжэг хаража ойлгохо болоно.

- Зарим аймагуудай залуушуул эдэбхи гарганагүй гэлсэнэ...

-Энэниие буруушааха байна. Нёдондо түрүүшынхией залуушуулай Сагаалган эмхидхэгдэн юм. ВАРК-ын нэгэ дали болохо залуушуулай нэгэдэл бии. Тэдэ ехэ эдэбхитэй хабаадалсана. Мүнөө жэл Буряад драмын театрай тайзан дээрэ һээр шаалган эмхидхэгдэхэ. Урдын буряадай шуран шамбайшуулай мурьсөөн - һээр шаалга һаяшаг Түхэнэй аймагта үнгэргэгдэн байна. Тэдэнэр республикын хэмжээндэ энэ турнир эмхидхэхэ тухай һанамжа манда оруулаа. Тиигэжэ мүнөө жэл февралийн 23-да республикынай залуушуул сагаалха юм. Эндэ залуушуул тамирай шэглэлээр мурьсэхэ, танилсаха бшуу. Мүн манай эмхи заншалта болоһон "Сагаан харын Баатар, Дангинануудай" харалган эмхидхэгшэдэй тоодо оронхой, эдэбхитэй хамһалсадаг гэшэбди. Гурбадахаяа үнгэргэгдэн "Хуу-

райм нааданда" өөһэдын талаһаа баһал оролдонобди.

Сагаалганай һайндэр һүүлэй жэлүүдтэ тон өөрынгөө удха зорилгодоо хүсэбэ гэжэ мэдэрхээр. Түрүүн Сагаалганай ёһо заншал һэргэхэ үедэ элдэб талаһаа олон ондоо һанамжанууд оруулагдадаг һэн. Мүнөө гүрэнэй, ниитэ байдалай, ламын шажанай ба бөө мүргэлэй ёһо заншалда тааралдуулан, булта нэгдэн, Сагаалганаа тэмдэглэдэг болоһониинь һайшаалтай. Хүндэтэ Хамба лама Сагаалган гэшэ "Сагаа алхаха" гэнэн удхатай гэжэ тэмдэглээ. Энэнь ехэ һонин һанамжа. Гэбэшье Сагаалган Буддын шажанай манай Буряадта үшөө нэбтэрүүлэгдэггүй сагта тэмдэглэгдэдэг байһан ха юм. Тиимэһээ Сагаалган хадаа Сагаан харын һайндэр, сагаан бодол, сагаан һанал, хүсэл, сагаан хэрэг эрхилхэ эхин болоно. Сагаалганай ерэхэдэ, хүн зон шэнэ жэл эхилбэ гэдэг. Хуушан жэлтээ бүхы муу юмэн ошохо, шэнэ жэлээр шэнэ һайхан сагаан хэрэгүүд хүлээн байна гэжэ этигэдэг ха юм.

- Сагаалган һэргэгдэжэ, Буряадайманай ажаһуудалай ёһо заншал эгсэ һэргэгдэе бэшэ гү? Зарим газарта Сагаалган гэжэ мэдэхгүйшүүл олон байгаа...

- Зүб даа. Үнгэрэгшэ зуун жэлэй 90-ээд онуудай урда тээ Сагаалган гүрэнэй һайндэр гэжэ тодорогогүй байхада, республикынай зарим аймагуудта энэ һайндэр тухай хүсэд мэдэхэшьегүй байгаа. Минии түрэнһэн Кабанскын аймагта Сагаалган гэжэ хэншье тэмдэглэдэггүй һэн. Загарайн аймагай партиин райкомой 1-дэхи секретаряар ажаллажа эхилхэдэ, буряад арадай Сагаалган гэнэн һайхан заншалтай юм, ямар ехэ угаараа дамжуулан ёһо заншалтай гэшэб, ямар бүхэ, бэхи үндэһэтэй гэшэб гэжэ мэдэрхэн байнаб.

- Бүгэдэ Буряадай үндэһэн соёлой эблэл мүнөө анхан хэбээрэ ажалланагүй. Ажаябуулгань ондоо болонхой гү?

- ВАРК хадаа бүридэлдэ абтаһан гэшүүдтэй ниитэ эмхи байһан юм. Энэ эблэл ехэ үргэн дэлисэтэй байха ёһотой гэжэ зүбшөөд, бидэ регион хоорондын ниитэ хүдэлөөн, МОД ВАРК гэжэ нэрлээбди. ВАРК хаанашье, ямаршье эмхидэ хандажа, буряадуудайнгаа талын асуудал шиидхэжэ магад. Эмхиингээ дэргэдэ ниитэ Эндаумент ВАРК гэнэн олзын хэрэгэй бэшэ жаса байгуулаабди. Тэрэнэй ашаар элдэб ниитэ ажаябуулгануудта, оюутад болон залуушуулай ямар нэгэ хэрэгтэ дэмжэлгэ хэгдэхэ ба ном хэблэлгэ эрхилхэ гэхэ мэтэ ехэ олон ажаябуулга хэхэ аргатай болохобди. Бусад аргаар ниигүүлэхы хэрэг эрхилхэ мүнгэн зөөри үгы.

-Үндэһэн соёл, түрэлхи хэлэ хүгжөөхэ үргэгтэй эмхиин юрэнхылэгшэтэй хөөрөлдэхэдөө, буряад хэлэн тухай, тэрэнэй хуби заяан тухай асуудал табингүй байха аргагүй...

- Үндэһэн эблэл ажаллаха сагта Буряад Республика дотор гүрэнэй хоёр хэлэ байгуулха тухай ажал ябуулаад, буряад хэлэн гүрэнэй гэжэ тодороо һэн. Энэ хуули хэншье хориногүй, бээлүүлэгдэнээр. Буряадай гүрэнэй университедэй бүридэлдэ буряад хэлэнэй институт НГИ бии. Тиимэһээ хэлэн шахардуу байдалда ороод байна гэжэ хэлэхэ аргагүйбди. Буряад хэлээе нангин хамгалха тухай буряад хүн бүхэн сэдхэхэдэ мэдэрхэ хэрэгтэй. Үндэһэн зорилго бии болобол, хэлэн мартагдахагүй. Нютаг хэлэнэй илгаралнууд, диалект хадаа баялиг гэшэ. Эшэнгүй, аягуйрхэнгүй, буряад хэлээрэ дуугаржа байха хэрэгтэй. Монгол арад бүхэли гүрэн ха юм. Буряад-монгол хэлэн гэжэ нэрлэнэбди. Хуушан монгол хэлэн дэмжэгдэнэ. Гүрэн түрын данса дээрэ хаа-хаанагүй хуушан монгол бэшэг хэрэглэгдэнэ. Ород хэлэнэй түүхэ харабал, нэгэ үедэ ород

хэлэн баһал мартагдаха туйлдаа хүрөөд, француз хэлээр дуугарха, француз хубсаһа үмдэгдэжэ байгаа ха юм. Гэнтэ һонор ухаатайшуул Пушкин, Толстой, Крыловой хэлэ үгы хэхэ болохогүй гэжэ ойлгоод, ород хэлээ аршалжа шадда. Манайшье буряад хэлэнэй ерээдүйе баһал иимэ хубилалтанууд угтан мандаха бээ.

- һургуулинуудта гүрэнэй буряад хэлэн үсөөн шудалагдажа байна. Буряад зон хадаа заабол хэлээ шудалагты гэнэн хуули зарлиг гаргабал, һайн байгаа бэшэ гү?

- Хүсөөр инаг болохогүйш гэнэн сэсэн үгэ бии ха юм. Мүнөө сагта түрэлхид ямар хүниие хүмүүжүүлнэ гэшэбиб гэжэ һанаата болохо ёһотой. һургуулийн хүтэлбэри буряад хэлэ шудалуулха ёһотой. Гүрэнэй программашье эндэ туһа боломоор. Заншалта удха шаһараа хэлэмнай алдаха ёһогүй. Үндэһэн арад өөһэдөө сэдхэхэдэ, зүрхэндөө түрэл хэлээ һайхашааха, хүндэлхэ ёһотой даа.

- Владимир Романович, Сагаалган Танда тушаалайнай уялгата хэмжээ ябуулга гү, али сэдхэхэлыетнай хужарлуулан һайндэр гү?

- Арадайнгаа эгээл хүндэтэй һайндэрые уялгата хэмжээ ябуулга гэжэ тооложо болохогүй. Арад зоннай бүхы байдлаараа Сагаалганай һүүлээр шэнэ жэлэй эхилхэдэ, шэдитэ хүсэтэй һайндэр гэжэ этигэнэ ха юм. Үнгэрэгшэ жэлдэ муу муухай юмэн булта үлэжэ, ерэгшэ шэнэ жэлдэ бүхы юмэн һайнаар эхилхэ. Хамба ламын хэлэнээр, Сагаан алхаха гэшэ эндэл удхатай, Сагаан һараар хүн бүхэн нэгэ жэл һаһа нэмэдэг. Минии үг бөө мүргэлдэ шүтэдэг. Сагаалганай заншалта үйлэ хэрэгүүд тон угайм шүтэлгын заншалтай адлирхуу. Дүгжүүбэ, хий мори хийдхүүлгэ, бултыень бээлүүлдэг гэшэб. Түрэл гаралаа, аха захатанаа телефоноор хонходожо золгон амаршалаад лэ, гэртээ байхадамни, үри хүүгэдни, аша зээнэрни намайгаа эрьежэ сагалдаг юм.

- һайнта даа.

Цырегма САМПИЛОВА хөөрөлдэбэ.

БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭЭ ШОГ, ХОШОН ХӨӨРӨӨГӨӨ ДЭЛГЭХЭМНАЙ ГҮ?

Хүдөө нютаг бүхэндэ, Улаан-Үдэ хотодошье хүхюу зугаатай, хэниешье торгоожорхихо хошон хүрса хэлэтэй хүнүүд олдохол байха. Тиин тэдэниие суглуулжа, "Comedy Battle" шэнги мурьсөө гэжэ юм гү, али манайһяр шог, хошон зугаагай үдэш үнгэргэхэ тусэб бии. Энээн тухай тодорхойгоор Улаан-Үдэ хотын захиргаанай Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар управлениин дарга Эрдэни Дымчиков хөөрөжэ үгөө.

- Эрдэни Чимитович, минии һанахада, ехэ һонин хэмжээ ябуулга болохо хэбэртэй. Хэн иимэ зохид дуралдал оруулба гэшэб?

- Бидэ, бүлэг залуушуул, түрэл хэлээ дэлгэрүүлхэ, хүгжөөхэ талаар тон ашаг үрэтэй ямар тиимэ арга бии гэшэб гэжэ анханһаа бодолгото бологшо һэмди. Юуб гэбэл, буряад хэлэнэй хүгжэлтэдэ шэглүүлэгдэн олон хэмжээ ябуулганууд бээлүүлэгдэдэг, гүрэнэй тухай программашье абтанхай. Тээд жэлһээ жэлдэ буряад хэлэтэй залуушуул үсөөржэл байна гэжэ би тобшолооб. һанаад үзыт, ямаршье сагуудта ёһо заншалаа алдангүй сахидаг, жэнхэни буряад хэлээ үргэжэ ябадаг гэжэ тоологдодог Агадамнай хэлээ мэдэхгүй залуушуул бии болонхой. Энэмнай муул тэмдэг ха юм. Тиинхэдэ 90-ээд онуудаар түрэнэн залуушуулай олонхын ород хэлэтэй (эхэ эсэгынгээ сэбэр буряадаараа хөөрөлдэдэгшье һаань!). Иигээд һанаад үзэхэдэ, түрэл хэлэмнай саашадаа яаха

аргагүй хосорхол. Тиимэһээ буряад хэлэндэ илангаяа хүүгэдэй, залуушуулай һонирхол татаха зорилготойгоор тус хэмжээ ябуулга үнгэргэхэ гэжэ шиидэбди. Жэшэнь, Монголд шог, хошон хөөрөөнэй мурьсөөн ехэ дэлгэрэнги. Хабаадагшадшье, харагшадшье тон олоор суглардаг.

- Танайшье хэмжээ ябуулга олон зониёе суглуулхал. Түрэл хэлэн дээрэ энээдэтэй, шог ёгто хөөрөөнүүдые шагнан хүхихэ, мүн хөөрэхэшье дуратайшуул олон байха гэжэ һанагдана.

- Тиимэ. Үнэн дээрэ нютаг бүхэндэ шоггууша хүнүүд олдохо. Жэшэнь, Яруунын аймагай Эгэтын-Адагта Жаргал Спиридонов гэжэ 40 гарамгай һаһатай ангуушан бии. Зонной дунда Спиридон Жаргал гэжэ нэрэшэнхэй. Энэ хүмнай элдэбын энээдэтэй ушарнуудые хөөрөжэ, нютагаархидаа хүхээдэг. Бишье хөөрөөнүүдыень шагнаһанби, одоол энээнгүй байхын аргагүй. Сагаалган бүхэндэ тайзан дээрэ гараад лэ, залаар дүүрэн сугларһан нютагаархидаа хаха

энеэлгэдэг. Иимэ хүнүүдэй дунда мурьсөө үнгэргөө һаа хайшааб гэжэ һанаад, эдэбхи үүсхэлшэ залуушуулые суглуулаад, мүнөө дээрэ бэлдэлгын шата эхилээд байна. Тиингээд энэ хэрэгээр һонирхоһон хүнүүдые, илангаяа залуушуулые эмхидхэлэй хороондо уринабди. Улаан-Үдэ хотын захиргаанай Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар управлениин Залуушуулай зүблэлдэ хандахада болоно. Телефоннууд - 43-60-42, 43-46-26. Гадна среда бүхэндэ 18.00 сагта Улаан-Үдэ хотын Октябрьска захиргаанда 3"А" кабинеттэ суглардагбди, хэнэшье ерэхэдэ болоно.

- Ямар һаһанай хүнүүд энэ мурьсөөндэ хабаадаха аргатайб?

- Мурьсөөн хоёр бүлэгтэ хараалагданхай: 17 болотор һаһатай, 18-тайһаа дээшэ. Бүлэг бүхэндэ хоёр номинаци байха - нэгэ хүнэй хөөрөөн, хоёр-гурбан хүнэй хөөрөөн (миниатюра). Февралийн 1-һээ августын 31 болотор бэлдэлгын шата, харин сентябриин 1-һээ ноябриин 31 болотор хугасаада аймагууд дотор, удаан республикын хэмжээнэй мурьсөөн үнгэргэгдэхэ юм. Саашадаа энэтай телевидениин шог ёгто дамжуулгашье боложо магадгүй. Жэшэнь, буряад хэлэн дээрэ "Бадма Хилтон" гэжэ дамжуулгын бии болоо һаа, харагшад дуратайл байха гэжэ һанагдана. Мүн бэрхэшүүлыень бүлэг болгожо ерээд, хүдөө нютагуудаар гастрольдо

эльгээхэдэшье болоно. Дуралдалнуудай байбал, заабол эмхидхэлэмнай хороондо оролсыт гэжэ залуушуулые урыалнаб.

Нэмэжэ хэлэхэ юмэн гэхэдэ, тус проекты республикын Правительството дэмжээ, илангаяа Буряадай Толгойлогшын болон Правительствын Захиргаанай Хүтэлбэрилэгшын орлогошо Михаил Александрович Харитонов ехэ һонирхоо.

- һайн даа, Эрдэни Чимитович, энэ һайхан хэрэгтэнай амжалта хүсэе.

PS. Буряад арадайнгаа түлөө оролдожо ябаһан хүнүүдтэ бултандань һайниие хүргэхөөр. Тээд, минии һанахада, энэ шахардуу байдал эгсэ һайжаруулхын тула заал һаа хүүгэдэй сээрлигүүдһээ эхилжэ, буряад хүүгэдтэ түрэл хэлыень зааха шухала. Тиинхэдэ һургуулинуудташье буряад хүүгэдэй түрэл хэлээ хари хэлэн шөнгээр үзэхэнь хайшаа юм? Энэ асуудал дээрэ бодомжолхор саг тулажа ерээд байна. Жэшэнь, хүүгэд бүхэндэ, дуратай дурегүйшье һаань, тоо бодолго шудалха хэрэгтэй гэжэ мэдэнэбди. Энээндэл адляар буряад хүүгэдтэ түрэл хэлэниинь баһал хэрэгтэй ха юм. Эндэ нэгэл хүнэй шаһа гар, хүсэл хэрэгтэй. Тиинбэл Буряад ороной буряад арад аша габыаень хээээдэшье мартахагүй байха.

Дьжжит МАРХАДАЕВА.

“Тэнгэри” бүлгэмэйхид Сагаалганаа угтана

“БУРХАН САГААН ГАРБАЛАА ТАХИЖА...”

Ерэхээ байһан Сагаан **Һараяа угтуулан, “Тэнгэри” гэнэн Бөө шажантанай нютагай эмхин (бүлгэм) түрүүлэгшэ, мэдээжэ бөө, психологийн эрдэмэй кандидат Б.Ж.Цырендоржиевтай уулзажа, Сагаалганай хайндэрэй эхиндэ ябуулагдаха хүн зонной аша тунхатай үргэл, мүргэл (тайлган) тухай хөөрхыень Баир Жамбаловичта хандажа, хэһэн һонин хөөрэлдөөгөө уншагшадайнгаа һонорто дуулганабди.**

- Баир Жамбалович, Сагаан харын хүндэлдэ ябуулагдаха үргэл, мүргэл тухайгаа хөөрэжэ үгыт даа.

- Февралиин хорёодоор Арын 13 ноёдто, Бурхан Сагаан гарбалда зорюулагдаһан тайлганууд эмхидхэгдэхэ байна. Орожо байһан Шэнэ жэлдэ Буряад орон дайда дээрэмнай Сагаан һара ерэхэ, арад зондоннай амжалтын үүдэн нээгдэжэ, олзо оршотой, оёорын бүглөөтэй, хүн зон булта хүсэ шадалтай, элүүр энхэ, алта мүнгэтэй, амгалан

ажаһуухань болтогой! Бөө шажантанай “Тэнгэри” бүлгэмнай орожо байһан Сагаан һарые мандуулжа, үргэлнүүдые ябуулха байна. Энэ хадаа эртэ урдын саһаа элинсэг хулинсагуудаймнай таһаруулаагүй ябажа байһан ёһо заншал гэшэ. Энэ үргэлнай февралиин 9-дэ үнгэргэгдэжэ, Уһан Хара Луу жэлээ үдэшэжэ, үнгэрһэн жэлдэ болоһон урагшатай ажал, баяр баясхалан, аргагүй һайн һайхан үйлэнүүд маанадаа дахажа, саашанхи жэлнүүдтэ дэлгэрхын түлөө энэ үргэл хэгдэнэ.

Тэрээнһээ гадна Луу жэл соо ушарһан усал, гашуудал, харын хатуу, буруу сэдхэл, бутарһан ябадал маанадаа дахангүй, үнгэрһэн жэлдэ үлэжэ, сэдхэлнай бүри сагаан сарюухан, урагшаа дабшаха харгытай, хурса нюдэтэй байхын түлөө үргэл февралиин 9-дэ үглөөнэй 5 сагта “Тэнгэри” бүлгэмэй 20 бөөнэр Бурхан сагаан гарбалаа тахижа, Хүхэ Мүнхэ тэнгэридэ хандажа, ошожо байһан жэлээ үдэшэжэ, үнгэрһэн Хара Луу жэлдэ бүхы һанаа сэдхэлээрээ шүтэжэ, сагаан эдээн табагаараа угтажа, аадар

сагаан угаал хэжэ, арад зоноо, гэр буусаа, хото хоройгоо арилгахын, арюудхын түлөө аршаан нэрэжэ, үргэн олон зондо тарааха байнабди.

Ерэнэн зон бүдтэ, сагаан саарһанда, талханда бээ аршажа, бэеынгээ, сэдхэлэйнгээ хара хырые харан арилгажа, муу юумээ зүүн урда зүг руу хаяжа, газар далайн досоо, досоо далайн газар булангир хара газартань ябуулха гэшэбди.

Тиигэжэ Бурхан Сагаан гарбалаа, Буха ноёниие бу-

улгажа, орожо байһан жэлээ һайнаар угтаха үргэл ябуулагдаха байна.

- Бүтүү үдэр тухай хөөрэжэ үгыт.

- Бүтүү үдэр – февралиин 10-да гэр юумээ сэбэрлэжэ, гоё хубсаһаа нэргээжэ, сэдхэл соогоо уг гарбалайнгаа, элинсэг хулинсагайнгаа тугые дээшэн үргэжэ, буряад арадайнгаа ёһо заншал мартахагүйе бодожо, амтатай һайхан эдээн хоолоороо Сагаалгание угтахы бэлэдхэл хэдэг байнабди. Хоймороо сэбэрлэжэ, бурхадаа арилгажа, үри хүүгэдэ шүтэн мүргүүлжэ ябаха гэшэмнай ехэ удхатай, урданай, холын хараатай буряад зоной заншал мүн.

Февралиин 11-дэ үглөөнэй 5 сагта “Тэнгэри” бүлгэмэйһэн һуури дээрэ, һулдынгөө хормойдо сагаан арюун саһаар шэрээ татажа, сагаан эдээн табагаар шэрээгээ бүрхөөжэ, хүн сагаан хони дохюулжа, буужа байһан Уһан хара Могой жэлые угтахаа байна гэшэбди. Энээн дээрэ бөөнэр бултанай түлөө мүргэжэ, арад зонойнгоо түлөө амалжа, алтан һайхан дэлхэй дээрэ гаража байгаа жэлдэ ганзаганиинь

тоһотой, хэшэг буянтай, аза талаантай жэл болог лэ гэжэ уг ехэ гарбалайнгаа үндэр ехэ бурхашуулые бээдэ тогтоожо, оруулжа, Бурхан Сагаан гарбалаа буулгажа, үнэр баян, үлзы хотог ерүүлхые зальбархаа байна гэшэбди.

- Бүхы уншагшадтанай, хүн зондоо шэнэ Могой жэлдэ юу хүсэхэ байнабта?

- Ара һайхан Монголые бүрхөөжэ һууһан үргэн ехэ Буряад орон, Сибириин дайдые хаража, эзэлжэ ерэнэн Хаан тэнгэриин хүүгэд болохо Арын 13 ноёдоо сагаан һайхан шэрээ дээрэ тогтоожо, буулгажа, орожо байһан жэлэйнгээ эршэ шадалын мэдэжэ мүргэхэ гэшэбди.

Бүхы арад зондоо ороһон жэлнай олзотой, һанажа байһан сэдхэлдэ бодолнууднай бүтэжэ, арюун һайхан сэдхэл, сэбэр сэсэн, сэгээн бодол оруулжа, хүсэ шадалтай, бурхантай буянтай байхамнай болтогой!

Бэлигма ОРБОДОЕВА
Сагаан харын хүндэлдэ хайндэрэй хөөрэлдөө үүсхэбэ.

“Мини Сагаан һара” конкурсно

МОРИЛБО

Сагаан харамнай Сарюун дайдаа морилбо. Сагаан жабараар Самнан, манаран морилбо, Мэндээ, Сагаан һара! Сагаалганаа Асаран, буулган морилбо. Саһа бордоһоо Сасан, хиисхэн морилбо, Мэндээ, Сагаалган! Сагаан мүнгөөрөө Сахилан, яларан морилбо. Нэгэ һаһа Нэмээн, түхөөн морилбо, Мэндээ, зон нүхэд! Сагаан һараар!

МАНАЙ БУРЯД ЭХЭ ДАЙДА

Манай буряад эхэ дайда – Үргэн хаяата нютаг лэ, Үндэр уулата орон лэ, Сэлмэг тэнгэриин тулга лэ, Сэнхир нуурнуудай үлгы лэ!

Манай буряад эхэ дайда – Ульгэр домогой эхин лэ, Ульгам хэлэнэй зугаа лэ, Хүгжэм дуунуудай хонгёо лэ, Хатар нааданай солгёон лэ!

Манай буряад эхэ дайда – Хүрһэ зөөлэхэн газар лэ,

Хүйһым булаһан тоонто лэ, Хүлым эльбэһэн зүлгэ лэ, Хуби заяанайм хүлдэ лэ!

Манай буряад эхэ дайда – Малша ажалша зонтой лэ, Сагаалганаараа золтой лэ, Сурхарбаанаараа хүхюун лэ, Суурхал алдараар дорюун лэ!

Манай буряад эхэ дайда – Саяан уулаһаа сууряална, Байгал далайһаа урйална, Мини тоонтоһоо хабтайна, Манай гэгдэжэ мандана!

САГААН ҺАРА

Хүбшын мүнгэн ордонһоо Хүнгэн бордоһо унаад, Сагаан һара хүхюутэй Сагаан замдаа гарана.

Эртын мэндэ хүндэтэй, Сагаан һара томоотой Сагаан эдээн дээжэлһээр, Сагаалганаа асарна.

Үргэн зондо, хүүгэдтэ Сагаан сэдхэл хэшээгээд, Сагаан һара буянтай – Заяа өөдөн үргэнэ.

Дайдын буурал баабайнар, һайхан хатан эжынэр Хуушан жэлээ үдэшөөд, Шэнэ жэлээ үрөөнэ.

УРЯЛ

Сагаан һараяа угтажа, Сэлмэг һанаа һанаалмай. Нэгэ һаһаа нэмэжэ, Нэрэ хүндээ үргэмэй. Хүгшэ хүүггүй хүндэлжэ, Буряад заншалаа сахимай. Мэндээ, арад зон! Мэндээ, Сагаалган!

Сагаалганайнгаа мэндые Сагаан сэдхэлһээ дэлгэе. Сагаан буурал ахатандаа Сайхан үрээлээ үршөөе. Сагаан эдээнэй дээжые Сарюун дайдаа сүршэе. Мэндээ, арад зон! Мэндээ, Сагаалган!

БУРЯДАЙМ НЮТАГУУД

Хори, Хэжэнгэ, Тори, Сэлэнгэ, Ага, Бада, Аха, Зэдэ...

Тооложол байгаа һаа, Тооложол байхаар даа. Бурядай зүрхэндэ сохилһон, Урйалһан урин нэрэнүүд даа. Найдалай һайханаар охилһон, Байдалаар баян нютагууд даа.

Нютаг бүхэнэй нэрын Булаг арюун сохисые Зүрхэн минии дабтан, Зүндөө золтой сохилжо, Сагаан харын һайханда, Сагаалганай урманда Нютаг бүхэндэ айлшалха Нангин хүсэл түрүүлнэ.

САГААЛГАНАА УГТАНА

Согтой наран туяарна, Сагаан һалхин үүрһэнэ, Бууса тоонтом сууряална, Булта мүнөө иигэжэ Сагаалганаа даллана, Сагаалганаа даллана.

Танай нохой хусана,

Эрдэни ДУГАРОВ

Манай мөөдэй мөөрэнэ, Хүршын хонин маарана, Булта мүнөө иигэжэ Сагаалганаа магтана, Сагаалганаа магтана.

Зүрхэд хүхюун гургана, Зүндөө хүүгэд жаргана, Буурал үбгэд үршөөнэ, Булта мүнөө иигэжэ Сагаалганаа угтана, Сагаалганаа угтана.

ХҮШӨӨДЭНЭН

Хөөрһэн хүн, хүмбэй Хүшөөдэһөө хүшөөнэ.

Хүгшэн эжын мүнөө Хэжэ байһан ажал даа.

Хүшөөдэһэн гэшэмнай Хэлшэгүй амтатай! - Хэлээ таһара хазам Хэзээдэш эдижэ байма!

Хөөрһэн хүн, хүмбэй Хэзээхэнэ хүшэхэнэ бэ? Хүгшэн эжыдээ одоошые Холодонгүй хамһалсанаб.

Хүшөөдэһэнэй хубиханда Хүртэхын хэрэг бэд даа. Хүшөөдэһэн аб амтатай, Хүсэд буряад эдээн даа!

ХҮДӨӨ АЖАХЫН ГАЗАР ЗУРГААН БҮЛЭГТЭ ХУБААГДАБА

Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороондо зүблөөн үнгэргэгдэж, хүдөө ажыхын зорилготой газар гүрэнэй кадастрай талаар сэгнэлгын дүнгүүд зүбшэн хэлсэгдэнэ байна. Буряад Республикын Зөөриин болон газарай харилсаануудай министр М.А.Магомедова мэдээсэл хэбэ.

ондо хүсэндөө ороһон байна. Хүдөө ажыхын 1 дүрбэлжэн метр газарай кадастрай дунда зэргын сэн 8 мүнгэнһөө 2,26 түхэригтэ хүрэдэг байгаа. Энэнь Россиин бүхы мого нютагуудаар хүдөө ажыхын зорилготой газар кадастрай талаар сэгнэхэ эгээл доодо захын хэмжээн байһан юм.

ФЕРМЕРТЭ ГАЗАР ЮУНДЭ ЕХЭ ЗӨӨРИ БОЛОНОГУЙБ?

Кадастрай талаар газар иимэ багаар сэгнэхэдэ, газарай налогшые багаар ашагдана. Энэнь Россиин Федерациин Газарай Кодексдо үндэһэлдэг болон энээнһээ уламжалан, газар тухай бусад хуули ёһонуудай эрилтэнүүдэй нэгэнтэй зүршэлдэнэ. Энэнь "газар хэрэглэгые түлөөһэтэй болгохо" эрилтэдэ хабаатай. Энээнһээ гадна хүдөө ажыхын зорилготой газарай кадастрай талаар тон багаар сэгнэгдэжэ байхада, энэнь хайшан гээд фермернүүдтэ ехэ зөөри боложо үгэхэ байнаб даа.

Газарай кадастрай сэгнэлтэдэ үндэһэлэн, газарай участкай сэн тогтоогдог юм. Мүн энээнһээ уламжалан, газарай налогой хэмжээн, тиихэдэ газар хэрэглэһэнэй түлөө арендын түлбэри тоолон тодорхойлогдог байна.

Манай республикада 2006 ондо хүдөө ажыхын газарай кадастрай талааа сэгнэлтэ үнгэргэгдөө, тиин 2007

Банкнүүд иимэ үнэгүй сэнтэй зөөри болохо газарай эзэдтэ урьһаламжа абаха гэхэдэнь, арсана.

Гэхэтэй хамта 1 дүрбэлжэн метр газарай дэлгүүрэй сэн, жэшээлхэдэ, Кабанскын болон Прибайкалиин аймагуудта 100 түхэриг хүрэтэр болон үшөө дээшшэье сэндэ хүрэдэг байна.

ШЭНЭ ГУРИМААР СЭГНЭЛТЭ ҮНГЭРГЭГДЭНЭ

Кадастрай талаар сэгнэлтэ үнгэргэлгын шэнэ гурим Буряад Республикын Правительствын декабриин 6-най тогтоолоор баталагдажа, 2013 оной январин 1-һээ хүсэндөө оронхой.

Министрэй хэлэһээр, хүдөө ажыхын зорилготой газар гүрэнэй кадастрай талааа сэгнэхэ шэнэ методическа забаринуудтай зохилдуулан, газарай кадастрай сэгнэлтэ үнгэргэгдөө. Шэнэ методико хадаа Россиин Федерациин Экономическа хүгжэлтын министрствэдэ баталагдаһан байна. "Экфард" (Новоси-

бирск хото) гэхэн аудиторско-консалтингово бүлэг шэнэ гуримаар кадастрай сэгнэлтэ үнгэргэхэ хэлсээ баталһан байгаа.

Энэ методико үндэһэлэн, газар хэрэглэлгын бүхы янзанууд зургаан бүлэгтэ хубаагдаһан байна.

ГАЗАРАЙ КАДАСТРАЙ ДУНДА ЗЭРГЫН СЭН 3,07 МҮНГЭН

Газарай талмайнуудай ехэнхи хубинь нэгэдэхи бүлэгтэ оруулагдаа. Энэ газар хадаа хахалхада болохо байна. Тиихэдэ нэгэдэхи бүлэгтэ сабшалан болон бэлшээрин газар оруулагдаһанхай.

Хүдөө ажыхын газарай кадастрай сэгнэлтын 2012 оной дүнгүүд республикын аймагуудай дунда абажа харахада, иимэ байна.

Бүхы аймагуудаар хүдөө ажыхын газарай кадастрай сэгнэлтын дүнгүүд дээшлэһэн байна гэжэ ажаглагдана. Гэхэтэй хамта нэгэдэхи бүлэгтэ дүрбэлжэн метр газарай эгээл доодо захын сэн Муяын аймагта 91 мүнгэтэ, харин дээдэ захын сэн Зэдын аймагта 3,92 түхэригтэ хүрэнэ байна. Бүхыдөө республика дотор кадастрай сэгнэлтын дунда зэргын сэн 1 дүрбэлжэн метр газарай түлөө 3,0 түхэригтэ хүрөө. Буряад орондо хүдөө ажыхын газарай кадастрай сэн дунда зэргээр 4,81 дахин дээшлээ.

Кадастрай сэгнэй дээшлэһыень хараада абан, өөһэдын хүтэлбэрийн зургаануудай тогтооһон налогой 0,3 про-

цент дээдэ захын табиса гээд тоолобол, Зэдын аймагта нэгэдэхи бүлэгтэ оруулагдаһан 1 гектар талмайтай газар жэлдээ дунда зэргээр 117,6 түхэригтэ хүрэхэ байна. Харин Бэшүүрэй аймагта жэлдээ 106,2 түхэригтэ, Мухар-Шэбээрэй аймагта – 117 түхэригтэ, Муяын – 27,3 түхэригтэ, Ивалгын аймагта 41,4 түхэригтэ хүрэнэ.

Сэгнэлгын методикын хубилһанһаа боложо, кадастрай сэн дээшлээ.

НЮТАГАЙ БЮДЖЕДУУДТЭ ГАЗАРАЙ НАЛОГ ОЛЗО ОРУУЛХА

Россиин Федерациин Бюджетэй кодексой зохилдуулан, газарай налог нютагай налогуудта оруулагдаһанхай гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, хуулин ёһоор поселениин бюджеттэ 100 процент хэмжээндэ номологдохо болоно. Тиимэһээ кадастрай сэгнэлтын шэнэ гуримаар нютагай бюджетүүдэй олзо оршонь дээшлэхэ болоно. Аймагуудай депутатуудай Соведууд Россиин Федерациин Налогой кодексой зохилдуулан, өөһэдынгөө нормативна хуули ёһонуудаар налогой талаар табисые (ставка) гуримшуулжа, бага болгохо аргатай. Зүгөөр хүдөө ажыхын зорилготой газарай налогой ставка өөһэдын хүтэлбэрийн зургаануудай хуули ёһонуудаар тогтоогдобошье, 0,3 процентһээ дээшэ байха ёһогүй.

Светлана НАМСАРАЕВА, манай корр.

БАГА ОЛЗЫН ХЭРЭГ ХҮГЖЭНЭ

Яруунын аймагай Иисэнгэ нютагта хубин олзын хэрэг эрхилэгшэд пилорама барижа, шэнэ магазин нээжэ байндай. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, эндэ хубин олзын хэрэг хүгжэжэ, фермернүүд олошоржо байндай.

Иисэнгэ нуурай саана оршодог Шахта гэжэ газарта малшадай хэдэн гүүртэ түбхинэнхэй. Эндэхи хүдөөгэй захиргаанай толгойлогшо Жигжитдоржо Цыренович Будаевай хэлэһээр, 40-өөд шахуу гүүртэнүүд захиргаанай дэбисхэртэ тоологдоно. Тэдэнэй найманиинь хүүлэй жэлнүүдтэ би болонхой. Эндэ 3 мянган толгой эбэртэ бодо мал тоологдоно. Эгэтын-Адагай захиргаанай удаа эндэ эгээл олон эбэртэ бодо малтай юм. Гэхэтэй хамта Эгэтын-Адагта "Победа" гэжэ нэрэтэй хүдөө ажыхын үйлдбэрийн кооператив бии, энэ ажыхы олон адууна малтай юм ааб даа.

Аймагай захиргаанай толгойлогшо Ц.Г.Шагдаров мал ажалай гүүртэнүүдээр ябажа хараһан байна. "Иисэнгэ" гэхэн хүдөө ажыхын үйлдбэрийн кооперативта хальмаг үүлтэрэй эмэ үхэрнүүдые харана. Эндэ хамта дээрээ 50 толгой иимэ үхэрнүүд бии. Энэ ажыхыда малай үбэлжэлгэ эмхи гуримтайгаар үнгэргэгдэжэ байндай, эбэртэ бодо малын тобир тарганууд, үбнэ тэжээл хүсэд хүрэхэ хэмжээндэ бэлдэгдэнхэй. Эндэ уһа зөөжэ, малаа уһалдаггүйн хайтай. Хажуудань адууна мал уһалха газар бии юм.

Хүдөө ажыхын кооперативай түрүүлэгшэ Дамби Дугарнимаевич Цыренжаповай хэлэһээр,

эндэһээ холо бэшэ буряад үүлтэрэй моридые хараха гүүртэ баригдаха ёһотой. Энэ ажыхы буряад үүлтэрэй моридые үсхэбэрилдэг заншалтай юм.

Хамтын энэ ажыхыда хүүлэй үедэ хайн тээшээ хубилалтанууд болоно гэжэ аймагай толгойлогшо ажаглаа. Хэрбээ хүүлэй жэлнүүдтэ хүдөө ажыхын кооперативайхид таряа таридаггүй байһан һаа, 2012 ондо багахан талмайда зеленко тариһан байна. Энэнь малай тэжээл ехэ арьбалаа. Тиихэдэ аймагай бага олзын хэрэг эрхилэлгые дэмжэдэг жасын туһаар энэ хүдөө ажыхын кооператив нёдондо жэлдэ трактор худалдажа абаһан байгаа. Саашадаа шэнэ техникэтэй боложо, талха таряа ургуулаха түсэбтэй.

Коллективэй мүнөөнэй гол зорилго хадаа үүлтэр хайжаруулгын хүдэлмэри үргэлжэлүүлжэ, адууна малайнгаа тоо толгой олон болгохо ханаатай.

Шахта гэжэ газарта хубин олзын хэрэг эрхилэгшэ Л.В.Цыденов малай гүүртэ барина. Тэрэ гол түлэб казах үүлтэрэй мяханай үхэр үсхэбэрилнэ. Иимэ үүлтэрэй хашарагуудые хаамал түхэлэй акционернэ "Комсомольский" бүлгэмһөө худалдажа абаһан байгаа. Цыденовтэнэй гэр бүлэ үнинһөө хойшо малтай байһан. Гэбэшье тосхон соо багахан хорёо соо мал харахада түбэгтэй, намартаа бэлшээрэдэ туһан мал үгы болохоёо ханадаг, уһалха газаршые хомор. Тиимэһээ энэ бүлын гэшүүд дүрбэн жэлэй урда тээ эбээрээ хэлсэжэ, уужам талада малай байра түхээрхэ

гэжэ бодоһон байна. Табан үхибүүдтэй энэ бүлэдэ хүдөө ажыхын мэргэжэлтэй болоһон ехэ хүбүүниинь туһална. Үшөө гурбан үхибүүдын дээдэ эрдэмтэй болохо гэжэ нуража байндай. Харин бага басаганиинь хургуулида нурана. Сагаан талада халхитай, хүйтэн үдэрнүүдтэ элдэб бэрхэшээлнүүд ушардагышье һаань, уһатай газарта түбхинэнэ эдэнэр баяртай. Эбэртэ бодо малһаа гадна энэ ажыхыда моридые, хони ямаадые харадаг, тахяа баридаг, харин дулаанай сагта гахай тэжээдэг байна. Амаралтада ерэхэдэ, үхибүүдын туһалдаг.

Ламажап Владимирович аймагай бага олзын хэрэг эрхилэлгые дэмжэдэг жасын туһаар трактор абаһандаа баяртай. Тиимэһээ саашадаа энэ жасын талаһаа дэмжэлгэдэ хүртэхэ найдалтай.

хүүлэй жэлнүүдтэ хүдөөгэй байгуулгын дэбисхэртэ оршодог таряанай газар элдүүрилгэдэхээ болонхой. Нэгэ тракторай хүсөөр ехэ ажал хэжэ шадахагүй байһаниинь ойлгосотой. Үшөө тракторта шагтагалха хэрэгсэлнүүдые худалдажа абаха болоно. Энэ талаар Цыденжап Григорьевич тэдэндэ туһалхаб гэжэ найдуулаа.

Мал ажалай зарим гүүртэнүүдтэ зайн гал оруулагдаагүй байна. Цыденовтэнэй гүүртэдэ движок тодхогдонхой, гэбэшье түлишэ ехээр хэрэглэнэ. Аймагай дэбисхэртэ оршодог малшадай гүүртэнүүдтэ иимэрхүү байдалтай бултанда хүрэтэр зайн гал дамжуулха утаһануудые татаха аргагүй байна. Тиимэһээ аймаг дотор малшадые зайн

галтай болгохо ондоо аргуудые бэдэрнэ.

Иисэнгэдэ зунай сагта хүдөө ажыхын кооперативһаа гадна хубидаа малтай хүнүүд хольн бэлшээрэдэ малаа туудаг. Иимэ шиидхэбэри бүхы нютаг зоноороо абаһан юм. Тиимэһээ сабшалангай газар адууна малда гэшүүлдэггүй байна.

Аймагай захиргаанай толгойлогшо бусад олзын хэрэг эрхилэгшэдтэ хүрэхэ, хэрэг байдалтайн танилсаһан байна. Жэшээлхэдэ, Батоцырен Цыренбазарович Хайнзанов нютагта пилорама тодхонхой. Ерээдүй түсэбүүдээрээ аймагай захиргаанай толгойлогшотой тэрэ хубаалдаа. Нютагай гол үйлсэдэ Баир Кимович Доржиев шэнэ магазин барижа байндай. Тиихэдэ Иисэнгэ нютагта аймагай түб хүрэхэ маршрут зохиогдонхой. Хубин олзын хэрэг эрхилэгшэ Жанчип Цыбикович Базарханов нютагайнгаа хүнүүдые аймагай түб хүрэтэр зөөнэ. Энээнһээ гадна Гүндэ болон Шэрэнги нютаг хүрэдэг байна. Тэрэ шэнэ микроавтобус абаха түсэбтэй. Аймагай олзын хэрэг эрхилэгшэдые дэмжэдэг жасаһаа туһалха гэжэ тэрэ найдана.

Хүдөө нютагта бага олзын

хэрэг хүгжэжэ байндай гэжэ хэлэхэдэ, алдуу болохогүй. "Яруунын аймаг" гэхэн муниципальна байгуулгын захирган бага олзын хэрэг эрхилэгшэдые ехэтэ дэмжэнэ.

Энэ жэлһээ бюджетһээ гадуур жасануудта орулдаг страховой түлбэринүүд хоёр дахин дээшлээ. Энэнь ханаата болгоно. Гэбэшье энэ талаар үшөө хубилалтанууд хэгдэхэ гэжэ найдагдана. Бага олзын хэрэг эрхилэгшэдтэ страховой түлбэринүүдые гүрэнэй бюджетһээ гадуур жасануудта түлэхэ хэрэгтэн хүнгэлэлтэнүүдые олгохо асуудалаар дурадхалнуудые февралин 5 болотор Россиин Финансын министрствэдэ, экономическа хүгжэлтын талаар министрствэдэ болон бусад албан зургаануудта бэлдэжэ оруулхыень Россиин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшэ Дмитрий Медведев даалгаһан байна. Тиимэһээ олзын хэрэг эрхилэгшэдтэ хүнгэлэлтэнүүд олгогдохо бээ гэжэ найдагдана.

Марина ХАМНАЕВА, "Ярууна" сониний редактор. Тус хуудаһа Эльвира ДАМБАЕВА бэлдэбэ.

Георгий Цыренович ДАШАБЫЛОВАЙ 75 жэлэй ойдо

ДАРУУХАН МИНИИ БУРГААСТАЙ УЛЬГЭРЭЙ ОРОН НЭН ХА

БАГА НАНАЙМ НҮНИНҮҮД

1.
Үхибүүн наһанайм дурасхаалда
Үлэнхэй юм нэгэ зураг,
Һүниие һүнилэн зугаалдаг
Зодбын Сэрэнэй нураг.

Дахин дахин наһаадам,
Дайнайл үе нэн ха.
Даруухан минии Бургаастай
Ульгэрэйл орон нэн ха.

Улаан булан гэгдэһэн
Унжагар хара гэрэй
Ута сагаан хоолойһоо
Утаан ехээр бушхана.

Улаан ошод тэндэһээ
Удаа хойноһоо соёролдон,
Аржагар мүшэд тээшэ
Арилан түргэн дэгдэнэ.

Түмэр хүрхигэр пеэшэн
Түлигдэжэ улайгаа,
Тойроод һууһан хүнүүд
Халуудажэ улайгаа.

Тамхинай хүхэ уняар
Пеэшэн тээшэ хүльбэрнэ.
Тогооной архиин дээжэ
Аяга соо мэлмэрнэ.

Шэнгэн нахалтай үбгэн
Шэнээр эхилэн түүрэнэ.
Шэдитэй ульгэр онтохо
Шэлэн шэлэн хөөрэнэ.

Үшөө, үшөө гэлдэн,
Ульгэршэниие гуйнабди.
Үбэлэй һүниие нэтэ
Үргэнгүгөөр һуунабди.

Суутайн сагаан хулагшанай
Зоболон тухай шагнажа,
Бүтүү дороо уйлажа,
Булта нюдөө аршанхай.

Ульгэр гээшэнь олон.
Түүрэн эхилнэ үбгэмнай.
Үүрэй бүрүүл толон
Үндын харана сонхоорнай.

2.

Шэрэмэл сагаан шэрдэг
Шэлдэн: ёһотойл хабтагай.
Хохир мэтээр адхаатай
Хониной олон шагай.

Тойроод һууһан залуушуул
Тон хүхюун зугаатай.
Уян гартай хэниинь ааб? –
Урилдажа тэдэнэр урматай.

Сагаан мүнгэн гэнжэ
Шанха дээрэнь шэдэжэ,
Табан хургаараа шагай
Татажа абана шамдагай.

Үнөөхи гэнжэмнай дахин
Үһээ тээшэ дэгдэнэ.
Адха соохи шагай дээр
Алгадгүй унан тогтоно.

Шүүрэн абажа шагай
Шүүргэ татажа наадаан –
Шуран мэргэн гарнуудай
Уран эдиин урилдаан.

Обоо шагайшые үсөөржэ,
Орой болобо гү, яабаб?
Одоо хэмнай түрүүлжэ,
Олые шүүбэб, алдабаб?

Үүр сайтар шуулдаад,
Бүүр-түүр һуудагнай,
Гайхан ехэ наададагнай
Найхан зүүдэн бэлэйл даа.

3.

Хүйтэн үдэшэ. нара сагаан.
Хүнгэрэг саһан хүхэ сагаан.

Бургаастайн тала сэлгээ уудам.
Булгаатай солбон манай наадан.

Хоорондоо үхибүүднай хэлсэнхэй,
Хоёр анги боложо ерэнхэй.

Шоноһоо хороһон һонор тарбаган,
Шортоо ороһон шононь тарган.

Саһан дээгүүр гортиг татаатай,
Саанань гарахагүйш - шанга гуримтай.

Хүл хүнгэнөө одоо мэдүүлжэ,
Хүсэн дундаа нааданабди гүйжэ.
Нүһэр-нүһэр харайнал даа урдан –
Нүхэн хүрэтэрөө тарбаган хурдан.

Гэтэжэ хэбтэһэн би – шоно мэхэтэйб,
Гэнтэ дээрэнэнь бууха эрхэтэйб.

Аһан шадалаараа тарбаган шамдана.
Баһан ирзайһаар шоно амадана.

Арбан табан алхамууд соо
Абажа бариха арга яашооб?

Гэнэн гэнээш, тарбаган мэхэтэй –
Гэнтэ үлэшэбэ хажуу тээ.

Шонын орожо болохогүй зүргэхэн
Шогтой энэ нааданда бии нэн.

Халаглаһан шоно “шүлһээ залгин”,
Хараал табиһаар холодобо галгин.

Тала дээгүүрнай шаг шууян –
Тарбаган, шонын эшхэрэн, уляан.

Үбэл дунда тарбаган гарашанхай? –
Үбгэн нара гайхажэ харашанхай.

Намнаһан шононуудай булхай элирбэ,
Наадан ехэдээд, наншалдаан эхилбэ.

Хүмэдхөө буулгажа нара сошошобо,
Хүйтэн үдэшэшые дулаахан болошобо.

БИМБЫН ХҮТЭЛ

Би нэн даа нютагтам нэгэ хүн –
Бимба ахай гэжэ суурхалан юм.
Хүбшын эзэн гэбэл, эгээл мүн –
Хүнды тайгаар зайжа нураһан юм.

Ойн харуулшан гэнэн алдар нэрэнэ
Ойлгожо ядамаар бэшэхэн хэбэртэй.
Эдир залууһаа энэ ажалда нэтэрэн,
Эды болотороо ябаһаниинь хүндэтэй.

Эрэн Үбэр гэжэ халзан хүтэлдэ

Эгээл түрүүлэн модо тариһан юм.
Энэ хэрэгыень заримашуул

хараад үнидэ,
“Эрьюу хүйхэр” гэжэ наадалһан юм.

Нарһа, хасууриин арбагар сагдуул
бүхэниие

Нарай мэтээр бөөмэйлжэ асараа.
Үгышые һаа хүтэлэй ута, үргэниие
Үдэрэй һамбаада хахалжа гараа.

Модоной үрэхэ тэндэ нэтэрүү хаяжа,
Морин борной шэрэжэ элээгээ.
Булагай уһа торхоор асаран адхажэ,
Булгайр сабхиин тамга үлээгээ.

Жэлэй дүрбэн сагта сахин һуужа,
Жэгтэй үдхэн ой ургуулаа.
Жэгдэ модотой энэ найхан тужа
Жэргэдэг шубуудые одоо жаргуулаа.

нархяагта дуратайшуул ерэдэг
энэ руу,

нархиг баян хэшэгтэй бусадаг.
Амаралтын хүнүүд буудаг.

һуудаг нэтэрүү,
Аятайхан газар гэжэ магтадаг.

Зунай хаһада һэбшээ һалхин эрхэ –
Зулгы нарһадай мүшэртэ наададаг.
Сэл ногоон хасууринууд сэб сэхэ –
Сэрэгшэд мэтээр тэндэ һубаридаг.

...Бии юм даа нютагтам нэгэ тужа.
“Бимбын хүтэл” гээд хэлсэдэг.

Мүнхэ ногоон энэ хүшөө табижа,
Мүнхэлөө нэрээ гэжэ хэлсэдэг.

Найман мүртинэй наян шүлэг

1.

“Найма” гэнэн тоодо
Наманшалһан хүн зон.
Найман зүгэй орондо
Найрамдал хүлээһэн зон.

Найжа тала – Бурядаймни
Намаа сэсэг арюухан.
Найман наһатай

басаганаймни
Найдал сэдхэл даруухан.

2.

Найман шэнын нарахан
Наранай орохолоор

яларанхай.
Найдан этигэһэн басагахан
Наадан тээшэ яаранхай.

нарын түхэлтэй һиихэ
һанжаа хоёр шэхэндэнэ.
һаруул элшээр гиихэ
найхан дуран – зүрхэндэнэ.

3.

Нютаг нугаһаа гараһан
Найман басагад бэлэй.
Найман хизаар хараһан
Найман харгы гэлэй.

Найман ондоо нютагта
Найдал дүүрэн түбхиноө.
Аба эжын гуламта
Айлшад болгобо мүнөө.

4.

Намар, баян намар
Налайна дайдын хойморто.
Намаа жэмэс, намар
Надхана манай Ойморто.

Түргэн мэргэн намар
Түглын хуһа алталаа.
Түбшэн һанаа амар
Түрын хэшэг амталаа.

5.

Һэлмэшые, һиихэшые бэшэ –
Һэлюургүй мүнгэн онгосо
Һэрюун сэнхир уһатай
Һүниин далайгаар тамарна.

Һалхи ургалан бариһан
Һарын далбагань хаанаб даа?
Һэмжэн үүлэн – аралнуудые
Һэтэ сохин гарана.

6.

Хагда сабшамаар эритэй

Хатуу шулуун бэлэйлби.
Хабсагайһаа хамхаран

эршэтэй
Халижа нэгтэ хиидэлэйлби.

Мүльһэтэ горхоной долгиндо
Мүлигдэ мүлигдэнөөр энэб –
Мүргэхэ эбэргүй хониндол
Мүнсэгэр болошоод хэбтэнэб.

7.

Һарлагууд Ахымни үндэртэ
Һаарал үүлэд соо бэлшэнэ.
Һаяхан бултайһан һарые
Һаглагар һүүлээрээ шарбана.

Орьёлой зэрлиг ямаад
Ондог-сондог һүрэлдэжэ,
Огторгойн шулуун-мүшэдые
Ошо сасартар унагаана.

8.

Хүбүүд, басагад, ханинарни,
Хүхюун олон нүхэдни,
Хүжэ сэнхир огторгой дороо
Хүхижэ, сэнгэжэ ябаял даа.

Хүшэр гэнгүй энэ наһая,
Хүндэ гэнгүй хубита ашаагаа,

Хүнхэр дэлхэйн хурьһэн дээрээ
Хүнэйл зэргэдэ ябаял даа.

9.

Алдар солын агта
Алхам бүхэндөө һортогой.
Алдаад жолооень табилалшни –
Аласай дабаанһаа шэдэхэ.

Хүндэ ямбын хүлэг
Хүбшын бугадал габшагай.
Хүлөө алдан унабалшни –
Хоһон суурьян үлэхэ.

10.

Сансарта ошохо хэрэгээрээ,
Сагаан мүнгэн тэргээрээ,
Сабидар гурбан моридоороо
Самнан самнан оодорооб.

Тэнгэриин Зүйдэл анханһаа
Тэргымни дүүжэн харгы юм.
Мүнгэн тахын табараанһаа
Мүшэдэй сасардаг дугы юм.

11.

Би – далайн эршэтэй долгинби.
Буруулган һалхинда
намнуулаад,

Бушуухан эрье мүргөөд лэ,
Бутаржа тэндээ унанаб.

Би – талын найхан сэсэгби.
Булад мөөртэ даруулаад,
Бурзан сагаан тоһондо
Булагдажа тэндээ тунанаб.

12.

Халуун нажар ханхинаһан
Хабатай дүшэн наһамни.
Хатар соогоо хабарханан
Ханил найхан хаһамни.

Дүшэн жэлэймни галхан
Мүшэн мэтээр мүхөөдүй.
Наһанай дүн гаргахал
Намар, намар үды гү?

13.

Бургаастаймни, Бургаастаймни,
Буусын түрэл халаахаймни,
Буруугайм тунга бэлшээр,
Булагдааш хара шоройдо.

Ялан добо Ушхайтада
Яаран өөһэн нютагаархимни
Һуурин шамаяа мартанхай,
Һуунал майлын оройдо.

Һайхан сэдхэл хүмүүжүүлхэ һургаал

ЭНЭРИЛТЭ АМИДАРАЛ

Үндэр түрэлтэ XIV дугаар Далай лама (Тэндзин Гьятцо)

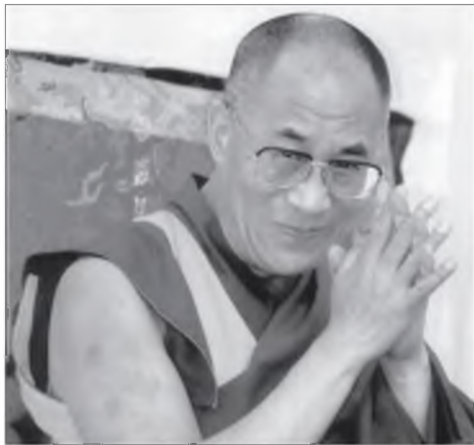
(Үргэлжлэл. Эхинийн январин 31-нэй дугаарта).

Эрдэмтэдтэй, илангаяа нейробиологийн хубяар мэргэжэлтэдтэй уулзахадаа, хээлитэй эхэнэрнүүдэй номгон гү, али дошхон сэдхэлэй байдалһаа боложо, хэбэл соо байһан үхибүүнэй бэеын ба ухаанай хүдэлсын байдалда угаа ехээр нүлөөлжэ байдаг гэжэ мэдээб.

Хээлитэй эхэнэртэ номгон, һайхан һанаан сэдхэлтэй байхань тон шухала. Түрэнһэнэй һүүлээр түрүүшын хэдэн недели үхибүүнэй элүүр энхээр хүгжэхэнь бэрхэтэй хүшэр шааслантай. Эгээл энэ үедэ тон шухалань үхибүүнэй уураг тархиин түргөөр ба элүүрээр хүгжэхын тула эхэтээ үргэлжэ холбоотой байха еһотой. Хэрбээ энэ харюусалгатай үедэ үхибүүн еһотой харууһа ба оролдолго абаагүй һаа, түрүүшын үедэ үхибүүнэй сэдхэлэй байдал эли бодо ажгламаар бэшэшье һаа, ерээдүйдэ элитэ обеормоор эрэмдэг үзүүлжэ болохо.

Энэрхы дуран ба оролдолго гэшэ үхибүүнэй хүгжэхэ талада тон ехэ удхатай эрхэ нүхэсэл. Ньюрамгай, энэрхыгээр мифэрһэн, дуран ба оролдолго гаргаһан хүниие харахадаа, хүүгэд өөрыгөө жаргалтай, хамгаалалтатай байһанаа мэдэрдэг. Хэрбээ хэн нэгэнэй үхибүүндэ мууе хэхэе һанаа һаань, айһанһаа хүдэлжэ шадахаа болишохо, тэрэнэ хүгжэлтэдэнэ нүлөөлхэ. Мүнөө олохон хүүгэд зол хубигүй бүлэнүүдтэ үндыдэг. Хэрбээ тэдэ хубита хани халуун хандалга ба оролдолго үзөөгүй һаа, томо болоходоо, түрэлхидтөөшье, бэшэшье зондо ехэнхидэ хүйтөөр хандаха. Энэ хээзэдэшье угаа гашуудалтайнь лабтай. Хүүгэдэй торнижо, һургуулида ороходонь, тэдэниие дэмжэхэ эрилтэе багшанар хангаха еһотой. Хэрбээ багша элдэб эрдэмэй мэдэсэ үгэхын хажуугаар шабинараа ажабайдалдань бэлдэхэ харюусалга өөртөө абаа һаань, һурагшадны тэрэндэ этигэжэ, хүндэлжэ эхилхэ, абаһан хэшээнүүдын хэтэдэ тэдэнэй һанаанда үлэхэ. Нүгөө талаар багшын заһан эрдэм һурагшадтайнга ерээдүйдэ һанаагаа табижа оролдоогүй һаань, ухаан бодолдонь удаан тогтонгүй халиргайгаар абтаха. Баһал энээн шэнги хэрбээ хүнэй үбдэхэдэнэ, тэрэнэй аргашан илдам зулгыһанаар хандаа һаань, үбшэнтэндэ һураггүй дээрэ байха, аргашанай үбшэнтэндөө тон һайнаар оролдожо хандахадань, хэршье дээдэ гарай аргашан байг, ганса энэнь арганиинь байха. Нүгөө талаар, хэрбээ аргашанда илдам налгайн дуталдаа һаа, үбшэнтэндөө хүн шэнгээр хандасагүй һаань, хайша хэрэг байгаа һаань, хэршье дээдэ гарай мэргэжэлтэн байг, үбшэниинь зүб элирүүлэгдэн, аргань номой еһоор хэгдэдэг байгаашы һаань, үбшэнтэн һанаагаа зобонги байха. Үбшэнтэнэй сэдхэлэй хүдэлэлгэ һайнаар эдэгэхэдэнэ заал һаа нүлөөлхэ. Юрын лэ хөөрэлдөөндөө, хэн нэгэнэй илдам налгайһанаар хандахадань, дээдын анхаралаар шагнаад, тэрэн шэнгэрнь харюусахалди. Хэршье юрын боро юрьенэй асуудал дайрабашы, хөөрэлдөөмнай һонин болохол. Хэрбээ хүнэй бадаһан, еборгоноор хэлээ һаань, манда аягүйтэй болоод, түргэн хөөрэлдөөгөө хотируулаа һанахадди. Хэршье хэрэгтэй гү, али хэрэггүйшье харилсаан болог, хүниие хүндэлэлгэ ба илдам налгай байлга манай ажабайдалай жаргалай эрхэ нүхэсэл ха юм.

Эндэ һаяхан Америкын бүлэг эр-

дэмтэдээр уулзахадамни, угаа олон хүнүүд, гүрэн соохи бүхы зоной 12 %- нь зүрхэнэй хиигээр үбдэнэ гэжэ дуулгаба. Хөөрэлдөөнэингөө үедэ тобиолол хэхэдэмни, үгытэй дорой муу байдалһаа бэшэ, дурлажа шадахагүйһөө дулдыдана гэхэб. Энээн тухай ухаалдина гүбди, али үгы гү, зүгөөр түрэхэһөө бидэ дулаахан анхаралда ба хүнэй инаг дуранда хэрэгтэйбди. Энэ эрилтэ манай шухан соо. Үнгэрхэдөө, хэрбээ адагууан амитанһаа гү, али дайсан гэжэ тоологдожо дадаһанан хүнһөө дуран гарабал даа, иимэшье дуран руу үхибүүншье, томо хүнүүдшье тагдахал.

АЗА ЖАРГАЛАЙ ГОЛ ЭХИН

Бидэ хүнүүдбди; бидэ жаргалтайшье, энэрилтэйшье байжа шадахабди, өөһэдөө зол хубигүй, бэшэндэшье мууе хэхэ шадахабди. Эдэ бүгэдэ бидэ бүгэдэнэй доторой табисуур. Хэрбээ бидэ жаргалтай байхаяа хүсэбэл, һайн һайхан талаа хүгжөөхөн шухала ба муугаа үгы болоторын дараха хэрэгтэй. Муу ябадал, жэшэнь, хулгай, худал ойро зуурын ханал асарашы һэн гэлэй, зүгөөр хойшолонгын заал һаа гай тодхорой уршагтай. һайхан ябадал ходоодо манда доторой хүсэ үгэдэг. Доторой хүсэтэй байбал, юмэнһээ айхамнай бараг, өөртөө найданги байһанаа мэдэрхэбди, бидэ ямаршье элдэб шажан шүтөөнэй, соелой гү даа, али ямар бэ даа үшөө хаалта хашалтада угтаашы анхаралаа табингүй, бүришье һаа һэнгэргүй хүнгэхэнөөр дурлалаа бэшэндэ түхөөнэбди. Тиэхэдэ өөрынгөө һайн ба муу абьяасаа мэдэжэ абахань тон шухала, тиһэн хойноо өөрыгөө адаглаад, нягталан шүүбэрлхэ. Би энэениие хүн түрэлтэнэй хүгжэлтэдэ үнэтэй сэнтэй хамһабари гэхэб. Мини ходоодо урдаа табидга зорилго- хүнэй доторингоо үнэтэй сэнтэй шанарые ойлгоходо тухалха. Эдэ юуд бэ гэхэдэ, нигүүлэхы сэдхэл, бусадай түлөө оролдолго, үнэн сэхэ бээ үгэнги байлга. Эдэ сэнтэй шанаргүйгөөр ямаршье шажан мүргэлэй үзэлтэй байгты, жаргалтай боложо шадахагүйт.

Үдэр бүрингөө ажабайдалда һайхан ба нигүүлэхы сэдхэлэй тухатайе харая. Үглөөгүүр бодоходоо, сэдхэлдэмнай тэниглэн, һүр һүлдэ үргэгдэнги, хүхюун байхадаа, энэ үдэрөө угтуулан, досоохи үүдэмнай өөрөө сэлээтэй байна ха юм. Хэрбээ хэн нэгэн манда гэнтэ зүрюгээр хандага гээ, тээд энэ манда тиитэрээ муугаар үзэгдэхгүй, магад, бидэ иимэ хүндэ һайн юмэ хэлэхэе оролдохобди. Иимэ зүрюу хүнтэй хөөрэлдэжэшье болохобди, тиһээ тиитэрээ ямар бэ үйлэ хэрэг бүтээжэшье болохобди. Хани халуун болохотой оршом байдал байгуулжа, энээгээрээ айха нэжэлгэхэ мэдэрэл багадханабди. Иигэжэ шэнэ

нүхэртэй боложо, ехэнхидэ мифэрэл харахабди. Сэдхэлэймнай байдал һөөл бэшэ, хэрүүлтэй байхадамнай, досоохи үүдэмнай өөрөө хаагдашаха. Тэрэнһээ боложо, тон һайн нүхэртээшье ушараад, түгшүүритэй, аягүй байдалда орохобди. Үдэр бүриимнай ажабайдалда дотор байдалнай ямаршуу байдаг бэ гэжэ энэ жэшээнүүд харуулна. Өөрын доторой, гэр булын, суг байһан нүхэд зоной дунда һайхан оршон байдал байгуулхын тулада хүн бүхэнэй досоо һайн оршон байдалай эхин бии гэжэ ойлгохо еһотойбди, эдэмнай һайхан зан, энэрил ба дуран.

Хүндэ энэрил ганса сэдхэлэй һайхан дээжые үгэхэһөө гадна бэе махабадайшье һайниие тэдхэдэг. Сэдхэлэй амгалан тэнюун байдал ба бэе махабадайшье һайн байлга бэе бэеһээ дулдыдадаг гэжэ мүнөөнэй медицинэ баталдаг. (Энээн тухай өөрымни туршалга хэлэнэ). Сухал ба сэдхэлээ хүдэлгэхэдөө, үбшэндэ абтасатай байхамнай дамжаггүй. Нүгөө талаар хэрбээ бидэ амгалан амар, сэдхэл бодолнайшье тэниглэн болохотой һаамнай, махабад бэемнай үбшэндэ эсэргүүсэхэ. Манай махабад бэе энэ сэдхэлэйнгээ байдалда, түни түбшэндэ урагшатай һайнаар абтагдажа байһыень энэ гэршэлнэ. Үшөө намда тон эли юумэн юун бэ гэхэдэ, танай ганса өөр тухайгаа бодомжолжо эхилхэдэнтэй, оршолонто юртэмсые харасатнай уйтаршаха, энэ уйтаралгаһаа боложо, хамаг уршаг томо боло болохоор ургажа, айжа, мууджа эхилхэт, аюул тодхорой мэдэрэлдэ дууһан абташахат. Энээхэн үедөө бэшэн тухай бодомжолжо, анхарал оролдолгоо тэдээндэ хандуулжа эхилхэдэнтэй, оршолонто юртэмсые харасатнай үргэдэхэ, энэ бүри үргэдэн дэлгисэтэй танай өөрынтэй шиидхэгдээгүй асуудал нилээдгүй багахан шэнгээр үзэгдөөд, сэдхэлэйтэй байдал гансата хубилаадхиха. Өөртөө шиидхэгдээгүй асуудалнууд, бэрхэшээнүүдтэй байбашы, бэшэнэй тухай оролдолго гаргабал, досоохи хүсөө гаргана гэшэт. Энэ хүсээ мэдэрбэл, өөрын урагшагүйдэлгэ бирагүйхэн, болохотой бэшэ шэнгээр танда үзэгдэхэ. Өөрынгөө байдалай бэрхэшээнүүдые хайхарангүй, ондоо хүнүүдтэ оролдолго гаргахадаа, өөртөө найдажа, эрэлхэг зориг гаргажа, бүришье тэниглэн болоходоо, доторой хүсэ зангиданат. Хүнэй һанал бодол гэшэ ямар дээгүүр удха шанартай байһанайнь энэ сохомтой баримта жэшээ. Өөрын хэрэгтэй эрилтэнүүд бэшэнэй түлөө оролдожо байхадань, миил өөрөө бүтэжэ байха. Энээн тухай 15- дахи зуун жэлдэ ажаһууһан бүгэдэндэ мэдээжэ багша Зонхово "Боди мүрэй агууехэ зураглал" гэжэ ном соогоо иигэжэ хэлэнэ: "Хэр зэргэ бэшэнэй һайн һайханда зорюулжа, ажал хэрэгүүдээрээ, һанал бодолнуудараа боди мүртэ орохоо бэдэрэгшэ ехээр оролдоноб, тиихэ бүрээ ямаршье өөрһөө жүдхэсэггүйгөөр һанаһан хэрэгын түргөөр өөрөө бүтэжэ байха". Магад, таанадай зариман минии һанамжа дуулаһаншье байжа болохо, тэрэениие би ходо дабтадагби: зарим тэды бодисаданар (Буддын һургаалай энэрилэй замаар ябаашад) - тэдэ ухаатай хара амяа хараашад (эгоисты) гэшэ, тиихэдэ маанад мэтын зонууд - ухаагүй хара амяа хараашад болонобди. Өөр тухайгаа бодомжолхоор, бэшэниие мартажархинабди, тэрэнэй хойшолон: үргэлжэ өөрыгөө зол хубигүйгөөр мэдэрээд, жэрхэмээр ажаһуунабди. һайхан сэдхэлэй ба бусадай түлөө оролдолгын бэшэнһээ дээгүүр байһаниинь манда лабгүй

мэтээр үзэгдэхэ. Буддистын зорилгонуудай нэгэн ерээдүйн түрэлдөө һайн түрэл олохые хангаха, бэшэндэ хоро хэхэе сээрлэжэ ябаа һаамнай, энэениие туйлажа болохо. Тиимэһээ иимэшүү зорилго тухай хөөрэлдөөн болоходо, һайхан сэдхэл бусадай түлөө оролдолгогүйгөөр бүридэхгүйнь эли. Бодисадын 6 эрхим шанар (элбэг гар, зан заншал, тэсэбэри, хүхюутэй оролдолго, сэсэн ухаан) амжалтатай туйлахын тулада бэшэ зонтой харилсаатай, тэдээндэ һайхан хандасатай байхань тон шухала юм.

Тиимэ болохолоороо, һайхан һанаан, энхэргэн зангүйгөөр ажабайдалда амжалта, боди мүртэ хүгжэлтэ, манай тон дээдын зорилго дүүрэн гэгээрэлгэдэ орохонь бэрхэтэй. Тиихэдэ энэрил ба һайн зан ганса эхиндэнэ бэшэ, дундань ба эсэстэнэ шухала. Тэдээнэй үнэ сэн ба хэрэгтэйн ямар бэ даа тухай сагаар, байра һууряар, бүлгэмөөр гү, али соелоор хизаарлагдадаггүй. **Иигээд лэ бусадта һанаагаа зоболго, хүн түрэлтэнэй инаглал ганса амиды гаралсахын тэмсэлдэ хэрэгтэй бэшэ - тэдэмнай ажабайдалаймнай амжалтын үндэһэ һуури. Хара амяа хараһан һанаан бэшэндэ хоро хэхэһээ гадна манай өөрымнай жаргалаа туйлахымнай һаатуулна. Ухаа орохоор сагнай оробо хаяа. Энээндэ би этигэнэб.**

ЭНЭРИЛ ӨӨРТӨӨ ЯАЖА ХҮГЖӨӨХЭБ

Өөртөө энэрил ба инаг дура нээхынгээ урда тээ энэрил ба инаг дуран гэшэмнай юун гэшэб гэжэ ойлгохоннай тон шухала. Хураамжалан хэлэбэл, энэрил ба инаг дуран гэшэмнай амидаралдамнай тон шухала бии болодог найдал, зүрхэтэй байлга, түгэс зориг ба дотор хүсэнүүд - эдэениие бии болгодог болохотой һанаан сэдхэл ба мэдэрэлнүүд. Буддын заншалта энэрил ба инаг дуран нэгэл юумэнэй хоер тала гэжэ тоологдодог: энэрил гэшэмнай бусадые зоболонһоо аршалха хүсэл, инаг дуран - нүгөөдэдөө жаргал үгэхэ эрмэлзэл.

Саашань энэрил ба инаг дураниие ургуулжа болохые ойлгохо хэрэгтэй. Ондоогоор хэлэбэл, эдэнэй тухаар ухаанай эдэ шанарые үзэнтэй болгохо, мүн баһа сухал, үзэн ядалга ба атаархалые һуларуулжа ямар бэ даа зэбсэг бии гү? -Бии! - гэжэ дүүрэн найдалтайгаар харюусанаб. Мүнөө та намтай зүбшэншьегүй байжа болохот, иимэ арга боломжые өөртөө, угайдхадаа, бү хаагты. Зарим тэдыень сугтаа туршаад үзэе, харюунуудые магадгүй оложо болохобди.

Алибаа жаргалай ба зоболоний тусгаар ушар хоерой нэгэндэ тудалдажа болохо гэжэ түрүүн хэлэе: сэдхэлэй гү, али бэе махабадай. Тэдээнэй ухаанда хабаатай сэдхэлэйхын манда шухала. Хэрбээ энээхэн үедөө хүндэ үбшэндэ дайрагдаагүй, амидалдаа тон түрүүн хэрэгтэй юмэнһээ хаһагдаагүй һаа, манай махабад бэеын байдал юрэ хирын үүргэ дүүргэнэ. Хэрбээ бэемнай хананги байбал, тэрэнэ угтаашые обеорхогүйбди. Ухаанай байдалые тэмдэглэбэл, тэрэмнай хэдышье багаханшье һаань, бултыень обеороод лэ байха. Тиимэһээ тон түрүүн махабад бэеынгээ бэшэ, сэдхэлэйнгээ юртэмсые тэдхэхэ болонобди.

Борлой БОЛОТОВ оршуулба.

(Үргэлжэлэлын удаадахи дугаарта).
(Agatolon.ru Дунгар энэрилтэ амидарал сайтһаа абтаба).

Понедельник, 11

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ПЕРРИ МЭЙСОН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЛОЙ УЛИЦКОЙ', 'С. РАХМАНИНОВ. СИМФОНИЯ №2', 'PRO MEMORIA'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРЯМАЯ ТРАНСЛЯЦИЯ МОЛЕБНА', 'ЦЕДОР ЛХАМО', 'ВСЯ БУРЯТИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВКУСНО', 'В ТЕМЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ДОКУМЕНТАЛЬНЫЙ ФИЛЬМ', 'ТЕМА. ЛУЧШЕЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'ГУФИ И ЕГО КОМАНДА', 'ЖИЗНЬ С ЛУИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СВЕТОФОР', 'ВЕРТИКАЛЬНЫЙ ПРЕДЕЛ', 'КИНО В ДЕТАЛЯХ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙ-ЧАС', 'СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО', 'УТРО НА 5'.

Вторник, 12

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ПЕРРИ МЭЙСОН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СКРИПАЧЕЙ "ВИРТУОЗЫ ЯКУТИИ"', 'Д/Ф "БЕНЕДИКТ СПИНОЗА'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОЛШЕБНАЯ СТРАНА ЧУДЕС', 'МАЛЕНЬКИЕ НЕДОРАЗУМЕНИЯ', 'ШКОЛА ВАМПИРОВ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'В ТЕМЕ', 'КОНЦЕРТ', 'В ТЕМЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ФОРМУЛА ЛЮБВИ А. АБДУЛОВА', 'КАК СКАЗАЛ ДЖИМ', 'НОВОСТИ ДНЯ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'НАСТОЯЩИЕ ОХОТНИКИ ЗА ПРИВИДЕНИЯМИ', 'СКУБИ ДУ. КОРПОРАЦИЯ "ТАЙНА"'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО', 'УТРО НА 5'.

Среда, 13

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ПЕРРИ МЭЙСОН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЛАСТЬ ФАКТА', 'АВСТРАЛИЯ - ПУТЕШЕСТВИЕ ВО ВРЕМЕНИ', 'БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОЛШЕБНАЯ СТРАНА ЧУДЕС', 'РЕТРО-ЮМОР', 'СТРАСТИ ПО ЧАПАКУ'.

ТҮРЭННЭН ТООНТОЁО ТҮҮРЭЭГШЭД

ОРОНГО... Унихэнхөө хойшо холо, ойгуур суурхаан Оулзы дэмбэрэлтэй нютаг. Агуу богдо Чингис хаан анхан энээгүүр ябахандаа, Оронго голлой эхиндэ ойро зуура отогложо, обогор ехэ шулуу сомуулхан юм гэдэг. Энэнь өөрын удха ушартай байхан юм бээ.

Уулагар шара наранай уулын оройгоор бултайхада, хамаг амидарал нэргэжэ, уянгата мурнууд ухаандамни бүрилдэдэг.

**Урдахи манхан зүгтөө
Ургын задаржа надхама,
Үндэр хүхэлби хүбшэдөө
Үүлэн хүшэгье шударма
Үбгэ эсэгымни магнайдал,
Үнгын уршалаа,**

гурьбатай,

**Оронго, Сэлэнгэ урагтай
Орголи хүмбэр ууламни.
Хүтэл байсадаа гарабал,
Хүхэ Зүрхэн түшэлгэтэй,
Үргэбшэ үргэн махабал,
Үгсүүр Жамнин Хүндэйтэй,
Алцаг тагхарай хараанда
Ан, алим жэмэс элбэгтэй,
Арын хүнхэрэй дабаанда
Арьягар нарнадаа**

үлхэдэг —

**Элдин үеын домогшуу
Эльгэн хайрата нютагни!**

¹ Хадын нэрэ

Эльгымнай жэгнэдэг эхин шатымнай нургуули алин бэ? ...Намжил Балданогой нэрэмжэтэ, миллион түхэригэй шанда хүртэһэн үндэр сагаан үргөөн соо, гэртэ газашье нургуулиин шабинар, хүн зон олон. Байд гээд лэ тус нургуулида хүмүүжүүлхэ удхатай зугаа наадан наяржал байдаг. Үргэн олондоо хүндэтэй багша Радна-Ханда Гомбоевна Юмоваһаа эхилээд, хэдэн үеын нурган хүмүүжүүлэгшэд эдирхэн оюутанай зүрхэндэ эрдэмэй зула бадараана ха юм.

Искусствын элитэ ажал ябуулагша Н.Г.Балданодо бодхоогдоһон дурасхаалай хүшөө холоһоо сайран харагдана. Нуур тээһэй хорон жабар ордоһолоон үлээнэ. Баяр ёһолол нээлгын үедэ Намжил Гармаевичай далан долоо хүрэтэрөө хэһэн, бүтээһэн үйлэ хэрэгүүдыень үндэрөөр сэгнэжэ,

республикын соёлой министрэй орлогшо С. А.Добрынин, бусад хүхэд үнэн зүйтэй үгэ хэлэһэн байна. Үнэхөөрөөшье, Н.Г.Балдано буряад арадай буурашагүй зохоол болохо «Абай Гэсэрье» «амидыруулхан» хүн юм гээбэл, огто алдуу болохогүй. Балдан Гармын хүбүүн балшархан наһандаа Бабасан Абидуевтай нүхэсэжэ, уран бэшэлгын дардам харгыгаар догшуулһыень эндэ дурдабагүйб.

Онсолбол, Ута-Булаг, Ухаа Толгой, Мэхээртэ мэтын шэди домтой шэргэшэгүй булагууд, ан гүрөөл, арын хүндэдэ хүхэрхэн нэрһэ, эздэгэнэ — эдэ бүгэдэ байгаалиин үршөөһэн баялиг ха юм. Олон янзын таһалгатай амаралтын байшан, эдээ хоол буйлуулдаг далабша, уһа халаадаг торхо, соргонууд наадгүй хүдэлдэг юм һэн. Сахилза ногооной харбаһан зунай элдин сагта Оронгын совхозой ажалшад аршаанай шэдитэ хүсэндэнь сохоулаад, тамир шэнээ орожо бусадаг һэн. Тэрэ сарюун саг тэхэрижэ бусаха гү? Яһатын Ара, Янгаажан хүрэтэр нэмжыһэн хойморой талаар далайхын пүүд гэмэ шөниисэ таряан эрьежэ унашанхай, эбхэрэн долгилжо байгша бэлэй. Социалис Ажалай Герой Бимба Дымбрылов, Лениней орденото Лодой Кичиктуев, Цырен-Даша Бимбаев, БурАССР-эй Верховно Сөвөдэй депутат ябаһан, солото механизатор Александр Цыремпилов, Соёл Будаев, Пурбодоржо Доржиев, Пунцык Цыремпилова, Доржо Батуев, Гэндэнжап Раднаев, техническэ эрдэмэй доктор, сэрэгшэ, багша лётчик ябаһан Санжимитаб Доржиев, хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат, доцент Аркадий Лхамжапов, гартаа буу барижа, галзуу фрицүүдые хиргалсаһан Намжил-Цырен Жапов, Дашанима Цыбиков, Дугаржаб Ринчинов — үшөө хэд бэ гэхэдэ, эгүүридэ мүнхэ Этигэлэй хамба,

эрдэмтэ багша Базар Ешидоржин, арадай зохёолшон Н.Г.Балдано, республикын арадай поэт, Гүрэнэй шангай лауреат А.Д.Бадаев, бурхан бүтээдэг байһан уран нарин аргашан Санжи-Цыбик Цыбиков, долоон үеын домог туужа эблүүлһэн Галдан Ленхобоев, Улаан-Үдэ хотын мэр байһан Доржо Буянтуев, СССР-эй Министрүүдэй Сөвөдэй шангай лауреат, арадай уран зурааша Эрдэни Цыденов, Чимит-Цырен Санжиев, залуу үетэн сооһоо түүхын эрдэмэй доктор Марина Балдано гээд лэ үргэлжэлүүлхэ болоо һаа, ханагдаха байха.

АЖАБАЙДАЛ — уянгын шуургата далай. Саһа бордоһон жэрбэдэнэ гү, хабсагай шулуу нүхэлжэ, дардам харгы гаргана гү, үндэр зиндаатан үгэ хүүрээ ойлголсоно гү, — шахардуу байдал үргэлжэлһөөр. Хүхын сууряатай хүнинүүд... Модотой толгойн араһаа үрэй толон сайран задаржа, Наран уулын энгэр сээжэдэ һэмжэн үүлэд тогтоһоһон юм шэнги нэнгэдэг. Энэл үеэр хонхын абяан холоһоо сонотодог. Нүбэлгэн үхибүүдтэ уран найруулгын уянга хэлбэриие тайлбарилан ойлгуулдаг, нютагайингаа зохёолшодой номуудые аргагүй ханамжатайгаар бүридхэжэ, нургуулиингаа нэгэ буланда гоё найхан музей түхээрхэн Буряадай болон Россиян габыята багша Радна-Ханда Гомбоевна Юмовагай үүсэл оролдолго тэмдэглэжэ шухала.

...Ашата нургуулиимнай үнэр баян уута сооһоо «ерээдүйн абидуевууд», «бажагар улаан бабжа барасууд» урган гаража, хэрэг ажалыемнай жэншэдгүйхэн үргэлжэлүүлхэ юм бээ гэжэ тон найда!

Урин сэдхэлэй гэрэл... Энэ үгэдэ хуурмаг зүйл байхагүй. Шударгы бэрхэ багша байбашье, нэн түрүүн зонойл хүн байхаяа оролдохо шухала. Хүмүүжүүлхэ нангин үүргэтэйшүүл зүржю, тоомгүй үхибүүдтэй зохидоор хөөрэлдэжэ, зүб харгыдань оруулдаг. Эрдэмэй гуламтын нэрэ солыень үргэдэг эрхим багшанар Оронгодо олон. Ямар хадань гарай нюдэн, галтай

сэдхэл гээбта? Үгтэһэн зол хубиее өө мөөгүйгөөр эдлэжэ, жолоогоо алдангүй, зоригго мохонгүй, сэхэ шуур ябаха гээшэ наһанай жаргал мүн. Тэрэниие хүн бүхэн өөрынхээрээ дабадаг. Энэ найруулгаяа Этигэлэй Хамбада зориулһан шүлэгөөр түгэсхэбэ.

***

**Найман үедэ нардахагүй
хүшөө бодхооһойб,
Нангин судар шудалжа,
хайра ашада хүртэбэд.
Бүхэшгүй элшэтэй
мянган үнгын зула соо
Бүтээлдэ хууһандал
зүүдэндэм үзэгдэбэд.**

**Шэн зоригтой, табан
түбиин нэргэлэн арад
Шэнэ ээрын орьёл үгсүүр
дабан мэгдэнэл...
Дүрьсээтэ түбидэ далан
жэл оршобо һэн гэлэй,
Дүлэтэнэ досоонь
мүхэшгүй хүлдэ
мэдэрэл!**

**Шэнгээрһээр элбэг,
халкурма үлэй дободонь
Шэргэшгүй домтой
сэбэр аршаан сорьёдог.
Шууд түргэн ябаһан
холын аяншад тогтожо,
Шүтэжэ зальбаран,
абарал адистань хүртэдэг.**

**Элүүр солбон тэнжэжэ,
үндын боргожоходоо,
Эрдэм ном шудалха
эрмэлзэл, хүсэл түрээб.
Энгэр дүүрэн хашарһан
зэдтэй болоходоо
Эрид сэхэ шиидэн,
алад холын аянда
зорибо.**

**Арадтаа айладхаһан
нангин Захьяа бэшэг
Агуу хүсэтэ шэдийн
үнэтэ номнол
үлөөһэй.**

**Элдин дайда ургыгаар
һалбаржа намжааран,
Энхэ Буряадтам элбэг
жаргал, зала түхээһэй!**

**Энэрхы найнаар,
жэбжые сахигдаһан
хадаа
Эрдэни бэетнай эгүүридэ
амгалан оршоһой.
Амитан бүгэдын туһада
— Диваажан сохоноо
Абарал хайраа үршөөн
һуухатнай болтогой!**

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Н.Г.Балданодо бодхоогдоһон хүшөө нютаг нугымнай түһөө шарайда мүнхэрһэй!

Чимит-Цырен САНЖИЕВ.

“ИВАН ЯРЫГИН” ГОЛДЕН ГРАН-ПРИ ШЭНЭ НЭРЭНҮҮДЫЕ НЭЭГЭЭ

Нэн түрүүн 1990 ондо июлиин эхээр Хакасийн Абаканда Иван Ярыгинай шанда хүртэхын түлөө уласхоорондын түрүүшын мурьсөөн эмхидхэгдээ һэн. Харин хахад жэлэй үнгэрхэдэ, хоёрдох мурьсөөн Красноярскда үнгэргэгдэһэн байна. Тэрэ гэгнэһээ хойшо тус хото энэ мурьсөөнэй үлгы болонхой.

Иван Сергеевич Ярыгин хадаа Кемеровскэ можын Усть-Камзал хууринда түрэнэ намтартай гэжэ уншагшадтаа һануулая. Балшар наһаниинь Хакасида үнгэрөө. Абаканай жолоошодой нургуулида һураха үедөө тэрэ футболлой командын бүридэлдэ вратарь байһан. Зүгөөр нэгэ нааданай үедэ сүлөөтэ барилдаагаар хоригшо Владимир Чарков залуу хүбүүе барилдаанда дүрэтэй гэжэ таагаад, тэрээндэ барилдахыень дурадхаа юм. Уданшьегүй түрүүшын амжалтанууд туйлгада. Илангаяа Красноярскда суута Дмитрий Миндиашвилиин хүтэлбэри доро бэлиг шадабаринь бүри дээшэлээ. Тиигэжэ Иван Ярыгин РСФСР-эй, СССР-эй, Европын болон дэлхэйн чемпионатуудта оло дахин илажа гараһан, Дэлхэйн кубогта таба дахин хүртэһэн, хоёр дахин Олимпийн наадануудай чемпион болоһон болон габыятай. Сибирийн баатар арба гаран жэлэй туршада Советскэ Союзай суглуулагдамал командын түрүү тамиршан байгаа, дэлхэйн эрхим барилдаашадай тоодо ябаа, мүн тиихэдэ Россиян спортын барилдаанай федерацийн түрүүшын президент болоһон байна. 1997 ондо Иван Сергеевич саһаа урид наһа дүүрээ. Зүгөөр нэрэнь хэтын хэтэдэ мүнхэлэгдэһэй: Красноярскда Ярыгинай нэрэмжэтэ барилдаануудай институт бии, Москвада - барилдаанай комплекс. Харин “Иван Ярыгин” Голден Гран-при

жэл бүхэндэ дэлхэйн эрхим тамиршадые суглуулдаг гэжэ мэдээтэ.

Энэ удаашье сүлөөтэ болон эхэнэрүүдэй барилдаагаар XXIV уласхоорондын мурьсөөн олон тамиршадые, айлшадые суглуулаа. Гурбан үдэрэй үргэлжэдэ Иван Ярыгинай нэрэмжэтэ спортын байшан соо 21 гүрэнэй 276 барилдаашад хаба шадалаа туршалсаа.

Түрүүшын үдэрэй туршада Олимпийн наадануудай зүйлдэ ородоггүй шэгнүүрнүүдтэ басагад барилдаа. 51 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Казахстанай Татьяна Аманжол түрүүшын һуури эзэлээ. Энэ шэгнүүртэ барилдаһан манай залуу тамиршан Стальвира Оршуш түрүүшын лэ шатада дүй дүршэлтэй тамиршадтай үулзажа, мурьсөөнһөө гарашоо. Харин оюутайдай дунда дэлхэйн чемпионка Жаргалма Цыренова 59 килограмм болотор шэгнүүртэ гурбан илалта туйлажа, Красноярскын Анна Половнёватай алтан медалиин түлөө мурьсөө. Россиян болон Европын чемпионка, һүүлшын хоёр жэлдэ Ярыгинай Гран-пригэй алта абаһан дүй дүршэл ехэтэй Анные залаар дүүрэн сугларһан олон тоото нютагаархидын дэмжээ ааб даа. Манай Жаргалма энээндэнь нэгэшье “торонгуй”, найдамтайгаар барилдаһанайнгаа ашаар илалта туйлажа, алтан медаль, мүнгэн шан болон Ника статүэткэдэ хүртэхэһөө гадна мүнөө жэлдэ Европын чемпионатта хабаадаха эрхэтэй болоо. 67 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ хоёр жэлэй саана манай Дарима Санжеева илаһан юм. Мүнөө тэрэнэй үгэдэ монгол барилдаашан Насанбурмаа Очирбат амжалта туйлаа.

Эрэшүүл тухай хэлэбэл, 55 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Эрхүүгэй Михаил Мадасов, Красноярскын Дмитрий Зунтоев гэгшэд яһала

һайн барилдаа харуулаа. Манай Бэликто Аюшеев болон Цырен-Доржо Цыденовые дүй дүршэлтэй тамиршад тогтоожо, тэдэ шангай һууринуудай түлөө мурьсөөгүй. Харин мүнөө Забайкалийн хизаарай түлөө барилдадаг болоһон уласхоорондын классай спортын мастер Базар Жалсапов хүрэл медальда хүртөө. 74 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ дагестанец Артем Гебеков, осетин Аниуар Гедуев гэгшэд амжалта туйлаа, манай Алексей Сабидаев һайн дүн харуулжа шадаагүй.

Хоёрдохой үдэртэ Олимпийн наадануудай зүйлдэ ородог дүрбэн шэгнүүртэ манай эхэнэрүүд хабаадаагүй. Илагшад - Кемеровэй Валерия Чепсорокова болон Надежда Третьякова, Латвийн Анастасия Григорьева, мүн тиихэдэ олимпийн чемпионка, Россиян суглуулагдамал командын капитан Наталья Воробьева (Эрхүүгэй можын Тулунһаа гарбалтай).

Эрэшүүл 60 болон 66 килограмм хүрэтэр шэгнүүрнүүдтэ барилдаа. Булат Батоев, Батор Базаров, Виктор Банзаракцаев, Бато Бадмаев гэгшэд наһандаа хүрөөгүй. Харин Александр Богомоев Эрхүү можын болон Буряад Республикын нютагаархидайнгаа баярта дүрбэн хүниие шүүжэ, финалда хоёр дахин Европын чемпион болоһон тыва яһанай Сат Опан гэгшэтэй тулалдаа юм. Александр тэрэниие анхан шүүжэ үзэһэн, тиимэһээ Гүрэнэй Дүүмын депутат, сүлөөтэ барилдаагаар СССР-эй спортын мастер Вячеслав Мархаев нютагайингаа барилдаашанай илалта хүлээн, алхам бүхэниие анхаралтайгаар адаглан хараа. Теэд энэ удаа аза талаан Сат Опанай тала хаража, тэрэ “Иван Ярыгинай” Голден Гран-пригэй алтан медальда хүртөө. Харин Александр Богомоев хоёрдохой һуури эзэлжэ,

Европын чемпионатта гү, али Дэлхэйн кубогто хабаадаха эрхэтэй болоо.

Иигэжэ хоёр үдэрэй дүнгүүдээр буряад барилдаашад алтан, мүнгэн болон хүрэл медальнуудые шүүжэ, Буряадай сүлөөтэ барилдаанай 50 жэлэй ойн баярта нилээд ехэ бэлэг “баряа”.

Һүүлшын үдэртэ гурбан хүндэ шэгнүүртэ 88 баатарнууд тулалдаа. Тэдэнэй дунда 120 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Россиян спортын мастернууд Балдан Цыжипов болон Цыбик Макаров барилдаад, хоюулаа иранецые дабажа шадаагүй. 84 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ Красноярскын Анзор Уришев илаа, удаадахи бүлэгэй бүхэшүүлэй дундаһаа Осетин Владислав Байтсаев шалгараа, эгээл хүндэ шэгнүүртэ Дагестанай Магомед Нурасулов алтан медальда хүртөө.

Россиян спортын барилдаанай федерацийн нэгдэхи вице-президент Георгий Брюсовэй хэлэһээр, сүлөөтэ болон эхэнэрүүдэй барилдаагаар дэлхэйн түрүүшүүлэй тоодо ородог заншалаа алдангүй, жэлһээ жэлдэ тэрэнээ бэхижүүлхэ, мүн тиихэдэ Рио-де-Жанейро хотодо үнгэргэгдэхэ олимпиадада бэлдэхэ шухала. Һүүлэй үедэ бусад гүрэнүүдэй тамиршадтай бэлиг шадабари эгсэ дээшэлээ, энэ ушарһаа барилдаашадта нилээд ехэ эрилтэ табигдадаг болонхой. Ярыгинай нэрэмжэтэ мурьсөөндэ США, Япон, Иран болон бусад хари гүрэнүүдэй 168 хүн хабаадаа, дэлхэйн эрхим бүхэшүүл суглараа. Тиимэһээ энэ мурьсөөндэ һайн дүнгүүдые харуулжа шадаһан тамиршаднай Европын болон дэлхэйн чемпионатуудай, Универсиадын урда тээ ашаг үрэтэй бэлдэлгэ хэбэ гээшэ.

Валерий СЫДЕЕВ.

АБА, ЭЖЫН БУЯН ХЭШЭГТЭЙ, “АЛТАРГАНЫН” АЛТАН ЛАУРЕАТ – БАЯРМА ДАМБИЕВА

“ХҮН БОЛОХО БАГАҢАА, ХҮЛЭГ БОЛОХО УНАГАНҢАА” гэжэ буряад зон хэлсэдэг гээшэ. Эжы, абынгаа буянгаар, энхэ найхан нютагайнгаа үргэмжөөр, элинсэг хулинсагайнгаа угай бэлигээр бүхы дэлхэйгээр суутай болоһон арадай мастер, адуунай дэлхээр гобелен уран гараараа бүтээгшэ, Россиин болон СССР-эй Уран зураашадай холбоонуудай гэшүүн, республикын габыята уран зурааша, Россиин Уран зураашадай зохёохы холбооной гэшүүн Баярма Дамбиевна (Дамбинимаевна) Дамбиева нёдондо Агада үнгэргэгдэһэн “Алтаргана-2012” гэнэн Бүгэдэ Буряадай уласхоорондын фестивалиин алтан медальта лауреат болоһон габыятай юм.

Уран дархан алдартай, Урда-Агадаа баян жасатай музей, субарга бүтээлсэһэн буянтай абынгаа, «Буряад үнэн» газетимнай хүдөө бэшэгшэ Дамбинима Цырендашиевай “Сүүгэл дасан. Түүхэ, баримта, домогууд” гэнэн томо, түүхэтэ номын үргэн олон уншагшадай һонирхол татаһан байна. Гэрэй мебель, тэрэ тоодо модоор ехэ гоё шкафууды, сүндүүг, шэрээ, амитадай, бурхадай дүрсэнүүды, “Согто уулын эзэн” гэнэн зураг (мозаика), арадай бусад бүтээл, бурхадай танканууды уран гараараа хэдэг, буряад хубсаһанай эскизүүдээрээ Эрхүүдэ шалгарһан арадай мастер-дархан, шэмэглэдэг уран зурааша эсэгынгээ бэлигһээ халан абаһан үхибүүдын – Баярма, Баир, Сэсэгма хүүгэдын уран гартай байһаараа илгардаг юм. “Юмэ оёходоо бэрхэ эжымнай Будожап Раднажаповна Раднажапова англи хэлэнэй багша байһан юм. Эжы, абаяа һажаажа, булта зураха, бүтээхэ, оёхо бэлиг талаанда хүртөө бээзбди даа. Наяхан Агада үнгэргэгдэһэн “Сэмүүн саг” гэнэн абынгаа хоёрдохи номойн танилсалгын (презентация) үдэшэдэ хабаадажа, баяртай Улаан-Үдээ бусааб. Бултадаа, мүн нютагаархиднай хамнажа, ехэ найхан дурасхаалай үдэшэ үнгэргөөбди. Номуу-

дайнэ бүтээлгэдэ бэрхэ багша Баярма Цыдыповагай оруулан хубита ехэ гэжэ тэмдэглэхэ байнаб. Тогтошоной Ломбо ламын захяагар лүндэ, зураха түхээрэлгэнүүдтэ хүртэһэн эсэгэмнай бурхадай олон зурагууды (танка) бүтээһэн габыятай юм. Абынгаа хэһэн ажалы, номуудынь Баир хубүүниинь, Сэсэгма, би гээд басагадын үргэлжэлүүлжэ, хэжэ ябанабди” гэжэ Баярма Дамбиевна омогорхон хөөрөө һэн.

Агынгаа багшанарай училищи, удаань Москвагай Гүрэнэй соёлой институт дүүргэһэн Баярма Дамбиевна Агын дунда һургуулида бэрхээр багшалба, Үндэһэн номой санда (Улаан-Үдэ) хизаар ороноо шэнжэлэлгын таһагта амжалтатай ажаллаба. 1982 онһоо угай бэлигтэй Баярма Дамбиевна эхэ, эсэгынгээ нэрэ нэрлүүлхэ талаантай мастер боложо, мориной дэлхээр, һүүлээр хүндэ хүшэр хүдэлмэритэй, ехэ ажалтай носолдожо, үнгэ зүһөөрнэ тааруулжа байжа, Буряад драмын театрай суута гобелен хүшэгөө бүлэг эхэнэрнүүдтэй хамта уран гоёор бүтээһэн байна. Тиигээд гуша гаран жэлнүүд соо хойно хойноһоо һубариһан алтан гараарнэ хэгдэһэн, зүрхэ сэдхэлынь, ухаан бодолынь хүлгөөһэн гобелен-зурагууд буряад арадай байдал, баян байгаали, хүн зоной досоохи

Гобелен «Лёнхобо». Авторнууд Б.Дамбиева, А.Цыбикова

hanaa тайлбарилан харуулаа, зохёохы ажалынь шэмэглээ. Дабтагдашагүй өөрын харасатай, хүсэл бодолтой, онсо аргатай хүдэлмэринүүдын Бүхэсоюзна, бүхэроссиин, хариин болон республиканска выставкэнүүд дээрэ олоной, жюриин, комиссиин үзэмжэдэ дурдхагдажа, түрүү һууринуудта, шангуудта хүртөө бэлэй. Ажабайдалай алтан һабагшанууды татаһан гобелен-зурагуудын нэрлэбэл, “Сотворение” (“Бүридхэлгэ” Алла Цыбиковатай сугтаа), “Лотос” (“Лёнхобо” баһал А.Цыбиковатай хамта), өөрын бүтээһэн «В степи» (“Талада”), “Ветер” (“һалхин”), “Хабарай амисхал” (“Дыхание весны”), “Газар тэнгэри хоёрой хөөрэлдөөн” (“Диалог неба и земли”), бусад хүдэлмэринүүдын Буряад ороной, Москвагай музейнүүдтэ, мүн Австралиин, Японой, Франциин, Германиин, Монголой, Америкын, Финляндиин, Италиин, Хитадай хубиин коллекцинүүдтэ хадагалагданхай гэжэ уншагшадтаа омогорхон дуулганабди.

“Москвада, Санкт-Петербургда, Владивостогто, Красноярскда, мүн хариин ороноудта выставкэнүүд дээрэ харуулагдаһан, нэрлэбэл, Монголдо, Великобританида, Энэдхэгтэ, Францида, Япондо, Солонгосто, США-да, Финляндида, Канадада харагшадай анхаралда табигданхай байна. Би олон хари гүрэн выставкэнүүдтээ гаралсажа, түрэл Буряадаа түлөөһэн байнаб. Америкэдэ 1,5 нара соо байжа, тэндэхи ажабайдалтай танилсажа бусааб. Тээмэндэ Эрхүүдэ “Сибирь мастеровая” гэнэн ехэ һонин выставкэ эмхидхэгдэжэ, 6 часай туршада Амарай, Хабаровскын, Эрхүүгэй, Забайкалийн, Буряад ороной арадай мастернууд – түмэр, модон, үйһэн дээрэ һиилэгшэд, уран гартан, бисерээр оёдолшод комиссиин гэшүүдэй хараһаар байтар, уран гартай байһанаа гэршэлжэ, бүтээлнүүдэ хэжэ үрдибэ, хоорондоо ана-мана мурьсыбэ. “Зүүдэн бороо” гэнэн үгтэһэн саг соонь бүтээһэн гобелен-хүдэлмэритээ эгээл

Гобелен «Бороогой хүгжэм»

Гобелен «Газар тэнгэри хоёрой хөөрэлдөөн»

түрүү һуурида гаража, Гранпри шанда хүртэһэндөө тон ехэ баяртайб. Эрхүүгэй областиин юбилейдэ зорюулагдаһан энэ конкурсно илаһандаа ехэтэ баясааб. Хүдэлмэринүүдтээ зохёохы янзаар хандажа, темзээ бэдэржэ хүдэлхэ гээшэ уран мастерай гол зорилго болоно, тиимэһээ уран зурааша бүхэн туйлаһанаараа һамаарангүй, зохёохы ажалаараа ургаха, сааша дабшаха зорилго урдаа табиха ёһотой гэжэ һанадагби” гэжэ арадай мастер һанамжаараа хубаалдаба, гэр бүлэ тухайгаа хөөрөбэ.

Мэдээжэ журналист, “Молодежь Бурятии” газетын редактор, бэлигтэй поэт, баһал уран гартай байһан Баатар Батоев нүхэртээ баһал угаа алдаагүй, гобелен бүтээдэг Зориг хубүүтэй, түүхын эрдэмэй кандидат Дарима басагатай, 3 аша зээнэртэй. Б.Батоевой үгэ дээрэ бэшэгдэһэн “Сэлмэг үдэшэ” гэнэн найхан дууень

(хүг.П.Дамирановай) манай Дымбрыловтэнэй бүлэг дуулажа, 1993 оной эрхим дуунда илаһанаа мартадаггүйбди.

Эхэ, эсэгынгээ нэрэ дээрэ үргэжэ, бэлиг талаангынь үргэлжэлүүлжэ ябаһан бэрхэ мастер, бэлигтэй уран гартан, түрэл Буряадаа түби дэлхэйгээр суурхуулдаг Баярма Дамбиевна, гэр бүлынь, үри хүүгэдынь, аша зээнэрынь Сагаан нараар хани халуунаар амаршалан, уран бэлигээрээ саашадаашье улад зоноо баясуулжа, урма зоригтой, урин мийэрэлтэй, элүүр энхэ, эбтэй эетэй ажаһууһынь, аба, эжынгээ абьяас бэлигынь үргэлжэлүүлэн ажаллахынь хүсэе, Сагаалганай халуун амар мэндые хүргэе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА,
журналист,
Буряад Республикын
соёлой габыята
хүдэлмэрилэгшэ.

Февралин 5-най үглөөгүүр Улаан-Үдмнэй “Молоко Бурятии” гэнэн ОАО-гой компанида Сагаан харын урда тээ хүнэй продукци Буддын шажанай Сангхын ламанарай арамнайланай, маани, мэгзэм уншананай удаа Буряад ороноймнай ажаһуугшадта худалдагдадаг найхан заншал дахинаа үнгэргэгдэбэ. Столоор дүүрэн дэлгээгдэнэн энэ компаниин буйлуулан гаргадаг сагаан эдээ хоол, нэрлэбэл, тусхай пакедүүдтэй хүн, элдэб янзын тараг (ряженка, кефир, бифивит), ааруул, олон янзын тоһон, бусад зүйлнүүдые Дээдэ-Онгостойн “Хамбын Хүрээ” дасанай санаартан – Баир лама, Жамбал лама арамнайлажа, ехэ уншалга бүтээбэ, хүн сэржэм үргэбэ, компаниин түлөөлгүшэд далга абаба. Тусхай буддын шажанай бүтээл хэһэнэй удаа республикийн журналистнуудта арамнай тайлбари хэлэжэ үгөө.

«Молоко Бурятии» ОАО – Сагаан нарада

САГААН ЭДЕЭМНАЙ ДЭЛГЭРХЭНЬ БОЛТОГОЙ!

- Анхан саһаа манай уг гар-балайхид, элинсэг хулинсагнай сагаан эдээгээр Сагаан хараяа угтадаг байгаа. Юуб гэхэдэ, хүдөөгэй зоной оролдолгоор, тала дайдын эмтэ домто ургамалнуудай аша туһаар сэрбэр, найхан уг хүсэлнүүдтэй хүн бии болоно гэшэ, тэрэмнай гэрэй амитанай ами наһые хороожо олдоһон эдээ хоол бэшэ бшуудаа. Тиймэһээ сарюун сагаан эдээн табагаар Сагаалганаа угтаха республикынгаа хүн зоной, тэрэ тоодо хүдөө ажахын ажалшадтай, эндэ ерэн таанарай, журналистнарай, амгалан тайбан, элүүр энхэ, амжалта түгэс ажабайдалай түлөө бурхадтаа, мүн уһа голлой эзэдтэ – 8 лусадта (наги) мүргэбэбди, далга энэ эмхиин зондо абхуулбабди, тийн гараха байһан Уһан Могой жэлдэ (тэрэмнай баһал лусад шэнги ха юм) найн ажаһуухын тула мүргэбэбди, - гэжэ Баир лама, Жамбал лама ойлгуулба. Ехэ зохидоор Буддын шажанай хөөрөөнүүдые (притчи) жэшээ болгон тайлбарилба.

орожо, Швециин болон Америкын мүнөө үеын түхээрлэгнүүдые харабабди. Ээлжээлэн һубариһан, пакедүүд соо юулэгдэжэ байһан хүнэй ябасые хаража һонирхобобди, саарһан хорообхо руу хэгдэхын урда тээ санаартан хүтэй пакедүүдые арамнайлаба, арюудхаба.

“40 гаран элдэб янзын хүнэй продукци Сагаалганай һайндэрэй стол дээрэ гарахыень, баян столыень шэмэглэхыень бэлдэжэ, арамнайлажа байна гэшэбди” - гэжэ тус компаниин генеральна директорэй худалдаа наймаанай талаар орлогшо Е.М.Овчинникова мэдүүлһэн байна.

“Түрэл арадайнгаа һайндэртэ, юрыншье үдэрнүүдтэ аша туһатай эндэхи хүнэй продукци хэрэглэжэ, ерээдүйн үндэһэн арад зоноо, хүүгэдэ абарха, аршалха, тийн һайн үрэ нүлөө ерээдүйдэ үзүүлхэ аргатайт гэжэ уряалнабди” гэжэ хөөрөөһэн санаартан журналистнуудай асуудалнуудта харюусаба.

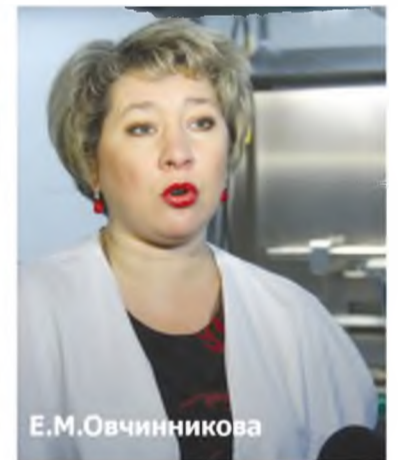
Буряад Республикымнай тала дайдаар бэлшэжэ, ашаг шэмэтэ ургамал, ногоогоор эдээлжэ,

аша үрыень абаһан үнеэдэйнгээ амтан хүмбэйе, хүнэй олон янзын продукци бидэндэ хүргэжэ гэжэ оролдожо байһан тус коллективтэ, шударгы бэрхэ, урагшаа һанаатай директор

А.Р.Раднаевта Сагаан харын халуун амаршалга хүргөөд, шэнэ Уһан Могой жэлдэ “һүн далай” салгидуулжа, сагаан эдээ элбэг дэлбэг билтаруулжа, олондо хүргэжэ байхыень хүсэе!

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: “Молоко Бурятии” ОАО-гой продукцие арамнайлын үедэ; һү юулэдэг цех соо. Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

2013 он – Аяншалгын жэл

БУДДЫН ШАЖАНАЙ ГАЗАРААР ЯБАХА ҺАНААТАЙ ГҮТ?

Болбосон түхэлтэй болгохо жэлые амжалтатайгаар үнгэргэһэн Улаан-Үдэ хотын Советскэ районой захиргаанайхид 2012 ондо ябуулһан ажал тухайгаа һаяхан тоосохо үедөө 2013 ондо бээлүүлэгдэхэ уг зорилгонууд тушаа тус захиргаанай хүтэлбэрилэгшэ С.В.Трифоновна гол элидхэл хэһэн байна. 85 мянга шахуу хүн зоной ажаһуудаг эгээл түбэй райондо олон байратай 507 гэрнүүд, 14 дунда һургуули, 12 хүүгэдэй саад, 5 театр, 5 музей, 2 кинотеатр, 1 вуз, 33 больница, 2 стадион тоологдоно. Тэрэ тоодо томо томо 12 ТОС-үүд, нэрлэбэл, “Сокол”, “Аэропорт”, “Солдатский”, “Исток”, Заречный, бусад ТОС-үүд ороно.

Бээлүүлһэн ажал хэрэгүүд тухайгаа Улаан-Үдэн городской Советэй депутат А.П.Викулин, “Водоканал” ОАО-гой генеральна директор Д.В.Аврамов, 1-дэхи поликлиникын ахамад врач Н.К.Бадмаева, Солдатский, Исток һуруинуудай микрорайнуудые эрхилэгшэ Л.Г.Бельская, Улаан-Үдэн УВД-гэй начальниг А.А.Гусак болон бусад тоосоһон, Аяншалгын жэлдэ бүтээхэ уг зорилгонууд тухайгаа хөөрөөһэн байна. Улаан-Үдэн мэр А.М.Голков, мэрэй 1-дэхи орлогшо В.Г.Гаврилова, бусад үгэ хэлэбэ. Редакционно комиссиин гэшүүд 44-дэхи һургуулийн директор

Б.Л.Банзарханова, Заречный ТОС-ой түрүүлэгшэ Ю.Б.Булгатов гэгшэд шийдхэбэрийн проекттэй танилсуулаа.

Болбосон түхэлэй жэлдэ зориулагдаһан выставкэ 1-дэхи дабхарта, харин Аяншалгын жэлэй хүндэлэлдэ эмхидхэгдэһэн, мүн найхан сээсэгүүдэй үзэсхэлэнгүүд гурбадахи дабхарта нээгдэжэ, олоной һонирхол татаа. Илангаяа “Сибирь-тур”, “Байкал-Наран-тур”, “Бэлиг-Я”, “Спутник-Бурятия”, бусад аяншалгын агентствэнүүд, Улаан-Үдэ хотын библиотекэ, Түүхын музей найхан выставкэнүүдые дэлгэбэ, хариин оронудай аяншалагшадые һонирхуулха гарай бэлэгүүдые, хүүхэлдэйнүүдые, буряад зурагуудтай откритканыудые харуулба.

“Бэлиг-Я” гэнэн аяншалгын бүлгэмэй дурадхаһан “Буддын шажанай газарнуудаар” гэнэн выставкэ (оройдоол 40 мянгата аяншалга болоно) олондо һайшаагдаба. Жэшээнь, Ивалгын болон Асагадай дасан ошонгүй аяншалбал, путёвкоть бүри үнэгүй байха байна. “Бэлиг-Я” гэнэн аяншалгын эмхи “Баргажан” зохид буудалай 2-дохи дабхарта, 216-дахи офисто байрладаг гэжэ уншагшадтаа дуулгая, Сагаалганай бэлэг-мэдээсэл болгоё!

Энэ хуудаһа Бэлигма ОРБОДОЕВА бэлдэбэ. Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Бүхы монголшуудай ехэ хайндэр

УЛААН-БААТАРАЙ САГААЛГАН СЭДЬХЭЛ СООМНИ

Холын 2010 ондо Монгол хайхан ороной Улаан-Баатар хотодо ажаһуухадаа, Сагалган хайндэрые тэмдэглэ-хээ Билгуунцог шабиимни хүгшэн эжы аба хоёр гэртээ урихан байна. Тэрэ үедэ би монгол, буряад арадуудай Цагаан сар, Сагалганай ёһо гурим адлирхуу, югээрээшье илгаагүй гэжэ ханагша нэм, харин нютаг нютагай ёһо заншал өөрын онсо илгаатай, удха ушартай байдаг байна. Монголой Цагаан сарые буряад зон Сагалган гэжэ хүндэлэн нэрлэдэг ха юм даа.

Айлшан ошохо болоһондоо ехээр баярлажа, ямар бэлэг барихамни гэшэб гэхэн асуудалда абтааб. Ехэнхидээ монголшууд янза бүриин пулаад, шэхэр, сай бэлэггээ гадна, заабол шэнэ саархан мүнэг үгэжэ: «Амар байнуу! Цар шинэдээ сайхан шинлэж байнуу!» гэжэ хэлсэдэг.

Шабиимни гэртэхи ехэ дулааханаар намайе уггажа, Сүхэбаатар абынгаа зохид-хоңоор табигдаһан таһалгын хойморто нуулгаба.

Нэн түрүүн анхаралаа долоон томо хабтагар бообонуудаар ябталһан, харин үшөө дээрээ сагаан ааруул ба рафинад шэхэрээр гоёогдонхой табалта хандуулбаб. Энээнһээ

гадна шэрээ дээрэ тарган хониной ууса байба. Энэ Цагаан сарын шухала эдээн гэжэ тоологдодог, ерэнэн айлшад заатагүй ама хүрэхэ ёһотой.

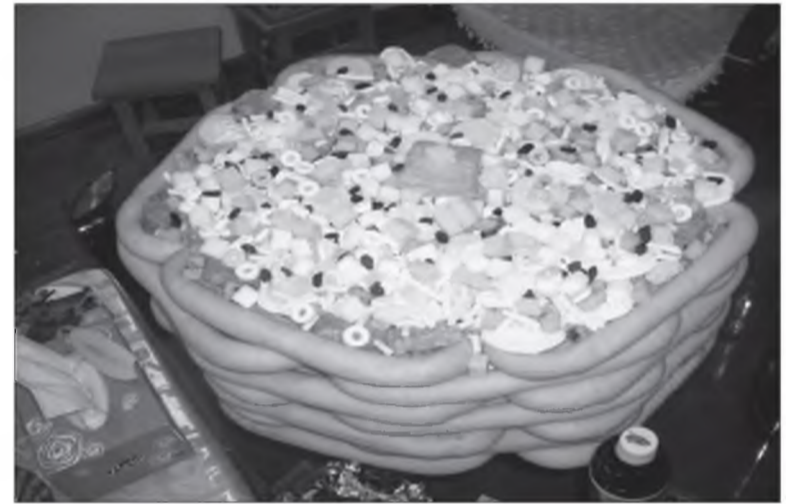
Харин бууза баһал шухала эдээн гэшэ ааб даа. Монгол айл бүхэн мянгаад, хоёр мянгаад бууза баридаг, юундэб гэхэдэ, Сагалганай үедэ хүн зониие садатарнь эдээлүүлжэ гэхэн хэрэг ха юм. «Саг сагта нэгэ садана, сагаан сарада нэгэ садана» гэхэн монголшуудай эртэ урдын онһон үгэ бии.

Амтатай эдээнэй дээжэһээ хүртэжэ садахадамнай, Билгуунцог шабиимни амарангаа шагай дээрэ таниие үзэе гэбэ. Энэ һонин хэрэгтэ гансал 4 шагай хэрэглээ юм. Хоёр шагайн адляар буухадань, саархан дээрэ удхыень хараад, энэ шэнэ жэл ямар байхаб гэжэ тайлбарилан хэлэбэ. Жэшэнь, хонин шагай унабал, морилжо ерэнэн шэнэ жэл тэгшэ хайн, баяртай, үйлэ хэрэг бүтээмжэтэй.

Айлшалжа байһан сагайнгаа үедэ энэ айллай хоорондохи аятай харилсаань, бэе бээдээ хүндэтэйгөөр хандажа, ёһо заншалаа сахиха ябахыень хаража байхада, ехэ зохид байгаа юм.

Билгуунцог хүгшэн абынгаа хургаалнуудые хайн шагнажа, хэлэһэн даабариень түргэн бушуу, оролдосотойгоор бүтээнэ. Энээнһээ гадна Сүхэбаатар аша хүбүүндээ элдэб һонин түүхэ ушарнуудые хөөрэнгөө Бурхан багшын заабаринуудые заана, гэрэй даабари хэхэдэнь, шалгангаа хажуудань нуулсана. Миини ханахада, иимэ харилсаа хүбүүн хүнэй хүмүүжүүлгэдэ шухала нүлөө үзүүлдэг, мүн харюусалгатай болгодог. Мүнөө үеын монгол хүүгэд, тэдэнэй дунда Билгуунцогшье эжы абадаа «Ши» гэжэ хандабашье, гадуур аха заха зонуудые хүндэтэйгөөр «эгчээ», «ахаа» гэхэ.

Монгол арад үхибүүдэйнгээ эрдэм һуралсалдань тон шухала анхаралаа табяад, хайн журамтай, бэрхэ багшанартай хургуули шэлэжэ оруулхаяа оролдодог юм. Анхан саһаа манай буряад – монгол арад багша хүниие хүндэлжэ, һарыень үргэжэ ябадаг байһан ха юм даа. Мүнөөшье болотороо монголшууд энэ ёһо заншалаа мартангүй, үхибүүдтээ заажа үгэдэг байна. Зохидоор хандахадань, бидэшье, багшанар, бүхы шадабарияа гаргажа, шабинараа хайнаар эрдэм һуралсалда хургаха гэжэ оролдодог һэмди. Ха-

рин мүнөө нютагаа бусаад байхадаа, заажа байһан хурагшадтаа, гэртэхиэндэнь энээн тухай хэлэжэ үгэдэгби. Билгуунцог хурагшымни гэртэхи намайе залуу багша гэжэ һанангүй, ходоодоо зо-

хидоор, хүндэтэйгөөр хандажа, Сагаан харын хайндэртэ гэртээ урижа, аятайханаар тэмдэглүүлһэндэнь сэдьхэл соогоо ханажа ябахаб.
Дарима ЖАМЬЯНОВА.
Авторай фото.

МОГОЙ ЖЭЛТЭЙ БАСАГАХАНАЙ ХӨӨРӨӨН

Сэлмэг гэжэ нэрэтэй зээ басагамни могой жэлтэй юм, Сарбан хоёр наһатай болобо гэшэ. Мүнөө үеын хүүгэд ондохон ханаа бодолтой, өөрынгөө онсо һонирхолтой гэжэ ажаглагшаб. Тэрэ үетэнэй хоорондоо хөөрэлдэжэ байхадань, зарим үгэнүүдыень, хөөрэлдөөнэйнь удхые хүсэд ойлгохогүйш.

Зүгөөр тэдэнэр бэе бээтэйгээ компьютераар гү, али сотово телефонной смс аргаар хөөрэлдэжэ байдаг болошонхой. Юун гэжэ хөөрэлдэдэг юм ааб даа, юрэдөө, эдэнэр ямархан зон гэшэб? Зээ басаган Сэлмэгтэйгээ хөөрэлдэжэ, энэ интервью толилноб.

- Сэлмэг, үнгэрһэн жэлдэ шини наһанда эгээн һонирхолтой ямар ушарнууд болооб?

- Нэгэдэхээр, би дүрбэдэхи класста

орооб. Зунай үедэ Хара далайн эрьедэ оршодог "Орлёнок" гэдэг Бүхэроссийн хүүгэдэй лагерьта амарааб. Тэндэ дельфинүүдые харааб, планетариин телескопоор одо мүшэнүүдые, дээдэ замби хаража, ехэтэ һонирхооб. Нёдондо би «Джазмодерн танцы» гэхэн хатарай студида үргэлжэ ябаад, оперо болон баледэй, "Рассвет" гэхэн соёлой түбтэ болоһон концертнүүдтэ хабаадалсааб.

- хургуули тухайгаа юу хэлэхэ байнаш?

- Улаан-Удын 2-дохи дунда хургуулида хуранаб. хургуулиимнай байшан аварийна гэжэ тодорхойлогдоод, бидэ 1-дэхи, 2-дохи хургуулинуудай байшангуудта хураха баатай болоод байнабди.

Намар "Байкальский бор" гэхэн санаторидо манай класс хуража гараа. Түргөөр хургуулиимнай заһабарилаа наань, хайн байгаа.

- Сүлөөтэй сагтаа юу хэнэбши?

- Хатарай студи, фотокружогто ябанаб. Компьютераар "Вконтакте" гэхэн холбоогоор нүхэдтэйгөө уулзалга тухай хөөрэлдөөд, "Пионер", "Еврозона", "Пипл парк" гэхэ мэтэ сэнгэдэг, наададаг газарнуудаар ябадаг заншалтай болообди.

- Таанар барандаа могой жэлдэ түрэнэн хүүгэд гэшэ гүт?

- Барандаа шахуу. Түрэнэн үдэрөө хамта сугларжа, хүүгэдэй ямар нэгэн кафе соо тэмдэглэдэг боложо байнабди.

Сагалганаар үетэнөө амаршалнаб, - гэжэ Сэлмэг хэлэнэ.

Николай НАМСАРАЕВ.

А.Жилинэй фото-зураг дээрэ Сэлмэг Ламуева Улаан-Удын музей соо түби замбини глобус дээрэ одо мүшэдые хаража байна.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СКАЗКА О ФЕЕ АМЕЛЬКА', 'КОМЕДИАНТЫ', 'КАК УХОДИЛИ КУМИРЫ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЗЕЛЕНый ОГУРЕЦ', 'В ТЕМЕ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СТС «БАЙКАЛ»', 'ВОЛШЕБНАЯ СТРАНА ЧУДЕС', 'РЕТРО-ЮМОР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ', 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ФУТБОЛ. ЛИГА ЧЕМПИОНОВ УЕФА', 'РЕАЛ' (ИСПАНИЯ) - 'МАНЧЕСТЕР ЮНАЙТЕД'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'В ТЕМЕ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ'.

Четверг, 14

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'БАМБААХАЙ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ПЕРРИ МЭЙСОН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АРИГ УС', 'ВОЛШЕБНАЯ СТРАНА ЧУДЕС', 'РЕТРО-ЮМОР'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'В ТЕМЕ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЗЕЛЕНый ОГУРЕЦ', 'В ТЕМЕ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СКАЗКА О ФЕЕ АМЕЛЬКА', 'СОСЕДИ: БАРИ АЛИБАСОВ', 'КОМЕДИАНТЫ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ'.

Пятница, 15

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'МУСУЛЬМАН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОДОЛЖАЕТСЯ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'ЛЕТО ГОСПОДНЕ', 'СЛУЧАЙНАЯ ВСТРЕЧА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АРИГ УС', 'СКАЗАНИЕ ПРО ИГОРЕВ ПОХОД', 'РЕТРО-ЮМОР'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ЗУРХАЙ', 'РАДАР-СПОРТ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СКАЗКА О ФЕЕ АМЕЛЬКА', 'СОСЕДИ: ЮРИЙ ЛОЗА', 'КОМЕДИАНТЫ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»', 'ДЕНЬ СМЕШНОГО ВАЛЕНТИНА'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'СПАСАТЕЛИ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'СПАСАТЕЛИ'.

Суббота, 16

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program details for the first channel on Saturday, including times and program titles like 'Новости', 'Сыщик', 'Играй, гармонь любимая!'.

«РОССИЯ»

Table with TV program details for the 'Россия' channel on Saturday.

Table with TV program details for the second channel on Saturday.

КУЛЬТУРА

Table with TV program details for the 'Культура' channel on Saturday.

АРИГ УС

Table with TV program details for the 'Ариг Ус' channel on Saturday.

ТИВИКОМ

Table with TV program details for the 'Тивиком' channel on Saturday.

Table with TV program details for the third channel on Saturday.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program details for the 'СТС Байкал' channel on Saturday.

Table with TV program details for the fourth channel on Saturday.

НТВ

Table with TV program details for the 'НТВ' channel on Saturday.

5 КАНАЛ

Table with TV program details for the '5 Канал' channel on Saturday.

Воскресенье, 17

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program details for the first channel on Sunday.

«РОССИЯ»

Table with TV program details for the 'Россия' channel on Sunday.

Table with TV program details for the second channel on Sunday.

АРИГ УС

Table with TV program details for the 'Ариг Ус' channel on Sunday.

Table with TV program details for the third channel on Sunday.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program details for the 'СТС Байкал' channel on Sunday.

НТВ

Table with TV program details for the 'НТВ' channel on Sunday.

5 КАНАЛ

Table with TV program details for the '5 Канал' channel on Sunday.

Амаршалга

Хүндэтэ манай ахай Нанзат ДАШИЕВИЧ, бэрьен Елена КОМЕНДАНОВНА! Танайнгаа гэр бүлэе гаража байхан Могой жэлээр доро дохин амаршалаад, иигэжэ үрээндэбди:

Буянтнай булга мэтэ дэлгэржэ, Хайратнай адис-аршаан боложо, хүн сагаан эдеэнтнай Хүнэг, хабаартнай дүүрэгжэ, Тохон сагаан эдеэнтнай Торхо, абдараартнай дүүрэгжэ, Табан хушуу малтнай Үргэн талье бүрхөөжэ, Хоймороороо дүүрэн аша, гушанартай, Би бэлигтэй, дүүрэн хэшэгтэй, Үндэр баһа наһалжа, Үнэр баян нуухатнай болтогой!

Амаршалагшад: Л.Л. Урбаевагай гэр бүлэ.

“Минии Сагаан нара” конкурсдо

Басаа Валера

САГААН НАРА Ода

Сагаан оюун сэдхэлтэй, Сагаан найхан эдээтэй, Сагаан хадаг дэлгээтэй Сагаан Ехэ хайндэртээ Садан уладни, Сагаалганаар! Сэнгүү дайдамни, Сага нараар!

Сагаан нара – Сагаагар хүндэлдэг нара, Хүмүүжүүлэй нара, Хани үхэсэлэй нара.

Элинсэгүүднэ сагаалдаг хэн, Эхэ эсэгэнэрээ золгодог хэн, Табан хушуу малайнь үбхэн Тэг дундараад байдаг хэн.

Гэр байраа сэбэрлээд, Гал гуламтаа хүндэлөөд, Шэгэмүүндээ нунан мүргөөд, Шэнэ найхан хубсаһаа үмдөөд, Нама бурханай морилоогүүдэ, Нажаһан байгаалин нэрээгүүдэ, Одо мүшэдэй ялалзаанда Отошо бурхандаа зальбарханта.

Хүлэг моридоо хазаарлаад, Хашабаа шаргая шахинуулаад, Хээрын саһа бурьюулаад, Хүхюун дуунуудаа дуулаһанта. Айл аймагаараа сагаалаад, Арад зонтоёо зугаалаад, Ехэ түүдэг носоогоод, Еохор наадаа хатарханта.

Үхи хүбүүдээ нургаһанта, Уг гарбальнь тоолууһанта, Ута омогынь мэдүүлһанта, Үрээлэй найхы хайрлаһанта.

Баярлан үринэрөө харанагтүү, Бидэнэй байдалы найшаанагтүү –

Абарал үрээлтэй хүсэлдэһэн гү, Ашатнай бүрин харюулагдаһан гү?

Хуби заяамнай хүлдэтэй гү, Хажуу тээшээ халиинхай гү? Бүмбэрсэг дэлхэй хэшээһэй даа,

Бүгэдэндэ амарые олгуулһай даа.

Ремонт мебели на дому. Тел.: 621-351.

Адууһанай сагаан һүүл абажа байна. Тел.: 8-914-846-5657

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

Үнэрхэн зүүн жэлэй аршан зүүр

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Хүндэтэ уншагшад, хэрбээ хоморой фото-зурагуудтай наа, тэдэнээ редакцидамнай эльгээжэ, бүгэдын хонорто дурадхыт гэжэ таанадтаа ханданабди. Айл бүхэнэй хадагалаанда иимэ баялиг олдохол байха. Тэдэнээ ерээдүйнгөө үеынхидтэ дамжуулаял.

Манай хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвили, 23, каб.26; электрон хаяг: upep@mail.ru Тел.: 21-64-36.

С.Тельманэй нэрэмжэтэ колхоздо ажалһаа сүлөө саг. 1955 оной июлиин 10. visualrian.ru сайтһаа абтаба.

УНЕВЕРМАГ БУРМОНТОРГА 1934 г. г.д. БАКАЛЕЙНИЙ

Универмагай бакалейнэ таһаг. 1934 он.

“Зүүн зүгэй алтан гургалдай”

Надежда Казаковна Петрова - совет, буряад оперно дуушан, РСФСР-эй болон Бурядай АССР-эй арадай артистка. 1919 оной июнин 15-да Эрхүү можын Боохоной аймагай Шаралдай хууринда малшадай бүлэдэ түрэнэн. 1954 ондо Ленинграддай консерватори дүүргээд, буряад хугжэмэй театр тогтоолгодо эдэбхитэйгээр хабаадаа. Юрын буряад басаган, суута дуушан болон хүндэтэй багша болотороо ургаһан Надежда Казаковнае Сталин “зүүн зүгэй алтан гургалдай” гэжэ нэрлэдэг байһан юм.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ Надежда Петрова концертнэ бүлгэмэй буридэлдэ Белорусска фронт дээрэ Улаан армиин сэрэгшэдтэ ирагуу хайхан дуунуудаа бэлэглэдэг байгаа. 1950 онһоо коммунист партиин гэшүүн болоһон. 2011 оной сентябриин 12-то наһа бараа.

Хэн эбтэйгээр зэргэлэн алхалнаб? Пионернүүдэй манай отряд! Хүүгэдэй тубсанатори, Буряад орон.

Горячинска хургуулиин хурагшад багшатаяа дайнай урдахи жэлнүүдтэ.

Буряад-Монголой оперно дуушан Надежда Петрова миндаһан дээрэ абяа буулгалгын студи соо. Москва, 1940 он.

С.Шингаревэй фото-зураг. Н.К.Петровагай гэр бүлын альбомһоо абтаа.

Тус фото-зурагууд Бурядай түүхын музейн архивһаа болон goryachinsksh.edusite.ru сайтһаа абтаба.

М.П.Хомонов

(Эхининь январин 24-нэй, 31-нэй дугаарнуудта).

Аба мангусын уурлажа, алажа эдие гээд бархиржа байна.

Аюулаар хүрдүүлжэ аашалжа байна.

Арбан мангусууд улхэлдэжэ, ара үбэрөөрнь гүилдэжэ байна.

Эжы мангус ганганажа, Эльгэни эдеэн гээд хашхаржа байна.

Үхин мангусын уухилжа, Уусын эдеэн гээд бархиржа байна.

Сурбуга мангусын гуйжа байна.

Шуһын ууя гээд харбайжа байна.

Хүүхэд мангусын зандаржа байна.

Хүлын эдие гээд шангаржа байна.

Олон мангус үймэлдөөд, уур манан дэгдээд, хорото утаа табяад,

Хуража суглараад байхыень Абарга шулуун баатар

Уулын үндэр орьёлһоо ажаглажа лаблажа үзэхэдэ,

аба мангусын дундань, олон мангусын газсагуур

эжы мангусын эндэнь, үхин мангусай тэндэнь,

богоол мангусай ташууртай. Энэ байдалье үзөөд,

Үбсүү дэлбэрсэ уурлажа, эрөөн гармагай номоо

һуга татан абаад, Эрдэний сагаан номоо

Тэрээн дээрэ оножо, Эжы мангусай хүлдэ руу

Эгсэ шэглүүлэн зааба. Номын хүбшэ дуугартар

Ногоон гал бутарба. Утаһан дуун ханхинаба.

Улаан гал бутарба. Шулуун зүрхэнэй дундуур

сохом амин худаһаар Шобто нэбтэ гараба.

Эжы мангусын үхэбэ. Үхин мангусын сошобо.

Идеэрхэг Шулуун баатар Эрьежэ нэгые эльгээбэ.

Үхэлэй дуун гараба. Үхин мангус хүнэбэ.

Эхэнэр, үхинэй үхэнэндэ Үбгэн мангус уурлажа,

Үһэ гээгэнь бодожо, Үзэхэ нюдэниинь харлажа,

Эмнигтээ һуужа мордобо. Абарга Шулуун баатарые

алас холоһоо үзэн мэдээд, араан шүдөө тажагануулаад,

алибаа сэрэгэе хуруйлан, Амадан шэглэжэ ерэбэ.

Заган үнгэтэ элжэгэндэ Забилжа һуугаад юһэн мянга

Залуу, хүгшэн мангусууд Жада бариһан юһэн мянга

Хүхэ һаарал элжэгэндэ Хүнгэлэн һуугаад юһэн мянга

Хүгшэн, залуу мангусууд Хотой бариһан юһэн мянга,

Хүсэтэ баатар Шулууние Хүрээлэн бүһэлөөд байба.

Манай баатар шулуунай Мангусай хаантай

байлдахада, Хүбшэтэ дэлхэй юртэмсэ

Хүбүс хүбүс хүдэлбэ. Хүхэлбэ үндэр уулаһаа

Обоо обоо хамхарна. Сэнхир хүхэ далайнууд

Сэлгэс сэлгэс долгилбо. Элһэн шорой дэгдэжэ,

Үдэрөөр харанхы болобо. Хүсэ нэгэтэн тэнсэжэ,

Хүсэлэн хүсэлэн байлдаба. Анабад дүрбэн далайн

Хүбөөе абан байлдаба. Уула үндэр хадын

Оройе абан байлдаба. Ой шугы модоной

Унатарнь байлдаба. Үдэр һара хоёрые

Үнгэрэн үнгэрэн байлдаба. Үбэл хабар хоёрые

хэтэрэн хэтэрэн байлдаба. Улас гүрэнэй олоор

Бодон бодон байлдаба. Үхэхэ түрэхэ хоёрые

Мартан мартан байлдаба. Юртэмсэ дэлхэй оршолонгой

Хахадын абан байлдаба. Уһа мүрэн далайн

Хүбөөе абан байлдаба. Үндэр үндэр уулын

Оройе абан байлдаба. Онхогор хонхогор газарһаа

Уһа гаратар байлдаба. Уляһа мойһо модые

Унагаан унагаан байлдаба. Элһэ манха шоройе

Бутарган бутарган байлдаба. Эхэ орон улсаа

Бодон бодон байлдаба. Энэ бэ эргихэ түрэлөө

Мартан мартан байлдаба. Он жэл үнгэргэжэ,

Үдэр һунигүй байлдаба. Үхэл наһаа мартажа,

Шулуун баатар байлдаба. Гансата сохижо унагае гэжэ

Галзуу мангус бодобо. Гарай хүсэнши мэдэг гээд,

Габшагай баатар бодобо. Хорото мангус бодобо,

Хүсэн шадал мэдэг гээд, Шулуун баатар бодобо.

Ган булад илдөөр Сабшан сабшан оробо.

Гал улаан бюлүүгээр угтан угтан ябаба.

Суута булад илдөөр сохин сохин оробо.

Шуһан улаан бюлүүгээр Тоһон тоһон абаба.

Шүдхэр мангусай толгойе Таһара таһара онобо.

Шуһан гоожохон газарһаа Шимнус бүтэжэ гараба.

Суута булад бюлүүгээр Сабсан сабсан арилгаба.

Муу мангусай толгой Мухарин унаба.

Мяха унаһан газарһаань Мангус бүтэжэ гараба.

Муу юрөөлын уур Мандажа дэгдэн гараба.

Манглай баатар Шулуун Мүн даран арилгаба.

Гадагар толгойень абажа, Гол толгойень үлеэжэ,

Чингиз Шонхоров. «Абай Гэсэр Богдо хаан» ulyгэрэй удхаар зураг

Олон толгойень абаба, Оолин толгойе үлеэнэ.

Арбан толгойе абажа, Ангархай толгойень үлеэбэ.

Эли эли үзэхэдэ, Үлүү толгойн алга болобо.

Бүрин бүрин үзэхэдэ, Бага толгойн үгы боло.

Баламад мангус зандаржа, Буруулжа хойшоо дутааба.

Баатар Шулуун үзэжэ, галзуу гарамгай номоо

гартаа түргэн адхажа, гал эрдэниин номоо

түүнэй дээрэ оножо, аман хүзүүн дундуурнь

үлээн толгойнь угаарнь Үлти харбан унагаба.

Ууган хүнэнэниинь хашхараад, Одоо мангус үхэбэ.

Аюулай муу бузарынь Агаарай жэбэртэ замхаба.

Олон зулзага мангусай түүхэй дотор шатаажа,

Оршолон ниигэмэй зоболоние

Уруу таһа арилгажа, Энэрэлтэ гуа хатание,

Энгүри хонгор тайжые Үргэжэ һайхан абаад,

Эдеэрхэг Шулуун баатар Уластаа бусажа ерээд,

Арад олонтоёо уулзажа, Алтан хаантай золгожо,

Амар һайхан жаргаа гэнэ. Яриһаниинь хуурша

Пазай. Эмхидхэн: Доронго.

Михаил ХОМОНОВ хуушан монголһоо буряадшалба. Т.САМБЯЛОВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

«Минии Сагаан нара» конкурсно

НАЙХАН ЗАНШАЛАА НЭРГЭЭ

Буряадууд эртэ саһаа эсэгэ, Бэхээ хүндэлдэг, наһатай болоходонь, найнаар адуулдаг, бүхы анхаралаа хандуулдаг найхан заншалтай байгааби. Эхэ, эсэгэнь ори ганса үнэгээ худалдажа, үхибүүдээ дээдын эрдэмтэй болгохо үни саһаа тогтоһон заншалтай байгааби.

Мүнөө үринэрын ганса эхээ гү, али эсэгээ орхёод, хариин гүрэнүүдтэ хадамда гаража гү, али хүбүүниинь хариһаа намга абаад, ганса аба, эжыгээ эрьежэ харахаяа болиһон ушарнууд үзэгдэнэ. Ондоо яһатантай ниилэхэдэ, уг гарбал үгы болошоно бшуу.

Мүнөө хүдөө нотагуудаар эхэ, эсэгынгээ пенсис буляжа абаха, доромжлохо, харшалха ябадалнууд үзэгдэнэ. Яахаяашье ядаһан, гансаардаһан хүгшэд, үбгэд "наһатайшуулай гэртэ" арай шууд ороно. Иимэ байдал хотодошые ушарна. Иимэ тэсшэгүй үйлэ хэрэгые арад зон, ураг тараг, засагаархид мэдэжэ байгаад, ямаршые хэмжээ абанагүй. Эхэ, эсэгээ харшалһан хүнүүдые ниитын урда зэмэл-

хэ, газетэдэ бэшэхэ, телевидени, радио-гоор дурдажа, үргэн зоной урда мэдүүлхэ шухала, тэдэниие ажалһаань сүлөөлхэ.

"Хэн эхэ, эсэгэдэ муугаар, хэрэгы зан гаргажа ханданаб, тэдэнэр хойто түрэлдөө тамын харгыда орохо" гэжэ сэсэн мэргэн лама Соодойн Сэдэн номноһон. Сагаалганай һайндэртэ наһатайшуулаа эрьежэ уулзаха, хүндэлхэ буряадуудай мартагдашагүй найхан заншал болоно. Аймаг, сомон бүхэндэ нотагаа сүүрхүүлһан хүнүүдэй ажаһууһан гэртэнь "Дурасхаалай самбар" үлгэхэ, тэдэнэй нэрээр спортивна мурсые үнгэргэхэ, музейдэ стенд зориулха, үйлсэдэ тэдэнэй нэрэ үгэхэ гээд лэ олон. Энэ талаар Хурамханай аймагай захиргаан 11 Социалист Ажалай Геройнуудай, Эдын аймагай центртэ – СССР болон РСФСР-эй арадай артистнуудай галерей бодхоожо, ехэ зүбтэй хэрэг бүтээһэн. Яруунын, Хэжэнгын зон, хүгшэн залуугүй буряад хэлэндэ бэрхэ, наһатайшуулаа хүндэлдэг найхан заншалтайнууд. Эрхүүгэй буряадууд мэдээгээ алдатарай архи уудагүй, нангин журамтайнууд. Захаминай ажалшад үргэн зоной хүсөөр

һургуули, хүүгэдэй саад, фельдшерскэ пункт, стадион, спортзалшые бодхоодог найхан заншалтай. Ивалга, Хори, Загарайн буряадууд айл бүхэниинь "Бурханай булан" түхээрнэ, Баргажан голойхид үни саһаа түрэл "Буряад үнэн" газетэе эдэбхитэйгээр захиана гээд лэ, һайшаалтай хэрэгүүд аймаг сомон бүхэндэ бии.

Би аймаг бүхэнэй ами аминдаа Сагаалганаа үнгэргэхэдэ, буряадуудай холбоон, хани барисаан һайжарнагүй гэхэ байнаб. Харин аймаг бүхэнһөө делегадые һунгаад, "Бүгэдэ Буряадай Сагаалганда" суглуулха хэрэгтэй. Бидэнэр нэгэ адли һанаатай, эетэй, эбтэй болохо, "тэрэ хойто, тэрэ урда" буряадууд гэхээ болие. Ямар амжалтануудтай, дутуу дундануудтай байһанаа зүбшэхэ, хэлсэхэ шухала. Энэ хэрэгые ВАРК, Правительствын үндэнэ яһатанай хэрэгүүдэй талаар хороон, Республикын арадай уран бүтээлэй түб (РЦНТ) ба бусадшые эмхинүүд Бүгэдэ Буряадай Сагаалганда туһалха гэжэ һананаб.

Дайнай, ара талын ветеран Владимир БАТОНОВ.

САГААЛГАН

Эгсэ орьёлнуудые алтаар толотуулһаар, Эрхүү голой һайбһаа уурал бууралтуулһаар,

Айлай үбгэнэй һахал сэнхэгтүүлһээр,

Аляа хүүхэнэй сэсэг сонходо һиилэлһээр,

Амаршалан ерээ Сагаан нара - Сагаалганнай!

Арбан хоёр жэлээ ашаалан нюргандаа,

Адуу малай хүбшэ тайгын хуу барандаа,

Ан арьятанай нэрэ хубаан абаад,

Аяншалан юрьһэн сагай эрьесэ дабаад,

Алагууд гарашагүй, Сагаан нара - Сагаалганнай!

Ан-бун ажаһуудалай буянгаар уршөөгдэһэн,

Адагуусанай он жэлдэ тэнюун бэлшээр

нөөһэн, һан бунгаараа

Орон дайдаа ариулһан, Сан, Хэнгэргын

абяагаар сагаан эдеэгээ

Сүршэһэн ууган арадаймнай һайндэр Сагаан нара - Сагаалганнай!

Сарьдаг уулын хаяһаа Собхорон буугаа бэшэ, Сагай мүнхын заяанһаа Сагаан нара наашална

тэгшэ. Сагаан эдеэн, һан бун Сэдьхэлэймнай дээжэ

мүн. Абаралаар дүүрэн,

ан-бун Ажаһуудаг буряад зон.

Алишые зүгтэ үргөөнтэй, Амраг Буряадни

хэшэгтэй. Арюун һүлдэнэ юрөөлтэй,

Алас холын замтай. Сагаан нарын

Дүгжүүбэ Сарюун сэдьхэл

арюулха. Сахюусанай номнол

зүүжэ, Сагые сэхэлэн

зорюулха.

Жорж ЮБУХАЕВ Буряадай арадай поэт.

Сэрэмжээ Уладаевна УЛАДАЕВАГАЙ 80 жэлэй ойдо

БУРХАНҢАА ЗАЯАГДАҢАН БЭЛИГ

- Сэрэмжээ Уладаева... Сэрэмжээ ерээ гү? – гэжэ, Буряад оронойнгоо хүдөө нютагуудаар гастрольдо ябахаданнай, илангаяа наһатай зон, үрдилдэжэ байгаад асуудаг бэлэй.

- Сэрэмжээ Уладаевна ерээ! – гэжэ, аргагүй ехээр баярлажа: О-о! Ямар гоё юм гэшэб! Үдэшлэн заатагүй ерээжэ харахабди! Ямар зүжэг асараабта? Зүжэгэй нүүлээр дуугаа дуулахагта? – гэжэ дээрэ дээрэнэнь асуугша хэн.

- Соёлойнгоо ордондо олоороо сугларжа, найнаар гуйгаа наатнай, дуулахабди, - гэжэ харагшадтаа урма зориг түрүүлжэ: “Үдэшлэн ерээрэйгты, хүршэнэртөө, түрэл гаралдаа дуулгаарайгты!” - Ерэнгүй яхабибди, заатагүй ерэхэбди! Одоо гоё! - гэжэ газар уһан дээрэ гансахан лэ Буряад театрайнгаа зүжэгшэдые баяраар халиһан нюдөөр хаража, урмашадаг гуримтай хэн.

“Сэрэмжээ Уладаева” гэхэдэ, харагшадтай нүдэн ондоохонор ошо бадарган гэрэлтэжэ, ямар бэ даа, нэгэ гайхамшагта үйлэ хэрэгтэй уулзажа, сэдхэл бодолынь урма баяраар халижа, бүхэли жэл соо сэдхэлынь дүүрэн ябаха мэдэрэлээр билтаржа байһан мэтээр үзэгдэдэг хэн. Юундэб гэхэдэ, буряад зон арадайнгаа гүн сооһоо гараһан бэлиг түгэлдэр хүбүүд, басагадтаа аргагүй ехэ дуратай, амжалтаарни омогорхожо, сэдхэл зүрхөө баясуулжа уулзадаг, харадаг гуримынь одоол ёһотой заншал болонхой ха юм даа. Энэ найхан заншалнай алдагдангүй, үеһөө үе дамжан, бүри үндэр хэмжээндэ хүгжэн халбарха бээ гэжэ ехэтэ найдаха дуран хүрэнэ.

Илангаяа Буряад театрай зүжэгшэд тайзан дээрэнэ улаан нюураараа харагшадтаа уулзажа, жэнхэни буряад хэлэн дээрэ сэдхэлэй хөөрлөдөө ная гаран жэлэй хугасаада үүдхэжэ ябанад. Буряад театр зүжэгүүд дотороо арадайнгаа абари зан, ёһо заншалнуудые алишье талаһаан шэнжэлэн харуулжа, бэлигтэй зүжэгшэднай харагшадтайнгаа сэдхэл бодолынь хужарлуулжа, баярлуулжа, “эди шэдээрээ” эльгэ зүрхынь эльбэжэ нэргээдэг арга боломжотой ха юм. Хүниие баярлуулжа шадха гэжэ шэмнай ехэ буян. “Буянтай хүн - жаргалтай” гэжэ манай арад сэгнэдэг.

Сэрэмжээ Уладаева 1952 оной намарай найхан сагта Буряад театрайнгаа алтан тайзан дээрэ анха түрүүшынгээ алхамуудые хэжэ, зүжэгшэн мэргэжэлтэй болоһон намтартай юм. Россиин габыята артист, Буряадай арадай артист Сэрэмжээ Уладаевна Уладаевагай бурханһаа заяагдаһан бэлигын буян түгэлдэртэ эди шэдээр гүйсэд дүүрэн байһан. Мүнөө мэндэ ябаа наа, ная наһанайнгаа дабаан дээрэ ябаха байгаа...

С.У.Уладаева 1932 оной декабриин 17-до Хэжэнгын аймагай зүүн урда буланда оршодог Заганага гэжэ баян дэлгэр нютагта малхан айлай гэр бүлэдэ түрэнэн юм. 1949 ондо Чесанын дунда нургуули амжалтаттай дүүргээд, нютагайнгаа эмнэлгын газарта (медпункт) ажалайнгаа намтар эхилэ хэн.

1950-яад оной эхээр Буряад театрай хоёр театр боложо таһарха хубитай байгаа. Нэгэ театрын оперо болон баледэй, нүгөөд театрын - драмын театр болоһон түүхэтэй юм. Энэ үедэ драмын театрта залуу зүжэгшэд хэрэгтэй боложо, театрай ахамад режиссёр байһан Ц.Г.Шагжин Буряад оронойнгоо хүдөө нютагуудай уран найханай бүлгэмүүдэй концерт наадануудые хаража, бэлигтэй залуушуулые тодоруулаад, Буряад театртаа зууршалха зорилготой харгыда гараа хэн. Цырен Галзутовичай Хэжэнгын аймагаар ябаха үедэнь хори наһаа хүрээжэ ябаһан, бэцэнһээ илгарма хонгёо найхан хоолойтой Сэрэмжээ басаган анхаралынь ехэтэ татаба. Олоной дундаһаа шэлэгдэнэн дууша басаган театрта уригдажа, зүжэгшэнэй мэргэжэл шудалха хубитай байгаа. За-

луухан Сэрэмжээ түрэлхи хэлээ ехэ найн мэдэхэ байһаһаа гадна, жэнхэни буряад хэлэнэйнгээ уянга нугалбариинь ехэ зохидохонор тааруулжа, шэхэнэй шэмэг болгон ханхинса дуугардаг, дуулагдашье бэлигтэй хэн. Тэрэнһээ гадуур, арадайнгаа ёһо заншал, гурим найн мэдэдэг ушарһаа зохёохы ажалайнгаа түрүүшын үдэрнүүдһээ эхилжэ, харагшадта уринаар харагдажа, анхаралынь татажа эхилэ бэлэй. Тусхай нургуулигүй хэды хүндэ байгашье наань, Сэрэмжээ басаган аргагүй ехэ оролдолго гаргажа, театр тухай ном гурбан шудалһаа эхилээд, бэе дээрэ аргагүй ехэ хорилгын ажал хэжэ, ёһотой зүжэгшэн мэргэжэлэй орёохон замда ороһон юм. Зохёохы ажалда дүршэжэ ябаһан хүн нэгэл үдэр бээе нула табяа наа, сагай урасхалһаа гэгдэжэ, хэдэн алхам гэдэргээ хэнэнтэй жэшээтэй ха юм. Залуу зүжэгшэн бэлигтэй зүжэгшэдһөө жэшээ абажа, зохёохы мэргэжэлээ мүлхихэ, дүрэ роль, ондоо хүнэй зан абари гэшые яжа бэдэрдэг, яжа бэлүүлдэг юм гэжэ мэтһээ эхилээд, мэргэжэлдэнэ хабаатай олон тоото шухала асуудалнуудай удхынь тайлбарилжа гэжэ бүхны сууда сагаа зориулдаг байһан. “Зүжэгшэн хүн бэлигтэй байһаһаа гадуур өөрынгөө зүгһөө хүсэл оролдолго гаргангүй, хүнэй гар хараад, хүнэй хэлэхые хүлээгээд ябаха болоо наа, ошон ошотороо ямаршье амжалта туйлажа шадхагүй. Ондоошье ажалда ябаһан хүн өөрын оролдолгын хүсөөр амжалта туйладаг юм. Илангаяа зүжэгшэн хүн онсо өөрын хараа бодолтой байха зэргэтэй. Өөрын хараа бодолтой хүн наһагдаагүй, хүлээгдээгүй удха шанартайгаар дүрэнүүдээ бэлүүлжэ аргатай” гэнэн Буряад театрайнгаа үндэһэн нуури табиһан ахамад зүжэгшэдэй нургаал заабари бүхөөр хадуужа, юмэнһээ тунхариха гэжэ мэдэхгүй, урагшаа наһатай Сэрэмжээ Уладаева зүжэгһөө зүжэгтэ бэлиг шадбарияа мүлхэл, дүршэл мэргэжэлээ хүгжөөжэл ябаа. Сагай ошохо бүри бээе хүсэжэ нэрэ солотой, арадайнгаа дунда алдартай зүжэгшэн болоһоншье наа, нэгэтэшье бээе дээгүүр абажа ябаагүй, арад зонойнгоо наһаа сэдхэл хүлгөөһэн асуудалнууд дээрэ бодомжолгон, тайлбариинь бэдэржэл, арадайнгаа урда харюусалгатайгаа мэдэржэл ябаа.

Түрэл театрайнгаа тайзан дээрэ С.У.Уладаева зуу гаран дүрэрольнуудые бэлүүлһэн намтартай юм. Тэрэ тоодо Ж.Тумуновай “Сэсэгма” гэжэ зүжэгтэ гол дүрэ болохо Сэсэгмагай

дүрэ бэлүүлжэ, харагшадтай хонирхол татажа эхилһэн юм. Удаадахи ехэ рольнь - Ч.Н.Гениновэй “Соёлмаа, Баташулуун” гэжэ зүжэгтэ Соёлмаагай дүрэ болоно. Үгытэй, ядуу айлай басаган Соёлмаа өөрынгөө үеын болохо Баташулуунтай нэшхэлтэй байбашье, баян шадалтай хүндэ хүсөөр хадамда үгтэжэ, хатуу шэрүүн дарлалта доро зобохо зүдэрхэ хубитай байба. Соёлмаа хэды хүндэ байдалда оробошье, өөрынгөө хуби заяа бэдэржэ, зүжэгтэй түгэхэлдэ жаргалаа олохо шадана. Зохёохы намтараа наял эхилжэ ябаһан Сэрэмжээ Уладаева иимэ драматическа үйлэтэй зүжэгтэ хабаадажа, үйдхар зоболондо дайрагдажа, хэды ядарһаншье наа, жаргалайнгаа түлөө тэмсэжэ ябаһан гүлмэр залуухан Соёлмаагай сэдхэлэй байдал, наһал бодолынь үнэншэмэ тодоор харуулжа шадан габыятай юм. Сэрэмжээ Уладаевагай бэлүүлһэн үшөө нэгэ дүрэ дээрэнэ тогтохо болоо наа, Ц.Шагжинай “Будамшуу” гэжэ зүжэгтэ Гэрэл басаганай роль болоно. Үгытэй ядуу Найдан үбгэнэй басаган Гэрэл хорни баянай хони адуулжа ябатарая, замда ябаһан Елбой ноёной нүдэндэ торсолдожо, наһатай ноёной наһал бодолынь эзэлнэ. “Ноён дээрэ ноён болохо хүсэлтэй наа, энээхэн зарса басага минии наһанаймни хани болгожо, намда үгэ”, - гэжэ Елбой ноён хорни баалана. хорни, нээрээшье, ноён болохонми гэжэ наһан дээрэнэ Гэрэл басагые Елбой ноёндө хадамда үгэхэ гэжэ бүхы шадалаараа оролдон. Гэрэл басаганай дүрэ дээрэ хүдэлхэдөө, залуу зүжэгшэн Сэрэмжээ Уладаева залуухан басаганай хүсэл бодол, эрмэлзэлынь дотор талаһаань ехэ дулааханаар харуулжа шадана. Илангаяа дууша сэдхэлтэй Сэрэмжээ уянгата найхан хоолойгоороо Гэрэлэй дүрые баяжуулжа, харагшадта тон дүтэ болгожо шадан байха юм. Бэлигтэй залуу зүжэгшэн Сэрэмжээ Уладаева Сэсэгма, Соёлмаа, Гэрэл гурбанай дүрэнүүд дээрэ хүдэлхэдөө, буряад уласай үндэһэ яһатанай залуу эхэнэрэй шэнжэ түхэл болон абари зан гэшые ехэ хонирхолтойгоор, сагайнгаа эрхэ байдалһаа дулдажа, шэнэ амисхаал оруулжа, өөрын хараа бодолтойгоор бэлүүлжэ”, - гэжэ театр шэнжэлэгшэд онсолон тэмдэглэһэн байдаг.

Сэрэмжээ Уладаевагай саашанхи зохёохы намтарые хаража үзэхэдэ, элдэб янзын зан абаритай, орёо гүнзэгы хараа бодолтой, шог ёгтотойшье дүрэнүүдые бэлүүлжэ арга шадбаритай, ехэ баян дүршэлтэй зүжэгшэн боложо ябаһанаа олон удаа гэршэлһэн байдаг. Илангаяа буряад, монгол зохёолшодой бэшэһэн зүжэгүүдтэ аргагүй абьастайгаар наададаг гуримтай хэн. Д-Р.Батажабайн “Урбаанай уршагта ябадалнууд” - Балмын дүрэ, Ц.Галановай “Гурбан нарһад” - Хандамын дүрэ, Ч.Ойдовой “Далан худалша” - Тунгалагай дүрэ, Б-М.Пурбуевай “Сасуутан” - Рыгзэмаагай дүрэ гээд, саашан тоолохо болоо наа, барагдашагүй олон, ялас гэмэ дүрэнүүд хойно хойноһоо таһалгаряагүйгөөр нубаринад. Дээдэ үеын харагшад Сэрэмжээ Уладаевагай бэлүүлһэн абьас түгэлдэр дүрэнүүдынь найн наһана ёһотой. наял гэжэ наһаада, ямаршье түргэн гэшэб даа - энэ сагаймнай далай...

Буряад театр Агуу Илалтын 30 жэлэй ойн баярта зориулжа, А.Салынскиин “Барабанщица” гэжэ зүжэг бэлигтэй режиссёр, багша Ф.С.Сахиров найруулжа, олон жэлдэ энэ зүжэг театрай тайзан шэмэглэһэн юм. 1976 ондо Москва хотодо үнгэргэгдэнэн тоосоото гастроллин репертуарта энэ зүжэг оруулагдаа хэн. Гастроллин үедэ энэ зүжэгтэй авторынь - мэдээжэ драматург Афанасий Салынский Малый театрай тайзан дээрэ гаража, халуун альга ташалган доро артистнарые амаршалжа, баярай үгэнүүдые хэлэһэн юм. Энэ зүжэгтэ Сэрэмжээ Уладаева Сашка гэжэ дайнай үедэ хатуу шэрүүниие үзэһэн хүбүүхэнэй дүрые

аргагүй бэлигтэйгээр наадажа, театр шэнжэлэгшэдэй, харагшадтай болон драматург А.Салынскиин үндэр сэгнэлтэдэ хүртэхэл ёһоороо хүртэһэн байдаг. Бэлигтэй зүжэгшэнэй танихаар бэшэ болотороо хубилжа (рольдоо орожо) наадаһан Сашка хүбүүхэнэй дүрые наадаха бүринь ехэ хонирхожо, тайзанай хажуу талада олоороо сугларанхай, аяаашынь алдангүйгөөр хаража зогсошо бэлэйбди. Тайзанай хажуу талаһаа сугтаа хүдэлжэ ябаһан зоной омогорхожо хараха гэшэ “Аргагүй ехэ сэгнэлтэ” гэжэ зүжэгшэд тоолодог юм.

Эрхимээр наадаһан нүүлшын дүрэнүүд дээрэ тогтожо хараха болоо наа, башкир драматург Ф.Буляковай бэшэһэн “Хүгшэд хадамда гараба” гэнэн зүжэгтэ Авдотья гэжэ хүгшэнэй дүрэ бэлүүлһэн юм. Хүдөө нютагай наһатайшуулай гэртэ нүүлшынгээ жэлнүүдые үнгэргэхэ үйлэтэй үншэн үрөөһэн, ганса бэе хүгшэнэй дүрэ Сэрэмжээ Уладаева бэлүүлхэдэ: “Хүн гэшэ ямаршье хүндэ байдалда ороходо үйдхар гашуудалда дарагдажа, бээе уруу даража ябаха ёһогүй. Зоной дунда ябаа ха даа, бээе өөдэ татажа, нэргэг хонороор ябаха, тойроһон зондоо тойбо татахагүй, шадал зэргээрэ туһатай байжа үзэхэ. Нэгэл дахин угтэһэн наһан соогоо уйдаха сагтань уйдаад, хүхичэ сагтань хүхээшье наа, үлүү гаража, хүн нэрээ алдангүй ябаха ёһотой!” - гэнэн хараа бодол баримталжа, дүрэ дээрэ хүдэлһэн байдаг. Хүнэй харахада, омог дорюун, хүхюүтэй, зугаатай хүнэй абари зан үзүүлжэ, зосоонь орёлгой байһан үй гашуудалаа даража шаддаг, урагшаа наһатай хүгшэнэй дүрэ харуулжа, харагшадтай анхарал болон магтаалда хүртэһэн байдаг юм.

Буряад театрай зүжэгшэд бултадаа дууша сэдхэлтэй байһаһаа гадуур, найхан дууша хоолойтой юм. Гэбэшье, Сэрэмжээ Уладаева, илангаяа найхан хоолойгоороо бэшэһнээ илгардаг байһан юм. Минии эндэ магтажа бэшэһэнэй үлүү... Арад зомнай бэлигтэй зоноо сэгнэжэшье, үргэжэшье шаддаг... Буряад театрай концерт-наадан Сэрэмжээ Уладаевагай хабадалгүй үнгэрдэггүй байгаа. Арадайнгаа дуунуудһаа эхилээд, мүнөө үеын монгол, буряад композиторнуудай дуунуудые ямар ирагуу найханаар хангуурдадаг байгааби? Буряадаймнай “Алтан гургалдай” гэжэ арад зомнай дэмы нэрлээгүй. “Нахис хотос гэшхэлһээр, Намдаа шимни ерыш даа...” - гэжэ, ханхинса дуулаһаар, өөрөөшье нахис-хотос гэшхэлһээр, тайзан дээрэ гаража ерэхэдэн, харагшаднай нэрьемэ альга ташалгаар угтадаг хэн. Бэлигтэй зүжэгшэн Содном Будажаповтай хамта дуулаһан “Хаанайнайл ааб?” гэжэ дуунинь Буряадай радиогой алтан жасада хадагалагдажа, “Баян талын аялга” гэжэ радиожурналда мүнөөшье эздэлжэ, шагнагшадтай сэдхэл зүрхые хүлгүүлжэ, урма баяр түрүүлһэн зандаа ха юм.

“Сэрэмжээ Уладаева ерээ гү?” - гэжэ, бахархалаар дүүрэн асуудал, мүнөөшье хүрэтэрөө минии шэхэндэ элихэнээр соностоно. Арадаймнай гүн сооһоо урган гараһан, агуу бэлигтэй зүжэгшэднай – түрэл арадайнгаа шэмэгын боложо тодордог заяатай ха юм даа. **Россиин габыята болон Буряад Республикын арадай артист, түрэл арадайнгаа шэмэг болоһон Сэрэмжээ Уладаевна Уладаева мэтэ бэлиг түгэлдэр хүбүүд, басагадые түрэл Буряад театрай - урдаа хараха соёлоймнай гуламта - саг үргэлжэ хүмүүжүүлжэ, арад түмэнэйнгөө эльгэ зүрхынь уяруулжа, урмашуулжа, одо заяан хүр хүлдиень дээрэ үргэжэ ябахань дамжагүй гэжэ найдаха дурамни хүрэнэ.**

Доржо СУЛЬТИМОВ.

Зураг дээрэ: Ц.Пурбуев С.Уладаева хоёр.

Манай хөөрлэдөөн

Найдан ЧИМБЕЕВ: "НАЙНДЭРТӨӨ НЮТАГ ЗОНОО ЗОЛГОНОБДИ"

Аймаг аймагаараа илгаран, Сагаалгание угталга Аһүүлэй үедэ анханайнгаа удха алдажа байна. Илангаяа залуушуулай анхарал нуладажа байна гэбэл, алдуугүй. Зарим аймагайхид Сагаалганай наадан соёлой эмхинүүдтэ хэхээ болижо, үнэ сэнтэй ресторануудта үнгэргэнэ. Зүгтөө архи дэлгээн "арадай" найрнууд болошоно. Арадайнгаа заншал нэргээхэ зорилгоёо үлүү гаргажа байна бэшэ гүбди? Агууехэ Чингис хаанай "Ехэ зарлиг" гэнэн түүхэтэ хуули мартаха хэрэггүйл хаш. Тэрэнэй ёһоор, буряад зон 40 наһа хүрөөгүйшүүл архи амандаашье хэхэгүй, дээшэ наһатайшуул хаа-яхан хүнэй архи амталхада болоно ха юм. Хотодо ажаһуудаг хүдөөгэйхид нютагайхидтаяа уулзажа, золгожо, мэндэ амараа мэдэлсэн, һониноо дуулгалсан, ажал хэрэгээ хэлсэхэ зэргэтэй. Эндэ жэшээ боломоор нютагай эмхи - Хяагтын аймагайхид болоно. Тэрэнэй түрүүлэгшэ, Арадай Хуралай депутат Найдан Чимбеевтэй уулзажа хөөрлэдэб.

- Балшар бага наһандатнай Сагаалган яагаад угтадаг байгаа?

- Минии үетэн Сагаалганда айлаар ябажа сагаалхые үзэһэн байна. Минии гэртэхиндэ хүршэнэрнай ерэжэ, таанар юундэ манайда сагаалхаяа ерэнэгүйбта? Бидэ ямар нүгэл хээбибди, та бидэниие хүндэлнэгүй гээшэ гүт гэхыень һананаб. Гэртэхимни сүлөөшьегүй байһан аад, забһар оложо, хүлисэл гуйжа, хүршэнэртөө айлшан ошодог һэн. Тиигэжэ аха захатаниие хүндэлхэ шухала байгаа. Би Сагаалганай урда үдэрнүүдтэ уһаяа шэрэжэ, түлээгээ ехээр бэлдэдэг һэм, хэдэн үдэр сүлөөтэй байха гэжэ. Эдэ үдэрнүүдтэ хэн нэгэнтэй хэрэлдэжэ болохогүй. Бидэ, багашуул, айл бүхэндэ орожо, амтатэй эдээгээр хүндэлүүлдэг байгаа.

- Мүнөө сагта яажа сагаалдаг гэшэбта?

- Сагаалганай урда тээ дасан ошожо, бүхы хэрэгээ бүтээдэгби. Бүтүү үдэрэй заншал ёһо сахидог, аха захатанаа золгодог, хии

- Найдан Данзанович, танай аймагай бүлэгэйхид ехэ эдэбхитэй ажалаа ябулдаг гэжэ дуулаабди...

- Сагаалган гүрэнэй хэмжээндэ тэмдэглэжэ эхилһээр, хүн зон ёһо заншалаа һайн мэдэжэ, ажабайдалдаа хэрэглэжэ эхилээ. Гэхэтэй хамта, залуушуул эдэбхи багатай байна. Нютагайхидай уулзалга хэрэгтэй. Бидэ энэ тэрэ асуудал шийдхэжэ, хэлсэжэ,

эрхимүүдэйнгээ амжалтаар омогорхожо, баясажа байдагбди. Энэ тэрэ хэрэгтэ нютагайхид туһа эридэг. Тээд манай эмхи гүрэнэй бэшэ, ниитын ха юм. Ямаршые мүнгэ зөөриин орошогүй. Тиигэбэшье, үмсын хэрэг эрхилэгшэ - нютагай хүбүүдтэ хандажа, залуушуулые дэмжэхыень уряалдаг гэшэбди.

- Хяагтынхид Сагаалган яажа угтадаг бэ?

- Жэл бүри хэгдэһэн ажалай дүн согсолдогбди. Нютагнаа урган гараһан артистнарай концерт наада табижа, нютагайхидаа хужарлуулнабди. Танил үхибүүдые тайзан дээрэ харахада, ехэ зохид, сэдхэлдэ аятай байдаг ха юм. Мүн спортын, соёлой, һуралсалай алишые талаар бэлигтэй залуушуулые тэмдэглэжэ, тэдэндэ багахан гар бэлэг барюулдаг һайхан заншалтайбди.

мори хийдхүүлдэг, бүхы зондол адли сагаалдагбди.

- Мүнөө сагта аймаг аймагаараа илгаран, Сагаалгание тэмдэглэлгэ бүхыдөө буряад арадые нэгэдүүлнэ бэшэ, харин холодуулна гэжэ хэлсэнэ. Та юун гэжэ һананат?

- Бүгдэ буряадые нэгэ гартта суглуулха аргагүй ха юм даа. Аймаг аймагаараа хубааран сэнгэлгэдэ муу юумэ харанагүйб. Энэтнай бага Эхэ ороноо, түрэнэн тоонто нютагаа дурсаһан, тэгүүлэн тэмдэг ха юм. Хоёр аймагуудые нэгэдүүлэн, тэмдэглэжэ болоно, жэл бүри нэлгүүлэн. Гэбэшье, мүнөө сагта зарим зоной салин, пенси бага хэмжүүрэй ха юм. Өөһэдөө театр, концертдэ билет абажа бирахагүй. Тиимэһээ Сагаалганай найрта ерэжэ, нютагайхидтаяа уулзажа, концерт наадаар сэдхэлээ хужарлуулна гэшэ. Сагаалган - манай буряад арадта гүнзэгй удха шанартай һайндар ха юм. Танай хуудананда гараха арга боломжоёо хэрэглэн, февралын 15-да Гүрэнэй филармонийн байшан соо үнгэрхэ аймагайнаа Сагаалганда хяагтынхидаа уринаб.

Цырема САМПИЛОВА.

«Минии сагаан һара» конкурсно

БАГА НАНАЙМ САГААЛГАН

Оронго нютагнаа 2 модо оршодог "Улаан Одон" гэнэн газарта 1932 ондо долоон үхибүүтэй аилай 2-дохи үхибүүн боложо түрэнэн хүм.

Минии бага байхада, Сагаалган гэшэ ехэ хорюултай һэн. Хүн зон үргэнөөр тэмдэглэхээ түбэгшөөдэг һэн. Гэбэшье бидэ, багашуул, айл хотоноороо наадажа ябахада, амтатэй эдээ яһала бэлэг абадаг бэлэйбди. Минии түрэнэн эжы (1903 оной) гэртэ багахан гунгарбаатай һэн. Тэрэнэ хара үглөөгүүр нээжэ, сэржэмээ үргөөд, хаагаад байдаг һэн. Нютагайманай Ошор гэжэ үбгэнэйдэ ехэ томо бурхан табятай, һайханаар сахигдажа байдаг һэн. Томо гэгшын саахар бурханда дэлгээтэй байдаг бэлэй, одоо тиимэ саахар бэшэ хаанашье хараагүйб. Мүн Ринчин Доржо үбгэнэйдэ ехэ томо бурхан тахигдадаг һэн. Сагаалганда эжымни үхэрэйнгөө үбсүү шанаад табидог бэлэй.

ДАЙНАЙ ЭХИЛХЫЕ ЭЛИХЭНЭЭР НАНАНАБ

Бэрхэ һурана гээд, намай Хурамшын пионерлагерьта эльгээгээ һэн. Тэндэ байтарни, дайн эхилээ бэлэй. Бидэниие һүни нэрюулээд, хүбүүд, ба сагад гэжэ хубаагаад, Баян гол гэжэ горхойной эрьсээр мүлхюулээд, хүбүүднай бидэниие түлхижэ унагаагаад, дайсанаа дараа гэнэн удхатай байгаа гэшэ гү даа, мүнөө тухайлдам.

Гурбан наамхай үнээтэй бэ-

лэйбди. Дайнда туһа хүргэжэ, айл бүхэн намартаа мяха, хабартаа 50 үндэгэ, бүхэли зундаа һу тушаадаг һэн. Би һургуулидаа ошоходоо, зуураа маслозавод бидон соо һу абашадаг һэм. Ганзурино станциин түмэр харгыда ороһоёо модон хайрсагууд соо хээд, тушаадагыень һананаб. Эжымни сула арһа элдэжэ байдаг һэн, буу бариха хургатай бээлэй нэхэдэг, оёдог байгаа. Арһан дэгэл, бээлэй совет сэрэгшэдтэ эльгээдэг һэн.

АМТАТАЙ "ВАРЕЦКА" АСАРДАГ БЭЛЭЙ

Дайнай үедэ манай буряадууд ехэ үлдэжэ зобоогүй. Үхэр малаа баряад, һу сагаагаа эдээд лэ амидараа бшуу. Хилэмэн хомор байдаг һэн. Эжымнай тоһоёо худалдаад, хилээмэ городһоо асардаг байгаа. Сэлэнгэ мүрэнэй хүрэхэдэ, эжымни Тарбагатай тосхон ошожо, арһа шүрбэһыень элдэжэ, дэгэл юумэ оёод, капуста, хартаабха асардаг һэн. Зоя гэжэ нэгэ хүгшэнтэй дүтын танил болоо. Ород пезшэн соо тыквэ булаад, тэрэнэ варенка гэжэ нэрлэдэг һэн. Одоол амтатэй, саахартай, хүрин үнгэтэй эдээн байгаа.

САГААН ГОРОХОТЙ УЛААН ПЛАТИ

Нэгэтэ эжымни барахоолхо дээрэнэ намда улаахан аад, сагааханууд горохотй плати абажа ерээгшэ һэн. Тэрэ платидаа ехэ дуратай, Мартын 8, Майн 1 гээд һайндэрнүүдтэ үмдэдэг байгаа. Тиигэжэ хэдэн жэл үмдөө һэм. һургуулидаа эрхим һуранаш гээд намда 3

метр ягаахан сатин үгөө бэлэй. 2 модо зайда һургуулиһаа ерэтэрээ, зуу дахин тэрэнэ нээжэ гаргаад лэ, харан-харан гэртээ ерээбэб. Эжымни тэрээгээр намда плати, дүүдэмни самса оёгшо һэн.

ЯГААН, НОГООН, УЛААН МОНСОГОРХОН ХАМПЕЭДХЭ

Минии аба тэрэ үеэр бодоходо, яһала шадалтай хүн байгаа ха. Юуб гэхэдэ, һүнэй, оёдойой машинануудтай, велосипедтэй байһан. Томо гэгшын ялагар самовар табятай байгша һэн. Абамини Баргажан хүрэтэр улаа шэрэдэг һэн. Юуб гэхэдэ, Улаан-Үдэһөө Баргажан руу эдээ хоол, эд бараа захиадань, мори шаргаар абашажа үгэдэг байгаа. Тэндэһээ ерэхэдэ, абамни монгосорхонууд улаан, ногоон, ягаан үнгэтэй хампээд асардаг һэн.

САЛИНГАЙ ОРОНДО ОБЛИГАЦИ

Колхоздо ажал хэхэдэ, салин хүлһэ үгэдэггүй, гансал облигаци үгэхэ. Хаанашье хүдэлэ, Саянтын МТС-тэ комбайнер гү, колхоздо таряа хадана гүш, адлил облигаци үгэхэ. Газет дээрэ облигациин таблица байха, би нэгэтэ 200 түхэриг шүүгээд, Улаан-Үдэ ошожо абаа һэм. Ажалта үдэр гээд тоолохо, 50 мүнгэн, 30 мүнгэн, үритэйшые хүн байха. Ажал хэдэг хүндэ 16 кг ороһоо үгэхэ. Тэрэнэ тээрмэдээд, хара талха хэжэ, хилээмэ баридог байгаа. Үхэрэй арһаар гуталай ула хэдэг, хониной, үхэрэй арһа Сотниково абашаад, булгайр болгодог һэн. Ноһоо тушаагаад, валенка абахаш. Колхоз нэгэ полуторка машинатай байха, тэрэн дээрэ һуугаад,

Сотниково ошохош. 1973 оной ноябриин 3-да колхознай совхоз боложо, салин хүлһэ үгэхэ эхилээ. СССР гүрэнэй удаа Росси гүрэн болоходо, облигацинууд мүнгэн болгодоо. 100 солхообой орондо 10 түхэриг гээд нэлгэһэн юм.

ЯМААН ХЮДАГДАА ҺЭН

Н. Хрущевой гүрэнэй засаг хүтэлбэрлэжэ эхилхэдэ, саг гайтайшаг болоо һэн. Үхэр малаа олоор үсхэжэ, үри хүүгэдэ эдээ хоол, хубсаһа хунараар хангажа байтарнай, хүдөө нютагуудаар мал зөөрүүлжэ эхилээ. Айл бүхэн нэгэ үхэртэй, нэгэ гахай, табан хонитой байха аргатай, энэ хэмһээ үлүү гаргажа болохогүй байгаа. Хүдөөдэ яһала туһатай ямаан огтолон үгы хэгдэһэн юм.

БУРЯАДТА ҮНШЭН ХЭНЗЭ БАЙГААГҮЙ

Минии наһанаймни нүхэр Шойжол Будаев жолоошон, хэлхээ холбооной радист Хингаанай үндэрые дабажа, Харбин, Мукден хотонуудые сүлөөлһэн, Япон дайнда илагшын медальда хүртэһэн хүн гэшэ. Аилай гурбан хүбүүд үншэржэ, нагасындаа үндыһэн. Буряад зон гэшэ наһатайшуулые болон хүүгэдые үншэрүүлдэггүй, түрэл гаралынь, нютагайхид үргэжэ абадаг байһан. Харин мүнөө сагта үншэн хүүгэдэй байшанда, наһатайшуулай интернадуудта буряад зон харагдадаг лэ болошоол даа. Энэмнай ехэ буруу юумэн гэшэл даа. Элинсэгүүдэй сахижа ябаһан нигүүлэхы сэдхэл хүмүүжүүлхэл хэрэгтэй.

Цырен-Ханда БУДАЕВА, 82 наһатай, Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг.

“ХАМАГ МОНГОЛ”

сэдвээр уулзана

Сагаан нарын шэнын 2, 3-нд “Монгол туургатны сагаан сар 2013” нэрын доро Монгол туургатнууд хамтран Цагаан сарын мялаалга үргэхэ гэжэ байгаа. Одоогоор Халимаг, Тува, Өвөрмонгол, Якут, Буриадын нэрт дуучид Монголд ирсэн байгаа юм. Тэдэнэр Үндэсний мэдээллэй түбтэ “Хамаг Монгол” сэдэбэй хүрээнд сэтгүүлчидтэй уулзахаар болон байна.

21 АЙМАГТА

“ГАЛ БАДАРААХА ЁНОЛОЛ” БОЛНО

“Хамаг Монгол” түсэлэй хүрээндэ цагаан сарын шэнын 2, 3-нд “Монгол туургатны цагаан сар 2013” гал бадарааха ёнололые үйлдэх юм байна. Дуучин С.Жавхлан Монгол туургатнаараа Монгол ёс заншлаа дэлгэрүүлэх зорилготой “Хамаг Монгол” проектые ударидан хэрэгжүүлж байгаа аж. “Хамаг Монгол” түсэлэй хүрээндэ 2013 оной туршада Монголын 21 аймаг, Ородой холбоото уласай Халимаг, Тува, Буриад, Үбэр Монголой Хүлэн Буйр зэрэг улас уласай аймагуудаар тойрон “гал бадарааха ёнолол” хийх юм байна. Тиймэһээ С.Жавхлангийн урилгаар Ородой холбоото уласай Халимаг улсын дуучин Жангарч Шаран Дийма, Тува улсын дуучин, хөөмэйч Саядаш Монгуш, Буриад улсын дуучин Чингис Раднаев, Үбэр Монголой дуучин М.Баясгалан, Хүлэн Буйр аймгийн соёлын компанийн продюсер Батсүх нар Монголд хүрэлцэн иржээ. Тийгэжэ уг түсэлье сүлд дуу болох “Хамаг Монгол” дууг зохиож, тун удахгүй үзэгч, сонсогч олондоо тус дууны клипийг хүргэхээр ажиллаж байгаа гэнэ.

Б.ШАРАВ “Морин хуур-2012” наадмын гран-при хүртлээ

Монголын хүгжэмэй зохиолчдын нэгэдэһэн холбоонһоо заншалта болгон зохёон байгуулдаг “Морин хуур-2012” наадам Соёлой үргөөндэ 26-дахи жэлдээ Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ивээл доро амжилттай боложо үндэрлэлөө. Наадамай шүүгшэдэй бүридэлдэ Арадай жүжэгшэн, хүгжэмэй зохёолшо П. Хаянхярваа, хүгжэмэй зохёолшо Д. Цэвээнравдан, Монголын үндэсний телерадио компаниин найруулагч, хүгжэм судлаач Р. Ганбаатар, хүгжэм судлаач, доктор Д. Энхцэцэг, хүгжэмэй зохёолч Н.Чулуунхүү, хүгжэмэй зохёолч Г. Энхбаяр нар багтаан байба.

Тус наадамда нийтэ 100 гаран уран бүтээл өрсөлдөжэ, 25 дуу түгэхсэлэй шатанд шалгараад байсан билээ. Тийгэжэ 25 уран бүтээл гала-тоглолтын тайзнаа эгшиглэлээ. Түгэхсэлэй шатада шалгаржа үлдэһэн 25 уран бүтээлһээ 11 шагналай эзэдые тодорүүлсан юм.

ТУСХАЙ 7 БАЙРАДА ШАЛГАРБА:

1. Цэн.Эрдэнэбат “Егүүээр хутагт”
2. Ш.Өлзийбаяр “Ховдын цэнхэр уул”
- 3.Төрийн хошой шагналт, хөгжмийн зохиолч Н.Жанцанноров “Арвайн тал”
4. Н.Баасандорж “Нийслэл бидний өргөө”
5. Б.Бат-Эрдэнэ “Гүйгүүл морь”
6. А.Энхтайван “Ижийнхээ дэргэд”
7. Ц.Чулуунбат “Нэгэн учрал”.

Харин гурбадугаар байрада хүгжэмэй зохёолч Х.Мөнх-Ертенц “Үгүйлэн санахын романс”, хоёрдугаар байрада хүгжэмэй зохёолч

Т.Сэр-Од “Монголоо санасан сэдхэл”, түрүүшын байрада хүгжэмэй зохёолч, Монголын хүгжэмэй зохёолчдын холбооны юрэнхылэгч Б.Бямбабаяр “Дуунд эвэртэй Монгол” бүтээлээрээ тус тус шалгарлаа.

Түрын шагналт, хүгжэмэй зохиолч Бямбасүрэнгийн Шарав “Аминаас үнэтэй Монголын газар шороо минь” уран бүтээлээрээ шалгарч “Гран при” шагналын эзнээр тодорлоо. Түрын шагналт Б.Шаравын хубида “Морин хуур-2012” наадамда нүүлэй 10 жэлдэ оролцоогүй байгаа.

Энэхэн наадамые анхан 1987 онд Монголын хүгжэмэй зохёолчдын холбоо Монголын үндэсний телевиденитэй хамтарч ханаачлан “Морин хуур” нэртэйгээр зохёон байгуулж эхэлсэн юм. Анхны “Морин хуур” наадамда хүгжэмэй зохёолч Ч.Сангидорж “Монгол далай” дуугаараа түрүүлж байжээ.

“НОГООН НҮДЭН ЛАМ”

БЕСТСЕЛЛЕР ТҮРҮҮЛЛЭЭ

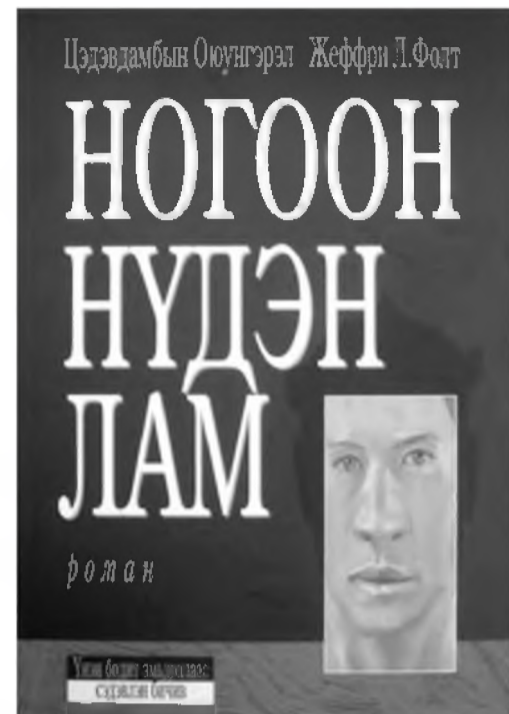
“ИНТЕРНОМ” номын их дэлгүүртэй хамтран уншагшадай таашаалда нийцэж, борлуултаараа түрүүлэн бестселлер бүтээлые долоо хоног бүри каналаар танилцуулдаг билээ. Үнгэрхэн долоо хоногой бестселлерэй жагсаалтые Ц.Оюунгэрэлэй “Ногоон нүдэн лам” роман тэргүүлжээ.

Зохёолч энэ номоо Монголд улас түрын харшалтада сүлэгдэжэ байһан хохирогшод, тэдэнэрэй ара гэр, үри хүүгэдтэ зориулан бичжээ. Хүдөөгэй залуу эр, сайхан бүһэгүй Сэндмаа, хийдэй эдир лама Баасан нарын ээдрээтэй хайр дурлалын түүхээр ороо бусгаа нийгэм, аймшигт аллага яргалал, олон мянган гэмгүй лама хара хүмүүсье хэрхэн хоморголон хорооһон, тэр үед яг юу болсон, үйл явдлын талаар өгүүлдэг.

Тийхэдэ “Баримтат бүтээл”-ийн түрэлье “Очир огтлогч” ном түрүүлэн байна.

Уран зохиолын bestseller 10 ном:

1. “Ногоон нүдэн лам” Ц.Оюунгэрэл
2. “Сорхугтани” - Б.Сарантуяа
3. “Бид амьд хүмүүс” - Айн Ренд
4. “Галаар наадагсад” - Сүзаань Колинз
5. “Үзэхийн хязгаар” - Л.Өлзийтөгс
6. “Чонон сүлд” - Зян Рун
7. “Шүгдэн” - Г.Аюурзана
8. “Өлсгөлөн тулаан” - Сүзаань Колинз
9. “Монголын сонгомол өгүүллэг” - Г. Аюурзана, Л.Өлзийтөгс
10. “Бөөгийн домог” - Г.Аюурзана романууд тус тус багтжээ.

Баримтат бүтээлэй bestseller 10 ном:

1. “Очир огтлогч”
2. “Монголын их хатдын нууц товчоо” - Жак Уэтерфорд
3. “Oxford-Англи-Монгол Монгол-Англи үбэрэй толь бичиг”
4. “Өглөөний хүн” - Сайшо Хироши
5. “Эртний Түвдийн залуужуулах рецепт”
6. “Өнөөдрийн ертөнцийг үндэслэгч эзэн Чингис хаан” - Жак Уэтерфорд
7. “Алтан Дэйл Карнеги” - Дэйл Карнеги
8. “Стив Жобсын бүрэн цагид”
9. “Эмэгтэй хүний амьдрал 20 наснаас эхэлдэг”
10. “Черчилл”.

Д. БОЛД

МОНГОЛЫН СОР БОЛСОН ШҮЛЭГҮҮДЫЕ ДУУ БОЛГОН МҮНХЭЛӨӨ

Түрын соёрхолт дуучин Д.Болдын «Монгол поп-2» сомог албан ёсоор нээлтээ «Blue sky» цамхаг байшанай III давхарт байрлах «Crystal hall»-д хийлээ.

Тэрэнэй бээе даан арбадахи сомог болон мүндэлж байгаа «Монгол поп-2» нь Монголын арад түмний ширээний ном болсон Төрийн соёрхолт, яруу найрагч Р.Чойном агсаны “Сүмтэй будрын чулуу” номд орсон “Намрын тухай бодол”, Ардын уран зохиолч, төрийн шагналт Б.Лхагвасүрэнгийн ханьдаа зориулан бичсэн “Чамдаа би хайргүй байхын аргагүй”, соёлын гавьяат зүтгэлтэн, яруу найрагч Ш.Гүрбазарын “Монгол түмэн”, соёлын гавьяат зүтгэлтэн Б.Догмидын “Ижилгүй ганцхан амраг” шүлгүүдийг дуу болгон мөнхөлж буйгаараа онцлог юм.

Түүнчлэн Төрийн соёрхолт дуучин хэмээх эрхэм шагналыг хүртсэнийхээ дараа өөрийн бодол санааг шигтгэн зохиосон түүний анхны “Хүн болж төрсөн минь учиртай” дуу ч мөн багтсан байна.

СПУТНИКОВОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ МОНГОЛИИ, ВНУТРЕННЕЙ МОНГОЛИИ

DDISH TV – это более 60 каналов Монголии, Внутренней Монголии, Китая, Австралии и России Телеканалы, доступные для просмотра абонентам: на монгольском языке - Mongolian National Broadcaster, EDU TV, Улаанбаатар, C1 TV, ТВ 5, ТВ 8, ТВ 9, Ийгл ТВ, Монгол HD, Эх орон, NTV, АИСТ Монголия, SportBox, Соёмбо, Dream TV, Оллоо, Inner Mongolia – Өвөр Монгол, Шинэ Дэлхий, Одон ТВ; на английском, русском, немецком, китайском языках - Discovery Channel, DW-Asien, BBC, Australia TV, Музыка, Дом Кино, Телекафе, CCTV, Пекин ТВ, Шанхай ТВ. Установка антенны. Тел.: 8-983-532-27-86 DDISH TV – лучший подарок к празднику Цагаан Сар

2013 оной зурхай

АРБАН ХОЁР ЖЭЛНҮҮДЭЙ АНХАРАЛДА

Ш Хүндэтэ хүзэгтэн, уншагшад! энэ Хара уһан могой жэлдэ ажалдаа амжалтатай, ажабайдалдаа, гэр бүлдөө аза жаргалтай, тэнгэридээ мүргэжэ, тэгшэ тэнюун ажаһуужа, бурхандаа мүргэжэ, буянтай ажаһуужа, элүүр энхэ, эбтэй эетэй, энхэ амгалан, урагшаа ханаатай, урма зоригтой, улад зондоо хүндэтэй байхатнай болтогой!

ТУУЛАЙ
Түрэн он: 1927 1939
1951 1963 1975 1987 1999
2011

Ажал түрэл, хубиин амидаралдаа оной эхээр онсогой эдэбхитэй байжа шадабал, үүлэй хахадтаа тайбан, татай байжа шадахат. Танай найхан сэдхэлые муу хүнүүд өөртөө ашаглажа магадгүй, тиимэ хэн тула ажал хэрэгтэнтэй таагүй нүлөө үзүүлжэ болохоор хүнүүднээ болгоомжологты. Юрэнхыдөө наа, могой болбол туулайтай тиимэше хайн бэшэ. Иимэһээ хара уһан могой жэлдэ зорилгодоо хүрэхын түлөө аалиханаар жүдхэгты. Оной үүлшээр танай амидаралай бүхы хүрээндэ хайн найхан болохо юм.

ЛУУ
Түрэн он: 1928 1940
1952 1964 1976 1988 2000
2012

Үнгэрһэн ондо эхилһэн ажалаа хэбээрнь үргэлжэлүүлхэ жэл. Хэзээнһээ нэгэ түрэл болохоор могой лууе өөрынгөө найдабаритай туһалагша болгодог. Луунууд энэ жэл эршэмтэй алхам хэхэ хэрэггүй, хүсэжэ ханажа байһан амжалтыетнай асархагүй юм. Юрэнхыдөө луунууд энэ жэлдэ урдынхитай адляар баярхан, хайн найханаар ябажа, олон найхан арга хэмжээндэ оролсохо. Луу шүүмжэлэл хүлээн абаха дурагүй, хэрзэги гэжэ боломоор, тогтоборигүй зан аашатай. Луу энэ ондо могойн ухаае гаргажа шадабал, бусад хүнүүдтэй ойлголсожо, эрьен тойронойнгоо хүрээлэлдэ орожо шадаха. Олонхи луу энэ жэл гансал өөрынгөө, ойро тойронойнгоо хүнүүдэй амидаралда нүлөө үзүүлхэ шухала, наашатай шийдхэбэри гаргаханда, оролсохо болоно.

МОГОЙ
Түрэн он: 1929 1941
1953 1965 1977 1989 2001
2013

Могойнуудые энэ жэл олон шухала үйлэ ябадал хүлээжэ байна. Танай ажаидаралда хубилалта асарха зурган жэлэй хугасаатай шэнэ үе эхилжэ байна гэшэ. Тиихэдээ энэ шэнэ үедэ асуудал бэрхшээлтэй юмэ дахуулжа орохогүйн тулада тэрэ бүхэнөө шийдхэбэрлхэ хэрэгтэй. Эдэбхитэй, шийдэмги байгаагүй наа, энэ хугасаанда ехэ амжалта оложо шадахагүй бшуут. Гансал амархые мэдэнгүй хүдэлөө хаатнай, Хара уһан могой танда хайн найхан үйлэ хэрэгүүдые асарха болоно.

МОРИН
Түрэн он: 1930 1942
1954 1966 1978 1990 2002
2014

2013 он морин жэлтэндэ аза жаргал, амжалта дүүрэн байха юм байна. Энэ ондо та бүхэндэ олон найхан үйлэ ябадал тохёожо, гэнтын бэлэг мэтэ ханагдаха болоно. Морин жэлтэн хүнүүдтэй харилсаха харилсаандаашье сэдхэл хангалтай байжа, ажаидаралдатнай шэнэлэл асарха, олон шэнэ танил, хани нүхэдтэй болохот. Моринууд жэлэй туршада олоной анхарал доро байжа, ноёд хайд болон нүхэдэйнгөө зүгһөө олон найхан ханал хүлээжэ абаха болоно. Хубиин ажаидаралдаашье сэдхэл хангалтай байха. Тиихэдээ оролдосотой байгты, хуби заяанай бэлэгые миин лэ хүлээжэ хэрэггүй.

ХОНИН
Түрэн он: 1931 1943
1955 1967 1979 1991 2003
2015

Хониуудта энэ жэл ёһотой үльгэрэй юмэн шэнги байхань. Тэдэ ажал, ажаидаралдаа урагшатай, алдуу дутагдалгүй байжа, хүсэһэн бүхэниинь бүтэжэ байха болоно. Хэшээжэ жүдхэжэ, туршалга гуримталуулжа

хүдэлөөгүй хаатнай, баһа таагүй зүйл тохёолдожо болохо. Хониууд бусадтай туһа дэмжэлгэгүйгөөр жүдхэхэ дурагүй. Гэхэдээ 2013 ондо бусадтай туһада дэмыдэ найданхаар, өөрынгөө нөөсэ боломжодо үлүү найдагты. Асуудалые шийдхэхэдэ, эрид алхам хэжэ, эршэ хүсэтэй байбал дээрэ. Хани нүхэдтээ уулзажа, түрэлхидэйнгөө ойро байн, аялжа наадажа, дура һонирхолтой юумээ хэхэ хэрэгтэй. Тиибэл хүсэ шадал нэмэгдэжэ, бэрхшээлые дабан туйлахада, тон хэрэгтэй эршэ хүсэтэй болохот.

БИШЭН
Түрэн он: 1920 1932
1944 1956 1968 1980 1992
2004

Бишэнүүдэй хубида 2013 он эршэ хүсэтэй хүдэлөөнтэй жэл байха. Бишэн хадаа имагтал могойе зорёолжо, амидаралай баяр баясхалантай, ямаршые юумэндэ амархан һурадаг амитан. Уһан могой баһа зарим талаараа наад бэрхшээл үүсхэхэдэ болохо, тиимын тула аюулһаа холо байхын түлөө ухаа гаргаха хэрэгтэй. Энэ жэлдэ нилээдхэн зүршэл тудажа, ханаа зобоожо болохоор, тэрэниие шийдхэбэлтнай, бүхы юумэн хайн найхан болохо.

ТАХЯА
Түрэн он: 1921 1933
1945 1957 1969 1981 1993
2005

Тахьянуудай хубида тиимэше тайбан бэшэ, анхаралтайл ябаха жэл. Тэдэ жэлэй туршада хайн найхание олохо гэжэ нилээдхэн бүхиндаатай байхань. Жэлэй туршада гансал ажаллаа анхаржа, хамта олонойнгоо дунда нэрэ хүндэтэй байбал, хүдэлмэритнай сэгнэгдэхэ. Маргаан зарга, хонжотой нааданда оролсобол, магадгүй һүйдхэл дахуулхандаашье болохо. Энэ ондо хайра сэдхэлтээ ушарбал, удаан үргэлжэлхгүй байхадаа болохо юм.

НОХОЙ
Түрэн он: 1922 1934
1946 1958 1970 1982 1994
2006

Ерэхэ 2013 ондо нохойнууд ехэ эршэ хүсэтэй, ухаалиг байха ёһотой. Ажалдатнайшые, гэртэнийшые, өөрһөөнтэй тон ехэ этигэл найдабари, хэсүү хүндэ зүйл нэхэхэ болобошые, нохойнууд тэрэ бүриие бээлүүлжэ шадахагүй. Үнгэрһэн ондо нохойнууд ажаидаралдаа ехэ амжалта олохоон бшуу даа. Тиихэдээ ерэхэ Уһан могой жэл нохойнуудай хубида ехэхэн шалгалта болохо. Жэлэй туршада өөрыгөө хэн болохые гэр оронойхин болон дарга ноёдтоо харуулха хэрэгтэй болобошые, хаанашье наа, өөрынгөөл байрада байха болонот.

ГАХАЙ
Түрэн он: 1923 1935
1947 1959 1971 1983 1995
2007

Хэдыгээр могой жэл өөрөө тайбан бэшэ байха болобошые, гахайнуудай хубида таатай, ашаг оролго хайтай жэл болохонь. Мүнгэнэй талаар ханаһан, бодоһонтнай бүтэхэ. Гансал эд бараанай талаһаа ашаг үгы, танил тала, харилсаанай тухайдашые гайхамшагтай үрэ дүнтэй байна. 2012 он гахайнуудта сүлөөтэй, хангалтай амидарха боломжо олгоһон. 2013 ондо баһа үргэлжэлжэ, шэнэ шэнэ амжалта дахуулха. Эршэ хүсэтэй гахайнууд хүсэрхэг байха болобошые, хүсэ шадалаа нула дэмы үриһэнэй хэрэггүй. Хара уһан могой болбол гахайнуудта саашадаа үдэжэ дэбжэхэдэнь наад боложо байһан бүхы юумэ таягдан хаяхадань туһалжа, хүсэлыень бээлүүлхэ юм. Иихэдээ хамаг юумэн хайн найхан боложо, ажаидаралтнай дээшлэхэ. Хайра дурлалай талаар бэрхшээлые дабан туйлахадаа, ехэ болгоомжолбол дээрэ байха.

ХУЛГАНА
Түрэн он: 1924 1936
1948 1960 1972 1984 1996
2008

Хулгана жэлтэнүүдэй амидаралда Могой жэл үлүү хайн бэшэше наа, дан ехэ хубилалта, таагүй зүйл тохёохогүй. Хэрбээ өөрөө хайса хэшээжэ, амжалтаа батадхаха гэжэ жүдхэбэлтнай, хуби табилан хайн найхан лэ байна. Могой жэл Хулгана жэлтэндэ үрэ ашагтай байжа, бэрхшээлнүүдые дабан тулаха болонот. Хайра дурлалай тухайда: түрүүшынгээ найхан харилсаагаа хадагалжа, хайратаяа энхэржэ байгты. Энэ ондо гэр бүлэһөө холодонгүй байхые Могой жэл анхаруулжа байна. Ажамидардаг газраа, гэр соохи харилсаашье нэлгэхэ хэрэггүй. Хара уһан могой энэниие таашаадаггүй юм.

ҮХЭР
Түрэн он: 1925 1937
1949 1961 1973 1985 1997
2009

Үхэр жэлтэнүүдые томо, амаргүйхэн үйлэ хэрэг хүлээжэ байна. Тэрэниие амжуулханда, нилээд хүсэ шармайлта, эрьен тойронойхинойтнай туһа дам хэрэгтэй. Энэ гансахан ажал хэрэгтэшые, бусад үйлэдэнтэйшые адлихан тохёоно. Өөрынгөө хүсэндэ этигэжэ, Хара уһан могойн дэмжэлгые абажа шадабал, ажал хэрэгтээ үндэр амжалта олохот. Иигэжэ байжа ушарха бэрхшээл, алдаа онооо дабаха болонот.

БАР
Түрэн он: 1926 1938
1950 1962 1974 1986 1998
2010

Бар жэлтэнүүдтэ мүн лэ амаргүй жэл байха болоно. Могой жэлдэ баранда өөртөө этигэлтэй, эрмэлзэлтэй байха хэрэгтэй. Хамагай голын ханаашалгатай, нэтэрүү байжа шадабал, амжалта тиимэше холо бэшэ байна. Могой хадаа барай хамагай гол хамтарагша, хамнагша юм гэжэ мартажа болохогүй. Алхам бүрээ сэгнэжэ, маргаан зүришэлдөөнһөө холуур байха хэрэгтэй.

**Булад лама,
"Мандала" гэнэн буддын
шажанай дуганай шэрээтэ.
Бэлигма ОРБОДОЕВА
Сагаалганай хайндэрэй хүндэлэлдэ бэлдэбэ.**

ИВАЛГЫН ДАСАНАЙ ЗУРХАЙ

Гарагай 2-то февральин 11 (шэнын 1).
Сагаалган – Зүүн зүгэй литээр Шэнэ жэл. Найдэр, баяр наада найр, спортивна мүрысөө эмхидхэхэдэ, театрай болон хүгжэмтэ найр наада харахада, хатар-хада, хэрэг бүтээхэдэ, мүн гоё найхан болохо салон ошоодо, шэнэ хубсаа, гээдхэл худалдан абахата, урагшатай, ехэ найн үдэр.

Нохой, Хулгана жэлтэй зондо ехэ найн үдэр. Харин Морин, Хонин жэлтэндэ урагшагүй үдэр.

Хүнэй үнэ абабал, наһан хорохо.
Энэ үдэр Ивалгын дасанда “Сиидэр намын” хурал үглөөнэй 6 сагнаа болохо. Сагаан нараар – Сагаалганаар!

Гарагай 3-да февральин 12 (шэнын 2).
Дээдэ хүсэнүүдые номгоруулха, маани, мэгзэм уншаха, мүнгэ зөөри дуудалгын ном бүтээхэ, зобоһон хүндэ туналха, эд зөөри, мал худалдан абаха, проектүүдтэ, гэр бараа, газарта, үнэтэ саархануудта мүнгэ зөөри номлоло хэрэгүүдтэ найн үдэр. Тиихэдэ эм найруулха, залаха, мүнгэ урьналха, худалдаа наймаа үүдхэхэ, гол шухала эрилтэнүүдые табиха, гол уялгануудые дааж абахата, найн үдэр байна.

Могой, Морин, Хулгана, Гахай жэлтэндэ ехэ найн үдэр. Харин Бишэн, Тяхяа жэлтэндэ муу үдэр.

Хүнэй үнэ тайрабал, арсалдаан болохо.

Энэ үдэр Ивалгын дасанда Будда бурханай 15 ажал ябуулгада зориулагданан “Монлам Ченмогой” (“Агууехэ ном табилга”) хурал үглөөнэй 9 сагнаа эжилхэ. Баян сэдхэлтэй, хүндэ тунатай байхатнай болтогой!

Гарагай 4-дэ февральин 13 (шэнын 3).

Энэ үдэр хүнэй ажамидаралай хүсэн шанга болоно. Нютагай аршаанда, эмшэ ламада, элүүрье хамгаалгын эмхинүүдтэ ябахата, эмшэлэлгын болон аршаанта уһа хэрэглэлгын онол аргуудые бэе дээрэ туршахада найн үдэр. Наһа утадхалгын, баяжалгын ёһо гурим бүтээхэ, гэртээ бэри буулгаха, үйлдэбэри хүгжөөхэ, буйлуулаха, шүүмжэлхэ, аша тунатай ажал бүтээхэдэ найн үдэр болоно.

Хулгана, Гахай, Үхэр, Нохой жэлтэндэ урагшатай үдэр. Харин Могой, Морин жэлтэндэ муу үдэр.

Хүнэй үнэ абабал, баяжаха болонот.

Энэ үдэр Ивалгын дасанда “Монлам Ченмогой” (“Агууехэ ном табилга”) хурал үглөөнэй 9 сагнаа үргэлжэлхэ. Бэе тамираа элүүржүүлхэтнай болтогой!

Гарагай 5-да февральин 14 (шэнын 4).

Бурханда зальбарха, даяанда һууха, ехэ ноёдтой уулзаха, урид абанан найдуулгаһаа арсахада найн үдэр. Газар дээрэ хүдэлхэ, худалдаа наймаа эрхилхэ, зураг зураха, хурим түрээ, хадаг табиха хэрэгүүдтэ муу, харша үдэр. Бар, Туулай, Могой, Тяхяа жэлтэндэ найн

үдэр. Харин Үхэр, Луу, Хонин жэлтэндэ урагшагүй үдэр.

Хүнэй үнэ тайрабал, гуниглаха, зобохо, айха, һүрдэхэ байна.

Энэ үдэр Ивалгын дасанда “Монлам Ченмогой” (“Агууехэ ном табилга”) хурал үглөөнэй 9 сагнаа үргэлжэлхэ. Буддын шажанда этигэлээ бэхижүүлхэтнай болтогой!

Гарагай 6-да февральин 15 (шэнын 5).

Бурханда мүргэхэ, даяанда һууха, хэрэлдээ, арсалдаа шийдхэхэ, хулгайшадые, хулигаан аашатай зоние номгоруулха, һурын дарахада найн үдэр.

Үхэр мал, үүсэ гаргаха, ехээр мяха эдихэ, морёор урилдааха, гүйлгэхэ хэрэгүүдтэ муу үдэр. Харин Бишэн, Тяхяа, Могой жэлтэндэ найн үдэр. Харин Бар, Туулай жэлтэндэ урагшагүй үдэр.

Хүнэй үнэ абабал, эд зөөритэй болохо, баяжаха.

Энэ үдэр Ивалгын дасанда “Монлам Ченмогой” (“Агууехэ ном табилга”) хурал үглөөнэй 9 сагнаа үргэлжэлхэ. Ухаан онор, сэсэн байхатнай болтогой!

Гарагай 7-до февральин 16 (шэнын 6).

Эб найрамдалай, зол жаргалай эзэн болохо Дашиниматай үдэр. Бурханда мүргэхэ, даяанда һууха, эм найруулха, хүндэ хүшэр ажал хэхэ, мал худалдаха, түмэршэ, модошо уран дархан ажал бүтээхэ, харгын, барилгын хүдэлмэри хэхэ, гол шухала асуудалнуудые шийдхэхэдэ найн үдэр. Аяншалха, үбгөө гээһэн эхэ-нэртэй ниилэхэдэ, найн, урагшатай үдэр.

Үхэр, Бар, Туулай жэлтэндэ найн үдэр. Харин Хулгана, Гахай жэлтэндэ муу үдэр.

Хүнэй үнэ абабал, шэг шарай найжарха.

Энэ үдэр Ивалгын дасанда “Монлам Ченмогой” (“Агууехэ ном табилга”) хурал үглөөнэй 9 сагнаа үргэлжэлхэ. Найн ажал хэрэгүүдые ябуулжа байхатнай болтогой!

Гарагай 1-дэ февральин 17 (шэнын 7).

Эб найрамдалай, зол жаргалай эзэн болохо Дашиниматай үдэр. Бурханда мүргэхэ, даяанда һууха, баяжалгын, барилгын, искусствын, галай, зүүн зүг, баруун зүг тээшэ аяншалгын үйлэ хэрэгүүдэй ёһо гуримуудые бэелүүлгын, муу ама, хэлэ номгоруулгын, дайсадые даралгын, шанга шийдхэхэри абалгын үдэр.

Луу, Бишэн, Хонин жэлтэндэ найн үдэр. Харин Гахай, Туулай, Хулгана жэлтэндэ урагшагүй үдэр.

Хүнэй үнэ абабал, арсалдаан болохо.

Энэ үдэр Ивалгын дасанда “Монлам Ченмогой” (“Агууехэ ном табилга”) үглөөнэй 9 сагнаа үргэлжэлхэ. Урагшатай, найн үдэр булганда хүсэе! Сагаан нараар, Сагаалганаар!

ХУБИТА ЗАЯАНАЙМ ОШОТО ЗАМ

Юртемсын нангин уялга үе үеһөө үргэлжэлүүлжэ, үүргэ дүүргэжэ, сэхэ сэбэр байдла түхөөһөн, эгээл түрүүн эрдэмэй баян, үри хүүгэдээр баян, эдлэжэ олоһон байдал баян, жабхаланта жаргалай хүндэдэ хүртөөд, эбтэйгээр наһан соогоо сугтаа ажаһууһан Бордоновтоной бүлэдэ зориулнаб.

Хэмши гэжэ хандаагүй, Хэдытэйби гэжэ мүшхөөгүй, Хаанахиби гэжэ мүрдөөгүй, Хоёр инагай зүрхөөрөө зүбшэһэн Тангаригай үршөө Энэ наһанайнь эхинэй Табисуур болоо гээд, үни болоһон ушар тухайнь, мүнөө сагай оршондо дуралдахамни.

- Эжы, түргэлыт, түргэлыт, поезздо гээгдэжэ болохобди, үглөөгүүр Улаан-Үдэдэ байха ёһотойбди, тэндэ нэгэхэды хоноод лэ, саашаа ябахабди, - гэжэ Вася хүбүүн эжыдээ хандажа, албанһаа бусахадаа табиһан түсэбөө эжыдэ дахин хануулжа, гэрэй ороһон вагон соогоо хонохо, һууха газараа олоод, унтахын урда элдэб наһанжанууд хүбүүнэй ухаанда ороол юум ааб даа. Иигэжэ эдэ хоёр Алайрай аймагһаа тоонто нютагтаа үдэшүүлэн, Василиин алба хаһан Алас-Дурна руу ошожо, ажалда орохо түсэбтэй ябаа хаш.

Түмэр утаһаар түмэр морининь үглөөнэй үүрээр Улаан-Үдэ хүрэхэ, түрэл гаралайнгаа аха захатан айлайда ороод, аяга сайень бариха, Алас-Дурна руу ошохо тухай ушараа мэдүүлхэдэнь, гэрэй эзэн энэ хэлэгшын анхаралдаа абажа үгэнгүй, ойлгожо ядан арсаба, Вася хүбүүнэй хүсэһэн түсэбүүдые урагшан абажа үгэбэгүй. Эжыншье ехээр дэмжээгүй, тиигэхэдэнь Вася ЛВРЗ заводто хүдэлжэ эхилээ.Эндэнь хамтын байра үгөө, яһала амжалтатай ажаллажа эхилээ. Сэрэгэй албанда бэхижэһэн хүдэр бэетэй хүбүүн ажалдаа урагшатай, олоной дунда хүндэтэй ябаа бшуу.

Хүдөө ажахын дээдэ һургуулида һурадаг дүү басаганайнгаа басаганда дурлашоо. Урихан шарайтай, сэбэрхэн бэетэй, залуухан хөөрхэн басаган үдэр һүнин ханаа сэдхэлхын эзэлжэ, хамтын байра руу Вася хүбүүн харгылдаг болобо.

Шүүдэр соогуур шуранаар Шунган ороһойб гэхээр Сэдхэл бодол, халуун сохил Байлгана үгыл. Энэ юун бэ? Этигэл түрөө гү? Эндүүрээ гүб? Инаг дуран, сахилгаан гү?

Газар тэнгэри, халхинэй түргэдөөн Эршэтэй эдир наһанай охин гү? Байлгыш, бариш намайгаа!

Нэгэтэ басагадай таһаг соо һуугаад, газетэ нүхэлөөд, уншажа байһан хэбэр үзүүлжэ, өөрөө нэмээхэн тэрэ нүхөөр хөөрхэн басагаха адаглажал, найхашаажа байгаа. Үдэр хоногууд, жэлнүүдшье үнгэржэ, үелһэн залуушуулай халуун дуранай ошон бадаржа, инаг хайрата дураа альга дээрэ табижа, хайрата эжыдээ мэдүүлхээ түрэлхэн нютагаа үзүүлээ бэлэй. Үнэн зүрхэнһөө үршөөл абажа, айл бүлэ болохо хүсэл нэгдүүлжэ, түрэл түтимиөө, тоонто нютагай-

хидаа суглуулжа, түбхинэнэй тэмдэг-түрээ нараа нэрьюулээ һэн. Инаг нүхэрын Эрхүү шадарай Боохоной Тараса нютагай Тармаев Ермолайтанай 2-дохи басаган Феодосия Хүдөө ажахын институтдай ветеринарна факультеттэ нуража байгаа бэлэй. Уданшьегүй шэнэ мүндэлхэн Бордоновтоной гэр бүлэдэ жаргал асарһан түрүүшын хүбүүн Олег түрөө һэн. Залуухан эжын дээдэ һургуулиа дүүргэжэ үрдээгүй. Энэ бүлэдэ хамтын байрада өөһэдын таһалга үгтэжэ, залуу бүлэ ажалаа хэжэ, һуралсалаашье үргэлжэлүүлжэ байгаа. Олег хүбүүхэнийнь хүүгэдэй сэрэлигтэшье ябаа, Тараса нютагта ажаһуудаг үбгэн баабайндаашье ошодог бэлэй. Василий ажалда бэрхэ шадмар, журам һайтай ажаллажа, олон зоной ажаһуудаг гэр соо квартиратай болоһон байна. Нүхэртээ зүбшэжэ, олон жэлдэ бодоһон ханаагаа, сэдхэлээ салгидуулан, бусалһан түсэбөө бэелүүлжэ хүсэлэнтэй ВСТИ-гэй оюутан болобо. Үдэшин халаанда нуража, зургаан жэлэй туршада ажал, һуралсал нэгэ жэгдэ ябуулан, дээдэ мэргэжэлтэй болоо. Эгээл энэ үедэ жаахан хөөрхэн басаган түрээжэ, баяр нэмээн асараа бэлэй. Дэлхэй дээрэ амиды мэндэ ябахата, сэдхэлэй оёорые үндэһөөрнь уяруулха үхибүүд хадаа гүнзэги инаг дуранай хүсэн боложо үгдэг. Уданшьегүй энэ бүлэдэ эжын жаргал, эсэрын омогорхол гурбадахи одхон хүбүүн мүндэлжэ, жаргал дээрэ жаргал, гэр бүлье бэхижүүлхэн ехэ найдал асараа бэлэй.

Василий ба Феодосия Бордоновтон зүрхөөрөө зүбшэжэ, бүхы наһаараа али газарта алхам буруу гэшэхэ үзөөгүй, алдарта абьяастай ажалараа арад зондо хүндэтэй, найхан нигүүлсхы сэдхэлээрээ үнэр баян боложо, буянта ажаябуулган үри һаданартань дамжуулагдаха бээ. Мүнөө Василий Доржиевич нэгэл газартаа 40 жэлэй туршада үнэн сэхэ хүдэлхэн, олон тоото Хүндэлэй грамота, баярай бэшгүүдтэ, орден, медальнуудта хүртэһэн. Феодосия Ермолаевна баһал 40 жэлэй туршада нэгэл ажалдаа хүдэлжэ, элдэб шаглануудта хүртэһэн. Мүнөө эдэ хоёрнай «Ажалай ветеран» гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэтэйнууд, арад зондо, суг ажалладаг зондо хүндэтэй ажаһууна.

Түгэсхэхэ дундаа Шэнэ жэлээр жэнхэни буряад арадайнгаа Сагаалганаар, Могой жэлээр амаршалаад, эрдэмтэ, ажалша арадтаа амжалта хүсөөд, Бордоновтоной бүлэдэ ба бүхы зондо үрээхэ байнаб:

Алтан дэлхэйдэ амгалан тайбан, элүүр энхэ, бэе мэндэ ажаһуугыт даа!

Наһанайнгаа амаралтада гаранхайшье наа, Налайжа һуугыт даа

жаргалтайхан, Найдамтайхан, наһаараа ханилһан хоёр.

Нангин уялгатнай хэшэгтэйл, Урма зоригтой үринэртнай, Уярма зохидохон ашанартнай, Буйнтай, урагшатай, баян, Бултадаа амгалан байял!

Мүнхэ-Жаргал ЕШИДОРЖИЕВ.

САГААЛГАНАЙ ҮГЛӨӨГҮҮР НУУДАЛАА, ЗҮГӨӨ БҮ АЛДАГТЫ!

Сагаалганай үглөөгүүр (Зүүн зүгэй литээр Шэнэ жэлэй үдэр) 8 һуудалда һууһан зон иимэ ёһо гуримуудые баримталха зэргэтэй:

“Галда” һуудалтай зон гэртэһээ зүүн-урда зүг тээшээ гараад, гэрээ нара зүбөөр тойроод, урда талаһаа (урда зүгһөө) гэртээ орохо ёһотой! Тиигээд 7 гү, али 21 дахин “Ум ваджра пад дакини хум мама бизья суухаа” гэхэн тарни уншаад, уһа ушаагайнгаа гал дээрээ (плиткэ) сэсэрүүлхэдэ болохо.

“Газарта” һуудалтай хүнүүд гэрһээ баруун зүг руу гараад, нара зүбөөр гэрээ тойрожо, баруун урдаһаа орохынгоо урда тээ 7 гү, али 21 дахин “Ум падма дакини хум мама бизья суухаа” гэжэ уншаад, багахан модо газар руу шэхэхэ, зөөхэ ёһотой болоно.

“Түмэртэ” һуудалтай зон гэрһээ баруун-урда зүг руу гараад, нара зүбөөр гэрээ тойроод, баруун тээһээ гэртээ орохо. Тиигээд 7 гү, али 21 дахин “Ум ратна дакини хум мама бизья суухаа” гэхэн тарни уншаад, түмэр гал дээрэ халааха зэргэтэй.

“Тэнгэридэ” һуудалтай хүнүүд гэрһээ зүүн-хойто зүгһөө гараад, нара зүбөөр гэрээ тойрожо, баруун хойто зүгһөө орохо ёһотой болоно. Тиигээд 7 гү, али 21 дахин “Ум ваджра дакини хум мама бизья суухаа” гэжэ уншаад, талхаар хэнэн нохойн толгой

зүүн урда зүг руу газар соо булаха байна.

“Уһанда” һуудалтай зон гэрһээ зүүн урда зүгөөр гараад, нара зүбөөр гэрээ тойроод, хойто зүгһөө гэртэ орохо ёһотой. 7 гү, али 21 дахин “Ум карма дакини хум мама бизья суухаа” гэхэн тарни уншаад, амһарта соо уһа хээд, тэрээнээ алхаад гараха ёһотой.

“Хадада” һуудалтай хүнүүд гэрһээ баруун зүг тээшээ гараад, нара зүбөөр гэрээ тойроод, баруун хойто зүгһөө орохот. 7 гү, али 21 дахин “Ум будда дакини хум мама бизья суухаа” гэжэ уншаад, багахан хада газар дээрэ хээд, досоонь багахан модо булаха хэрэгтэй.

“Модондо” һуудалтай зон гэрһээ хойто зүг барин гаража, гэрээ тойроод, зүүн зүгһөө орохо. 7 гү, али 21 дахин “Ум ваджра дакини хум мама бизья суухаа” гэжэ уншаад, модон дээрэ түмэр түдэгын хубихануудые (кнопко) хаяха хэрэгтэй.

“Хиидэ” һуудалтай зон урда зүг тээшээ гэрһээ гараад, гэрээ тойроод, зүүн урда зүгһөө орохо. 7 гү, али 21 дахин “Ум ваджра пад дакини хум мама бизья суухаа” гэжэ уншаад, хүхэ бүд баруун хойто зүг руу хаягты.

Бэлигма ОРБОДОЕВА буряадшалба.

 <p>Буряад үнэн</p> <p>Учредители: Глава Республики Бурятия, Народный Хурал Республики Бурятия, Правительство Республики Бурятия</p> <p>Генеральный директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА</p> <p>Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.гендиректора, С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х. Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>ТЕЛЕФОНЫ:</p> <p>21-54-54 - приемная 21-35-95 - зам.гендиректора - редактор газеты "Бурятия" 21-68-08 - редактор 21-64-36 - бильд-редактор 21-67-81 - выпускающий отдел</p> <p>21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 -отдел социально-политических проблем 21-64-36 -отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"</p> <p>21-06-25 - редакция журнала «Байгал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания 21-62-62 - реклама 21-50-52 -отдел распространения</p> <p>Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.</p>	<p>АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн»».</p>	<p>Подписной индекс 50901 Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г. www.burinen.ru e-mail: unen@mail.ru</p> <p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография».</p> <p>Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 6.02. 2013 в 16.00 - по графику; 6.02.2013 г. в 16.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №1134. Тираж - 4000 экз.</p> <p>Цена свободная.</p> <p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54</p>
---	---	--	--

«ХУУРАЙМ НААДАН» ХУЖАРЛУУЛХАНЬ

7 февраля 18⁰⁰ час.

Межрегиональный фестиваль-конкурс

Хуурайм 2013 наадан

ГАЛА-КОНЦЕРТ

в Государственном бурятском академическом театре драмы им. Х. Намсараева

6 февраля - отборочный тур в Колледже искусств им. П. Чайковского

т. 45-58-15, 60-80-36

Сагаалгание угтуулан эмхидхэгдээн «Хуурайм наадан» гэнэн регион хоорондын фестиваль-харалган гурбадахи жэлээ үнгэрхэн. Энэ харалган буряад арадай хүгжэмтэ зэмсэг нэргээн нэбтэрүүлгэдэ ехээн нүлөө үзүүлбэ. Хуур, сууха хуур, морин хуур гэнэн зэмсэг дээрэ наадаха бэлиг арга хүгжөөхэ, тэдэ зэмсэгүүдые бүтээн дархалха уран гартание элирүүлхэ, залуу үетэндэ дамжуулха гэнэн шухала зорилгонуудтай. Энэ фестивальда Эрхүү можын, Забайкалин хизаарай болон Буряад оронһоо түлөөлэгшэд хабаадана. Фестиваль эмхидхэхэ тухай һанамжа Виндарья Ринчинова оруулһан юм. Суха хуур, суур гэнэн хүгжэмтэ зэмсэгүүдые хүгжөөхэ ехэ ажал ябуулдаг энэ ниитэ эдэбхитэнэй гэр бүлэ онсо шангуудые байгуулаа. Сууха хуур дээрэ наадаһан һайн дуранай ба мэргэжэлтэ хүгжэмшэн гэнэн хоёр нуурида илагшадта 10 мянган түхэригэй шангуудые барюулха юм.

«Хуурайм наадан» гэнэн регион хоорондын фестиваль-харалган байгша оной февралын 6-7-до үнгэрхэ. Буряад драмын театрай танхим соо февралын 7-до үдэшин 6 сагта үнгэрхэ түгэсхэлэй үедэ энэ фестивальда зорюулагдаһан Пурбо Дамирановай зохёһон «Түрхэлэм жороо» гэнэн хүгжэмтэ зохёол зэдэлхэ.

«САГААН НАРА-2013» ГЭНЭН ЭСТРАДНА ДУУНАЙ УЛАСХООРОНДЫН ХАРАЛГАН

МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНКУРС
ИСПОЛНИТЕЛЕЙ ЭСТРАДНОЙ ПЕСНИ

2013

«Белый месяц»

26 февраля КОНЦЕРТ II тура конкурса
в 18.00 час. Театр бурятской драмы (т. 22-25-37)

27 февраля ФИНАЛ и ГАЛА-КОНЦЕРТ
в 18.00 час с участием звёзд эстрады
Театр оперы и балета (т. 21-36-00)

т. 60-80-36, 45-53-25

www.baikalforum.ru

Заншалта болоһон Уласхоорондын «Сагаан нарын» харалганда бэлдэлгэ үргэлжэлһөөр. Хитадһаа, Солонгос, Казахстан, Тыва, Ингушети, Саха-Яхад, Буряад орон болон Эрхүүгэй областьһоо хабаадалгын мэдүүлгэнүүд Бэлдэхэлэй комитетдэ оронхой. Мун Россиин бусад газарнуудай болон хари гүрэнүүдэй түлөөлэгшэдэй хабаадалга тухай хэлсээн зүбшэгдэжэ байна.

Буряад орониие түлөөлэгшэд 4 минутаһаа ехэ бэшэ хэмжээнэй 2 зохёолнуудые: өөрын зохёһон гү, али шэнэлэгдэһэн арадай дуу, ород, буряад хэлэн дээрэ Буряад Республикын хүгжэмшэдэй зохёһон дуу конкурсно табина.

Ондоо тээһээ хабаадагшад шэнэлэгдэһэн арадай дуу болон гүрэнэйнгөө гү, али арадайнгаа хүгжэмшэнэй дуу асарха ёһотой.

Олон зоной гуйлтаар мэдүүлгэнүүдые тушаалгын болзор 2013 оной февралын 1 болотор хойшолуулагдаа. Удаань эльгээгдэһэн фонограммнуудаар шэлэлгын (заочно) I тур үнгэрэгдэхэ.

II тур 2013 оной февралын 26-да үдэшин 18 сагта Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Буряадай Гүрэнэй академическэ Буряад драмын театрта болохо.

III тур (түгэсхэл) ба Гала-концерт Г. Цыдынжаповай нэрэмжэтэ Буряадай Гүрэнэй оперо болон баледэй академическэ театрта үнгэрхэ.

Биледэй сэн - 400-һаа 1300 түхэригтэ. Тел.: 60-80-36.

Хабаадаһаа һанал, 83012455325, 89021662395 – гэжэ утаһаар (Туяна Вилевна Шаглановада) хонходожо болоно, e-mail: rcntbug@mail.ru
Ц.САМПИЛОВА буряадшалба.

Һайндэрэй урилга

“ БААТАР. ДАНГИНА - 2013”

Министерство культуры Республики Бурятия
Республиканский центр народного творчества * Союз деятелей народного творчества
в рамках мероприятий бурятского национального праздника «САГААЛГАН»

0+

БААТАР Дангина

Межрегиональный конкурс

19 февраля 2013 18:00 час.

FINAL SHOW

в Театре бурятской драмы

Отборочные туры:
16 февраля 10.00 час. - Концертный зал Колледжа искусств им. П. Чайковского
18 февраля 10.00 час. - Концертный зал ГДЮТ
т. 45-58-15, 45-57-44, 60-80-36

Үндэһэтэнэй заншалта Сагаалганай һайндэрэй шугамаар эмхидхэгдэһэн регион хоорондын «Баатар. Дангина» гэнэн конкурсын аймагай хэмжээнэй шата түгэсэжэ байна. Залуушуулда хабаатай проектүүдэй эгээл дэлгэрэнгы харалганай шэлэлгын түр Улаан-Үдэдэ февралын 16-18-ай үдэрнүүдтэ үнгэрхэ. 2013 оной февралын 19-дэ Буряад драмын театрта тус конкурсно илагшад нэрлэгдэхэ.

Үндэһэтэдэй соёл нэргээлгэ ба хүгжөөлгэдэ һайн нүлөө оруулдаг энэ конкурсно жэл бүри олониитын анхарал дэ-эшэлнэ.

2013 оной февралын 19-дэ Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын театр соо конкурсын түгэсхэл болон Гала-концерт үнгэрхэ.

Уншагшадаймнай туршалгануудһаа

Очирма ДОНДУПОВА

АЛДАР ХҮБҮҮНЭЙ АБА, ЭЖЫДЭ

Ага нютагаар ябадалтайб,
Ашанараа адуулдаг ажалтайб.
Аха захатанаараа золгондон,
Айлшалаадшые ерэхэ дуратайб.
Сүлөө сагай гарахадань,
Сэнхир экранаа хадхажа,
«Сагай суурян» дамжуулга
Сэдьхэлээ хүдэлгэн харабаб.

Баатаршалга гаргаһан
Бэрхэ хүбүүн тухай домог
Хараха бүхэндөө уйлааб,
Шагнаха бүхэндөө шаналааб.
Номгон далайн онгосо дээрэ
Наһаяа үгэн түймэр дараһандань,
Нютагаархидынь, нүхэдынь
Нэрыень мүнхэлэн хүшөө табья.

Аяар холын Владивостогто
Ами наһаяа хайрлангүй,
Алдалан унаһан Алдар хүбүүнэй
Аба эжыдэ алдар соло!
Холын тэрэ Владивосток ошожо,
Хамта ябаһан нүхэдынь золгожо,
Хайрата хүбүүнэйнгээ унтариие
Халта эльбэхэдээд абана.

Мойһон хара нюдэнһөөнө
Монсогор дунал дунална.
Зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэмэ
Зураглал хараад уярнаб.
Энээхэн мүрнүүдые бэшэхэдээ,
Эжы, абадань ханданаб:
«Олон хүбүүдэй эхэ хадаа
Энэ ехэ гашуудалыетнай хубаалданаб.
Хатуухан бэээ бариха,
Хэсүүхэн сагаа дабыт даа.
Зоригжон бэээ абажа,
Шэрүүхэн сагаа дабыт даа».

ЭРТЭ ҮГЛӨӨГҮҮР

Үүр сайхын тэндэхэнэ
Үглөө эртэ бододогби.
Үдэр бүхэнэй баяр
Үглөөһөө эхитэй тоолодогби.
Шагнаха онор шэхэн би.
Хараха хурса нюдэн би.
Газаа гараад харыш,
Шэхээ табяад шагныш.
Ямар гоёор булжамуур жэргэнэб,
Ягаараад тэрэнгинь ямар гоёб.
Шааян урдаһан горхоной хүгжэм
Шагнаад байхадам ямар гоёб.

ҮЕТЭН НҮХЭДТӨӨ

(Паша, Нина Еншинфотондо,
Еши, Ханда Ламуевтанда)

Жэлнүүд яһан түргөөр
Жороолон ерээд ошоноб.
Жолооень барин татажа,
Жаахашые һаань, тогтоодог һайб.
Үе сагай нүхэд
Үелэн ябаһан зандаабди.
Үтэлэд гэгдэжэ ябагдана,
Үһэмнайшые бууралтажа захална.

Золгодожо танаараа баярланаб,
Зугаагаа дэлгэжэ налайнаб.
Залууһаа үелһэн бидэнэй
Зугаа наадан барагдаха гү?
Үгылэн нүхэрөө ханахадаа,
Үргэлэ нойроо мартадагби.
Уйдаад, гуниглаад ябахадаа,
Үетэн нүхэдөө ханадагби.

Ошонол даа он жэлнүүд,
Оодорон хайшаашыеб даа мэндэнэ.
Ошоһон тэрэ жэлнүүд
Ойндом эрьен ерэнэ.
Жараадхан энэ наһандамнай
Жаргалайшые одон яларна.

Гээгдэн үлэнэд заримамнай
Гунигайшые манан тамарна.
Үри хүүгэдээ үндылгэжэ,
Үргэн харгыдань гаргааабди.
Амтатайхан аша зээнэрээ
Адуулжа һууха хубитайбди.
Хүшэр хүндэ сагуудта
Хододоо намайгаа мартаагүйт.
Хэзээ хойно эбтэйл зандаа
Хахасангүй ябаял бултадаа.